

Kürt Tarihi

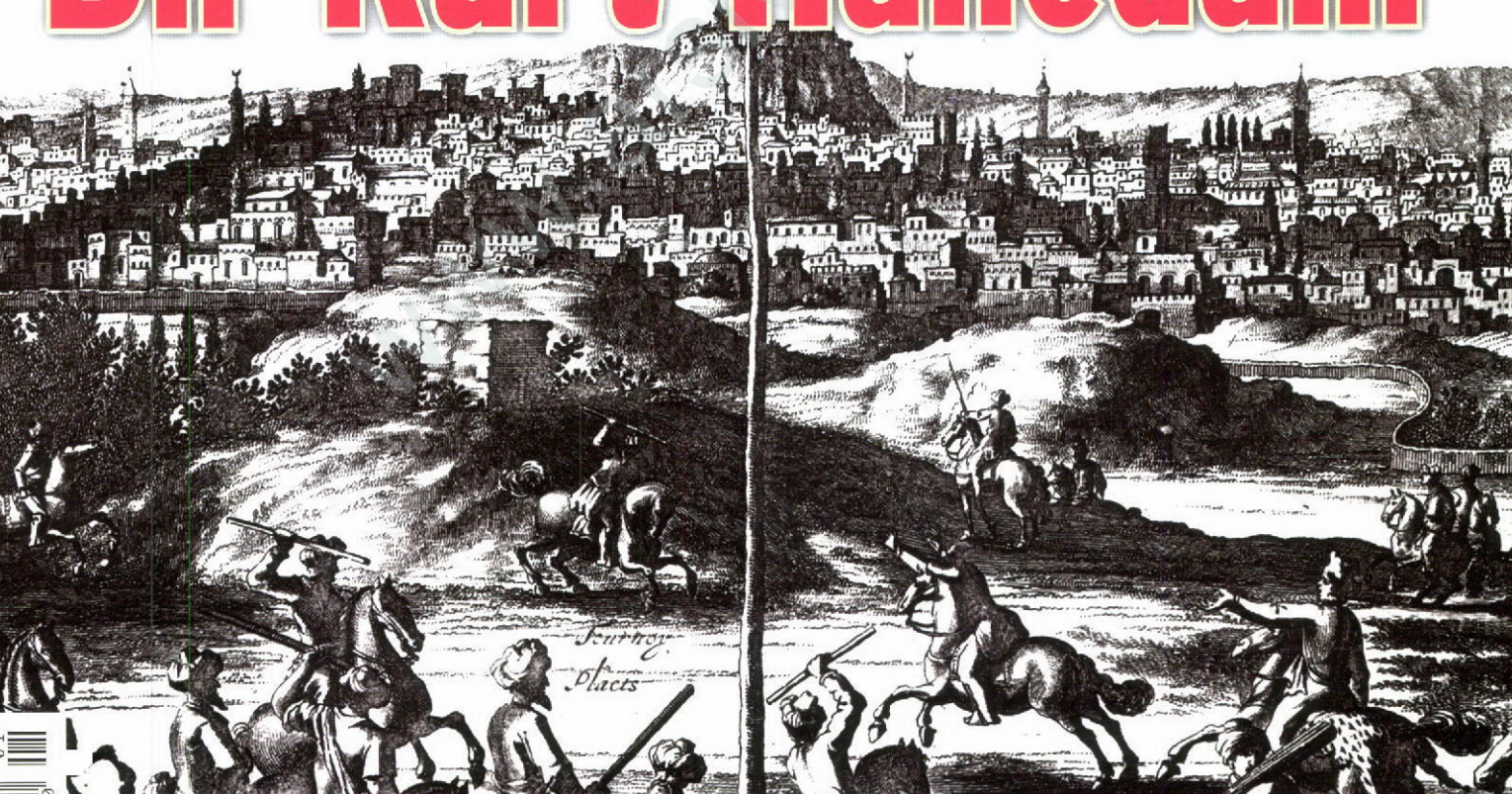
Sayı 3 Ekim-Kasım 2012 Fiyat 10 ₺

Kürtler Tarihle, Tarih Kürtlerle Buluşuyor

HALEPPO
Est. Vermaerde Stadt in Syrien

HALEP'TE

Bir Kürt Hanedanı

Digor'dan Sibirya'ya
Ferik Polatbekov

Kürdistan Eyaletinin
Kuruluşu

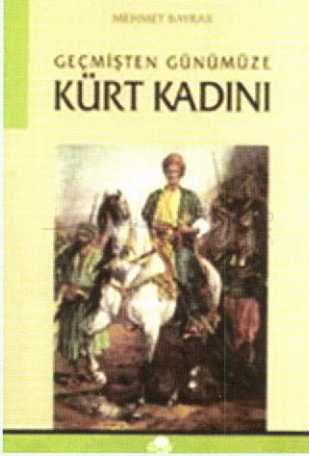

9 772147 249000

Mehmet Bayrak

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜRT
KADINI**

Mehmet Bayrak

KÜRDOLOJİ BELGELERİ

Mehmet Bayrak

**KÜRT SORUNU VE DEMOKRATİK
ÇÖZÜMÜ**

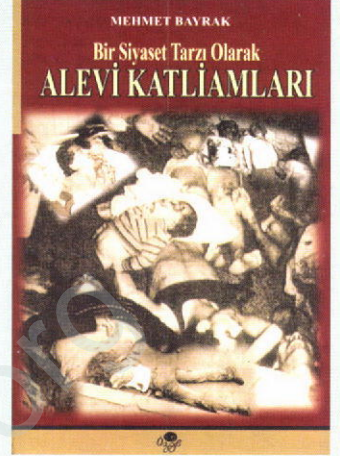

Mehmet Bayrak

KÜRDOLOJİ BELGELERİ 2

Mehmet Bayrak

**Bir Siyaset Tarzı Olarak
ALEVİ KATLIAMLARI**

Mehmet Bayrak

GRAVÜRLERLE KÜRTLER

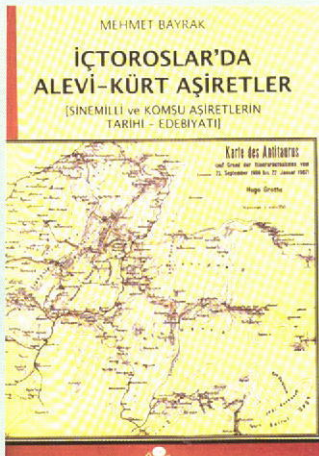
Mehmet Bayrak

KÜRDOLOJİ BELGELERİ

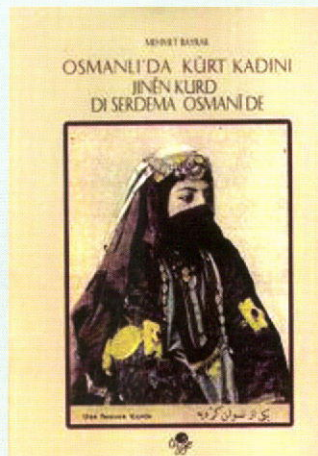
Mehmet Bayrak

**İÇTOROSLAR'DA ALEVİ - KÜRT
AŞİRETLER**

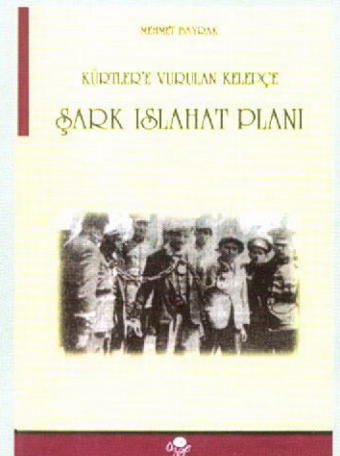
Mehmet Bayrak

**OSMANLI'DA GRAVÜRLERLE
KÜRT KADINI**

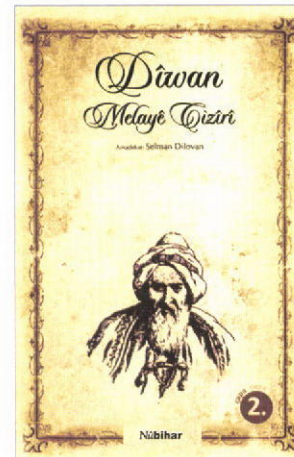
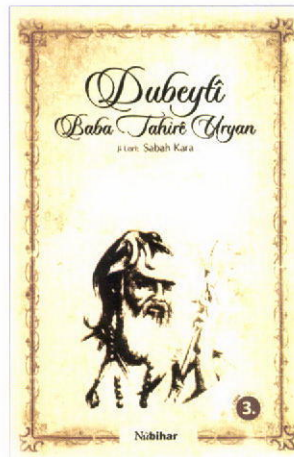
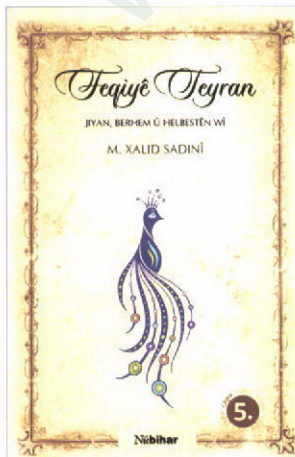
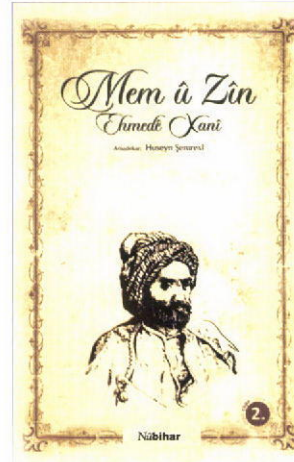
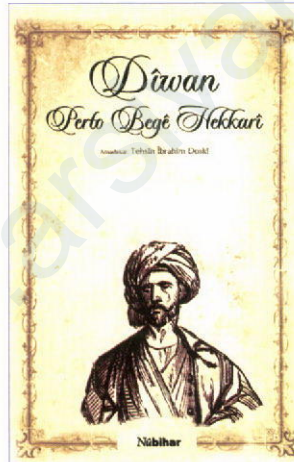
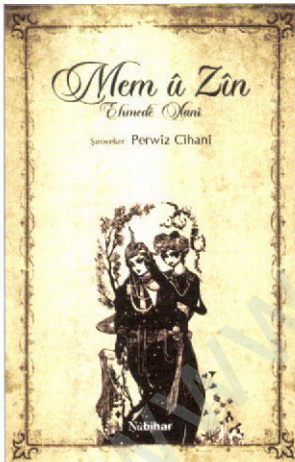
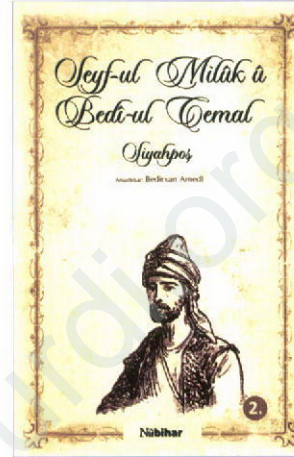
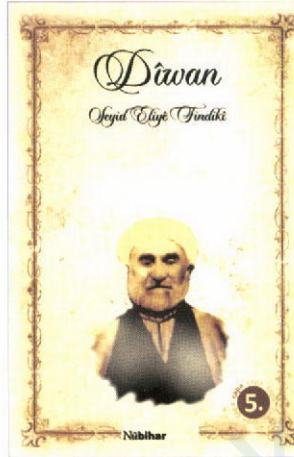
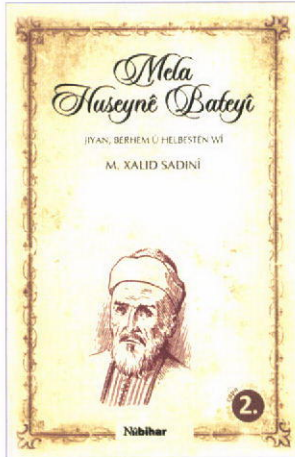
Mehmet Bayrak

**Kürtlere Vurulan Kelepçe
ŞARK İSLAHAT PLANI**

Klasîkên Kurdî ji me bixwazîn!

Ger lu'lu'ê mensûri ji nezmê tu dixwazî
Wer şî'rê Melê bîn te bi Şîrazi çî hacet
Melayê Cizîrî

Weşanên Nûbihar

Tel&Fax: (0212) 519 00 09

www.nubihar.com | nubihar@gmail.com

Kürt Tarihi'nin üçüncü sayısının büyük kısmı bir Suriye dosyasından oluşuyor. Suriye Kürtleri/Kürdistanı üzerine dört kıymetli yazı ve benzerleriyle kıyaslanamayacak kadar aydınlatıcı bir röportaj yer alıyor bu sayıda.

Vecdi Demir'in Canbuladoğlu hanedanlığı hakkındaki yazısı Kürtlerin Suriye tarihindeki kuvvetli izlerini hatırlatıyor. Mehmet Bayrak'ın önerimiz üzerine yeniden yayımladığı Kürtdağı Kürtlerinin mutelabatı ise Suriye Kürtlerinin bu kez Milli Mücadele sürecine vurduğu damgayı resmediyor. Mürit Hareketi hakkındaki çalışmasında Sever Işık neredeyse hiç bilinmeyen bir meseleyi gün ışığına çıkarıyor. Işık, Nakşi şeyhi İbrahim Halil Soğukoğlu'nun Suriye Kürtlerini de içine alan biraz esrarengiz hikayesini kurcalıyor. Jordi Tejel'in yakın dönem Suriye Kürt siyaseti üzerine söyledikleri Suriye Kürdistanı'nda bugün ne olup bittiğini anlamaya yardımcı olacak mahiyette. Dosya için bir de Suriye meselesine vakıf bir sosyal bilimciyle, Seda Altuğ'la konuştuk. Altuğ mülakatı, Suriye Kürt siyasetinin hem geçmişine hem bugününe dair etraflı bir analiz sunuyor.

Suriye dosyasının dışında çok kıymetli iki yazı var bu sayıda. Candan Badem ve Rohat Alakom'un Ferit Polatbekov 'biyografisi' çok sayıda mevzuyu ahenk içerisinde bir araya getiriyor. Kürtlüğün Diğor'la, Yezidilikle, Ermenistan'la, Rus İşgaliyle, Sovyet Komünizmiyle, Sibiry'a'yla, edebiyatla hercümerc olduğu kıymetli bir çalışma Polatbekov yazısı. Sezen Bilir ve Alişan Akpınar'ın arşivden bulup çıkardıkları Osmanlı'da Kürdistan eyaletinin kuruluşunu gösteren belgeyi, önemi itibarıyla bir kez de Kürt Tarihi dergisinde yayımlıyoruz.

Bir de mahcubiyetimiz var: Geçen sayıda kullandığımız görsel malzemenin pek çoğunun Mehmet Bayrak'ın arşivinden alınmış olduğunu belirtmeyi unuttuğumuz.

Dördüncü sayıda buluşmak üzere...

MESUT YEĞEN

KÜRT TARİHİ

YAYIN KURULU

Berat Açıl (İstanbul Şehir Üniversitesi), AhmetHamdi Akkaya (Universiteit Gent), Alişan Akpınar, Ahmet Serdar Aktürk (University of Arkansas), Kaya Akyıldız (Binghampton University), Rohat Alakom, Seda Altuğ (Boğaziçi Üniversitesi), Ruşen Arslan, Sabri Ateş (Southern Methodist University), Bilgin Ayata (Freie Universität Berlin), Delal Aydın (Binghampton University), Yavuz Aykan (EHESS), Dardjene Bajalan (Oxford University), Mehmet Bayrak, Nazan Bedirhançoğlu (AÜSBF), İsmail Beşikçi, Naif Bezwan (King's College), Bülent Bilmez (İstanbul Bilgi Üniversitesi), Hamit Bozarslan (EHESS), Serhat Bozkurt, Martin van Bruinessen (Universiteit Utrecht), Cefilê Cefil (Viyana Kürdoloji Enstitüsü), Süleyman Çevik, Rahman Dağ (University of Exeter), Namık K. Dinc, Tarık Ziya Ekinci, Dara Elhüseyni, Azat Zana Gündoğan (Binghampton University), Nilay-Özok Gündoğan (Denison University), Veysel Güneş, Sinan Hakan, Sever Işık, Joost Jongerden (Wageningen University), Ahmet Kardam, Hans-Lukas Kieser (Universität Zurich), Janet Klein (University of Akron), Naci Kutlay, Abdurrahim Özmen (Dicle Üniversitesi), Hakan Özoğlu (University of Central Florida), Hişyar Özsoy (University of Michigan), Cafer Sarıkaya, Kamal Soleimani (Columbia University), Serap Ruken Şengül (University of Texas), Jordi Tejel (The Graduate Institute, Geneva), Selim Temo (Artuklu Üniversitesi), Uğur Ümit Üngör (Universiteit Utrecht), Abbas Vali (Boğaziçi Üniversitesi), Nicole Watts (San Francisco State University), Kadri Yıldırım (Artuklu Üniversitesi), Clemence Scalbert-Yücel (University of Exeter), Müfit Yüksel, Welat Zeydanlıoğlu (University of Uppsala).

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mesut Yeğen

SAHİBİ VE SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Aziz Adıgüzel

GENEL KOORDİNATÖR

Veysel Güneş

DERGİ VE KAPAK TASARIMI

Aysel Kazıcı Özalp

İLETİŞİM

Aşık Veysel Mahallesi, Örnek Sokak,

No: 133/D:4 Ataşehir-İstanbul

(0216) 317 87 00

www.kurttarihi.org

BASKI YERİ

İmaj Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi,

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi C-Blok,

2BC 6 Topkapı-İstanbul

(0212) 501 91 40

YAYIN TURU

Yaygın Süreli Yayın

DAĞITIM

Yaysat A.Ş. Telefon: 0 (212) 622 22 22

ABONELİK

Yıllık abonelik bedeli (60tl)

Garanti Bankası Samandra Şubesi

IBAN: TR17 0006 2000 8920 0006 6882 76

Kürt Tarihinde İki Ay 4

Haberler 6

Karslı Bir Kürdün Diğor'dan
Sibirya'ya Uzanan Öyküsü 10
Candan Badem - Rohat Alakom

Kürdistan Eyaletinin
Kuruluşu 18
Sezen Bilir - Alişan Akpınar

DOSYA:

SURİYE KÜRDİSTANI:
Jİ BINXETÊ HETA ROJAVA 24

Dünden yarına
Suriye Kürdistanı 26
Söyleşi: Mesut Yeğen

KİLİS'TEN HALEP'E:
Kürt Hanedanı Canbuladlar
Devlet Peşinde 32
Vecdi Demir

KÜRT DAĞI'NDA ESRARENGİZ
BİR NAKŞİ ŞEYHİ:
İbrahim Halil Soğukoğlu
ve Mürit Hareketi 40
Sever Işık

Suriye Kürtleri
ve 1922 Mutalebatı 48
Mehmet Bayrak

SURİYE AYAKLANMASI VE KÜRTLER:
"Gençlik devrimi"nden
"partizan savaşı"na 56
Jordi Tejel
Çeviri: Funda Tatar

"Kürdolojinin Bahçesinde"
Vecdi Demir 62

Dersim-Koçgiri 64
Yusuf Kılınc

DOSYA: 24 61

18

içindekiler

Kasım 1960:

55'ler Olayı

27 Mayıs 1960 darbesinin hemen ardından 485 Kürt, Kürtçülük propagandası yapmak ve devlete isyan hazırlığı içinde olmak suçlamalarıyla gözaltına alındı ve Sivas'ta bir kampa gönderildi. Dengir Mir Mehmet Fırat'ın dedesi Zeynel Turan, İzzetin Doğan'ın babası Hasan Doğan, Sedat Bucak'ın babası Hakkı Bucak, Sertaç Bucak'ın babası ve dönemin Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP) Başkanı Faik Bucak ve Kinyas Kartal gibi tanınmış şahsiyetler kampa götürülenler arasındaydı.

Kürt elitleri Kasım 1960'a kadar kampta tutuldu. Milli Birlik Komitesinin çıkardığı 105 sayılı İskan Kanununun ardından, kampta tutulanların 55'i zorunlu iskana (sürgüne) tabi tutulurken diğerleri serbest bırakıldı. 55'ler Afyon, Isparta, Antalya, İzmir, Manisa, Denizli ve Çorum'a sürgün edildi. 105 sayılı kanun 1962'de iptal edildi ve 55'lerin sürgünü sona erdi.

13 Kasım 1960:

Amude'de (Suriye)
283 Kürt Öğrenci Sinema
Yangınında Öldü.

13 Kasım 1960'da Amude bölgesi idaresi, tüm ortaokul öğrencilerinin Mısır yapımı "Geceyarısı Hayaleti" isimli filmi izleyebileceğini açıkladı. Sinema gişelerinden elde edilen gelir Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren Cezayir'e gönderilecekti.

Amude'de filmin gösterildiği sinema 200 koltuk kapasiteli olmasına rağmen içeriye 500 çocuk alındı. Tüm gün boyunca çalışan film projektörü aşırı ısınınca yangın çıktı. Alevlerin etrafı sarmasıyla

panikleyen çocuklar hep birlikte çıkışa yönelince izdiham meydana geldi ve çocukların bir çoğu çıkış yolunda hayatını kaybetti.

Facianın esas sebebinin yetersiz güvenlik önlemi olduğu açıklandı. Ancak bazı Kürt çevreler, yangının iddia edildiği gibi kaza ya da ihmal sonucunda çıkmadığını, Suriye ile Mısır arasında kurulan siyasi birliğin önündeki engel olarak görülen Kürtleri yıldırımak amacıyla kasten çıkarıldığını iddia ettiler.

Kürdistan Eyaletinin Kuruluşu

Sezen Bilir - Alişan Akpınar

Kürdoloji Çalışmaları Grubu Üyeleri

1920'li yıllarda Ermenistan'ın Aştarak şehrinde yetim Yezidi Kürt çocukları için açılan bir yetiştirme yurdunun müdürlüğüne getirilir.²⁵ Nürê Polatova bu yıllarda Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı kadın örgütlenmesinin önemli bir kadın aktivisti olarak çalışır. 1921 yılının Kasım ayında düzenlenen Kürt Kadın Konferansı'na öncülük eder ve orada kadınların özgürlüğü ve başarıları konusunda bir konuşma yapar.²⁶ Nürê Polatova Sovyetler Birliği'nde yüksek öğrenim gören Kürt kadınlarının ilki sayılır. Kürtçe, Ermenice ve Rusça bilen Nürê Polatova 1930'larda Erivan Radyosu'nda Kürtçe spikerlik yapan ilk kadın şahsiyet olarak da bilinir ve uzun yıllar Erivan Üniversitesi'nde Rusça öğretmenliği yapar.²⁷ Nürê Polatova ayrıca kültür ve kadın içerikli değişik yazılar kaleme almıştır. Örneğin daha 1930'larda Kürt tiyatrosu üzerine bir yazı yayımlamıştır.²⁸ Kürt kadınları konusu ilgi alanlarından birisi haline gelir.²⁹

Kardeşi Egit hakkındaki anılarını 1950'lerde yazılı hale getirir.³⁰ Nurê Polatova erkek kardeşi Ferik gibi çok erken bir dönemde Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşasına katılmıştır. Polatova, Kürt yazarı Wezirê Nadîri ile evli idi.

Kardeşlerden Ferik daha yaşamının baharında devrim için 1918 yılında çok erken bir dönemde 21 yaşında can verir, kız kardeşi Nurê de tüm yaşamını sosyalizmin inşasına adar. Araştırmacı Tosinê Reşid'e göre Ferik Polatbekov'un anısını yaşatmak için Ermenistan'daki Kurekend köyünün halkının isteği üzerine köyün adı "Ferik" olarak değiştirilmiştir.³¹ İrkutsk şehrinde merkezi caddelerden birinin adı hala Ltkin Caddesidir. Ferik Polatbekov, Fyodor Ltkin adıyla Rusya devrim tarihinde ve Bolşevik kahramanlar panteonunda yerini çoktan almıştır. İleride bir gün Digor ilçesinin yerel tarihi yazıldığında Ferik Polatbekov ailesinin yaşamı daha da önem kazanabilir.

DİPNOTLAR

- 1 Kars'ta gerçekten sol bir geleneğin olduğunu savunan bir çalışma için bkz. Erkan Karagöz, *Kars ve Çevresinde Aydınlanma Hareketleri ve Sol Geleneğin Tarihsel Kökenleri 1878-1921*, İstanbul: AsyaŞafak Yayınları, 2005.
- 2 Örneğin Kafkas Bolşeviklerinden Sergey Alliluyev anılarında 1905 yılında öteki siyasi tutuklularla birlikte Baküden Kars cezaevine gelişini, Kars cezaevinde ve şehirde geçirdiği günleri anlatırken Kars'taki Ermeni devrimci gençliğinden söz etmektedir. Karşı Müslümanlara dair bir anısı yoktur. Bkz. Sergey Alliluyev, *Proydenmy Put*, Moskova: OGİZ, 1946, s. 148.
- 3 Candan Badem, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti*, İstanbul: Bırsamanlar Yayıncılık, 2010, s. 43.
- 4 1911 yılı başı itibariyle Digor çevresindeki 13 adet Yezidi Kürt köyünde yaşayan Yezidi Kürtlerin sayısı ise (Müslüman Kürtler hariç) 4.335'i kayıtlı yerli nüfus ve 660'ı geçici nüfus olmak üzere 4.995 idi. Bkz. *Obzor Karsskoy oblasti za 1910 god*, Kars: Karsskaya oblastnaya tipografiya, 1911, s. 5-11.
- 5 Yezidi Kürtlerin Kars öyküsü hakkında bkz. Rohat Alakom, *Kars Kürtleri*, İstanbul: Avesta, 2009, s. 405-443. Rohat Alakom, *Kağızman. Kars'ın Tadı Tuzu*, Kağızman Belediyesi Yayınları, 2012, s. 163-164.
- 6 Heciyê Cindi, "Revolüsyonêrê navîdeng Fêrik Polatbekov", *R'ya T'ezê*, 18/8/1957. Qaçaxê Mrad, "Revolüsyonêr, püplisist, nivîskar - Fêrik Polatbekov", *R'ya T'ezê*, 13/9/1969. Celîlê Casim, "Şervanê revolüsyonî eyan. Bona 75 salîya bûyîna Fêrik-Fêdka Polatbekov", *R'ya T'ezê*, 23/8/1972. *R'ya T'ezê* ("Yeni Yol") 1930-37 yıllarında ve 1955'ten günümüze değin Erivan'da yayımlanmakta olan bir Kürt gazetesidir. SSCB'nin dağılmasının ardından gazetelere devlet desteği kesildiği için *R'ya T'ezê* de zor günler geçirmiş ve periyodu ayda birine inmiştir.
- 7 V. V. Ryabikov, *Fêdor Ltkin (Polatbek Ferik Fetko)*, Novosibirsk, 1950. Yuriy V. Salmikov, *Fêdor Ltkin*, Moskova: İzdatel'stvo političeskoy literaturı, 1976 (Kitap dizisinin adı: *Kogda im bilo dvadtsatı*). Fêdor adı Rusçada Fyodor şeklinde telaffuz edilir.
- 8 Ordixanê Celîl, *Zmanê kurdî*, Êrêvan, 1975, s. 76-78. Miroê Esed, *Qaçaxê Mrad, Xewendîna literatürê*, Êrêvan, 1979, s. 100-109.
- 9 Heciyê Cindi, *Hecvârî*, Erivan, 1967. Rusça çevirisi için bkz. Adjê Djindî, *Î Prişla Vesna | Ve Bahar Geldi*, Kürtçeden çeviren A. Avdalı, Moskova: Sov. Pisatel, 1978. İkinci basımı, Erivan: Sovetakan groh, 1985. Yazar Wezirê Eşo'nun romanı tanıtan Kürtçe yazısı için bkz. Wezirê Eşo, "Romana nivîskarê kurd bi zimanê ûrîsî", *R'ya T'ezê*, 7/3/1979.
- 10 Heciyê Cindi, "Rêvolyüsyonêrê navîdeng Fêrik Polatbekov", *R'ya T'ezê*, 8/8/1957.
- 11 Heciyê Cindi, *Hecvârî*, s. 6.
- 12 1906 yılında Harabe Digor köyünde 273 Yezidi Kürt yaşıyordu. Digor köyünde ise çoğu Ermeni 554 kişi yaşıyordu. Bkz. Candan Badem, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti*, İstanbul: Bırsamanlar Yayıncılık, 2010, s. 344-347.
- 13 Yukarıdaki fotoğrafın arkasında Nürê Polatova'nın Rusça notunda şöyle yazılmış: "Önde gelen bilim adamımız Heciyê Cindi'ye. Fotoğrafta anne ve babama ağabeyim küçük Fedyâ ile birlikte. Saygılarımla. Nürê Ağitovna Polatova, Erivan 24/9 1969". Bkz. Tosinê Reşid, "Wênêki dirokî", *Nedkurd* (5/8 2009).
- 14 Bkz. Salmikov, agy, s. 5.
- 15 Celîlê Celîl, "Şervanê revolüsyonî eyan", *R'ya T'ezê*, 23/8/1972. Salmikov, agy, s. 5.
- 16 "Fyodor Ltkin", <http://www.pro-podvigi.ru/lytkin/index.html>. Erişim tarihi Temmuz 2012.
- 17 Miroê Esed, *Qaçaxê Mrad, Xewendîna literatürê*, Êrêvan, 1979, s. 100-109.
- 18 <http://www.vov-geroi.ru/Lytkin/buntovshik/index.html>. Erişim tarihi Temmuz 2012.
- 19 F. Polatbekov, *Sala 1917; Weşetê Min (Şîvê)* Terc. Heciyê Cindi, *R'ya T'ezê*, 18/8/1957.
- 20 F. Polatbekov, "Eşkan", Terc. Emerikê Serdar & Tosinê Reşid, *R'ya T'ezê*, 23/7/1967.
- 21 Rohat Alakom, *Kars Kürtleri*, İstanbul: Avesta Yayınevi, 2010, s. 104-105.
- 22 Firida Hecî Cewerî, *Biranînê min*, Êrêvan, 2010, s. 86.
- 23 Firida Hecî Cewerî, s. 86.
- 24 Heciyê Cindi, *Hecvârî*, s. 77.
- 25 Heciyê Cindi, "Biranin derheqa êtimxaneke meda", *R'ya T'ezê*, 7/2/1980.
- 26 Karlanê Çaçani, *Pizmantiya Cimaeta Ermeniya û Kurda*, Êrêvan, 1977, s. 163.
- 27 Tosinê Reşid, "Wênêki dirokî", *Nedkurd*, 5/8/2009.
- 28 Nürê Polatova, "Tatrona kurmanca", *R'ya T'ezê*, 31/10/1931.
- 29 Nürê Polatova, "Jinê Soverîe / Bona roja 8ê martê, eyda jinaye ortemilêrê", *R'ya T'ezê*, 8/3/1955.
- 30 Nürê Polatova, "Şairê revolüsyonêr - Biranînê xûşkê derheqa birê de", *R'ya T'ezê*, 13/7/1958.
- 31 Tosinê Reşid, "Wênêki dirokî", *Nedkurd*, 5/8/2009.

Ferik Polatbekov'un kız kardeşi Nurê (Wezîro Eşo'nun arşivinden)

NURÊ POLATOVA

Ferik Polatbekov'un kızkardeşi Nurê Polatova Ermenistan'da 1920'li yıllarda yetim olan Yezidi Kürt çocuklarının barındığı yetiştirme yurdunun müdürlüğünü yapar. Yine aynı dönemde Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin bünyesinde kadın örgütlenmesinde bir aktivist olarak çalışır. 1921'de yapılan Kürt Kadın Konferansı'na öncülük eder.

mından göçüp gitmektedir. Tek umutları köye gelecek olan Yezidi bir Kürt şeyhidir. Halk arasında ölüme çare bulunulacağı umut edilmektedir. Köye gelip, zekatlarını toplayan bu şeyh de köyden hemen ayrılır. Kürtçede xilor olarak bilinen kolera hastalığı böylece Yemençayır'da can almaya devam eder. Umutsuzluk, artık tüm ağırlığıyla bu Yezidi Kürt köyü üzerine çöker. Bu kez Yemençayır, köyün güzeli Belgizer'in ölüm haberiyle sarsılır. Gözlerini kapamadan önce sevgilisi, Êskan'a son sözlerini söyler. Belgo'un sıcağıyla bir süre daha yaşayan Êskan da en sonunda can verir. Öyküde Kars'ın güzelleriyle tanınan Yemençayır adlı bu Kürt köyü, savaş ve baskı yıllarında bu kez de kolera gibi büyük bir faciaya tanıklık eder. Köyün aksakallısı Hasan Bey bile yüzyıllık ömründe böyle büyük bir felaket ve zulüm görmemiştir".²¹

Rus yazar Yuriy Salnikov, Ferik (Fyodor Litkin) hakkındaki biyografik kitabını Ferik'in aşkı Olga Semyonovna ile görüşerek ve elindeki mektupları okuyarak yazmıştır. Firida Hecî Cewerî de anılarında Ferik Polatbekov'un geride kalan ve Moskova'da yaşayan eşi Olga Semyonovna hakkında bazı bilgiler sunar. Bu evlilikten İrina adında bir çocuğunun olduğunu söyler. Cewerî, Ferik Polatbekov hakkında Olga hanımın: "Kürtler arasında ne güzel insanlar varmış!" dediğini yazıyor.²² Cewerî, anılarında Olga Hanım'ın sevgilisi Ferik'in yazdığı "Olga'ya", "Söyleyeceğim", "Fırtına" ve "Öldüğümde" başlıklı bazı şiirleri okuduğunda çok duygulandığını söyler. Ferik, bazı işleri olduğunda eşine hep "Olenga kısa bir zamanda geleceğim" dediğini ama son gidişinde karşı devrimciler tarafından öldürüldüğünü, bu kez artık geri dönmediğini sözlerine ekler.²³

Ferik Polatbekov'un kız kardeşi Nurê Polatova'nın yaşamı da ilginçtir. Burada da görüldüğü gibi Sovyetlerde yayımlanan kaynaklarda iki kardeşin soyadları biraz farklıdır: Polatbekov ve Polatova. Biz de metinde bu değişikliğe sadık kaldık. Her iki soyadı da Ferik ve Nurê'nin dedeleri olan Polat adından türetilmiştir.²⁴ Nûrê Polatova

irlerini Türkçeye çevirmek bizim yeteneğimizi aşar ancak öykülerinden bir örnek verelim. Êskan adlı öyküsünü Sibiryadan gelip babası Egit'i Digor'da ziyaret ettiği bir sırada kaleme almıştır. Ferik Polatbekov'un kaleme aldığı Êskan adlı uzun öyküde, Digor'a yakın olan Yemençayır'da geçen bir aşk öyküsü anlatılır. Bu öykünün özeti şöyle:

"Sesi, cesareti ve yakışıklı oluşuyla kızların göz bebeği haline gelen Êskan, en sonunda köyün büyüğü Hasan Bey'in kızı, Belgizer'e gönlünü kaptırır. Güzelliğiyle tanınan Yemençayır'ın bu eşsiz harikası artık Belgo adıyla tanınır. Êskan, en güzel şarkılarının onun için söyler, atlara binerek en güzel cirit oyunlarına onun için katılır ve en güzel giysilerini onun için giyer. Bunun farkında olan Belgo da aynı şiddetle Êskan'a karşılık verir. İki sevgili arasındaki aşk öyküsü bu köy ortamında tüm şiddetiyle sürüp gitmektedir.

Kolera salgınının bu köye sıçramasıyla artık bu güzel günlerin sonuna gelinir. Bu amansız hastalığa yakalanan insanlar artık teker teker bu köy orta-

“Her türlü haksızlığa ve adaletsizliğe isyan eden coşkulu, enerjik ve sosyal bir karakteri vardır Ferik’in. Gimnazyumda Bolşevik Panteleymon Parnyakov ile tanışan Ferik sosyalist düşünceyle de tanışır. Parnyakov ve arkadaşları gimnazyumda Bolşevik bir grup kurarlar ve Naşa Rabota (“İşimiz”) adlı bir yeraltı gazetesi çıkarırlar.”

karşın Tsentrosibir’deki yardımcılığı görevini de 21 yaşındaki Ferik’e vermiştir. Sadece bu olgu bile Ferik’in olağanüstü kişiliğini göstermek için yeterlidir. Genç yaşına rağmen Ferik zor ve önemli görevlerin adamıdır.

25 Mayıs 1918’de Sibiryada Çekoslovak birliklerinin isyanı başlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordusu için savaşmak istemeyen Çekoslovak askerler Rus ordusuna teslim olmuşlardı. 50 bin kadar asker ve subaydan oluşan bu Çekoslovak savaş esirleri daha Çarlık döneminde Almanya’ya karşı kullanılmak üzere bir kolordu şeklinde örgütlenerek savaşta Rusya’nın müttefiki olan Fransız ordusu emrine verilmişti. Mart 1918’deki Brest Litovsk barışından sonra sovyet hükümeti bu Çekoslovaklara Sibiry ve pasifik kıyısındaki Vladivostok yoluyla vatanlarına dönme izni verdi. Ancak silahlarının çoğunu bırakmaları gerekiyordu. Mart ayı sonunda Çekoslovak askerleri taşıyan trenler Vladivostok’a doğru hareket etti. Ancak Bolşeviklere karşı her önlemini kullanmak isteyen Beyaz Ordu generalleri ile İngiliz ve Fransız emperyalistleri Çekoslovak askerlere Bolşeviklerin Alman ajanı olduğu ve onları Almanlara teslim edecekleri yalanını yaydılar. 14 Nisan 1918’de Moskova’da Fransız elçiliğinde yapılan bir toplantıda İngiliz generali ile Beyaz Ordu temsilcileri bir araya geldiler ve Bolşeviklere karşı Çekoslovak askerleri kullanmaya karar verdiler. Ayrıca Çekoslovakları maaşa bağladılar. Rus hükümetinin verdiği ayda 5 ruble yerine ayda 200 ruble vadettiler. Antant devletleri Çekoslovak kolordusunun ihtiyaçları için 15 milyon ruble ayırmıştı. ABD başkanı Wilson da 8 milyon dolar kredi verdi. Çekoslovak kolordusu kısa süre içinde silah bırakmayı reddetmeye ve Kızıl muhafızlarla çatışmaya başladı. Fyodor Litkin’in başkanlığındaki Tsentrosibir delegasyonu Çekoslovaklarla görüşmeler yoluyla anlaşmaya çalışırken Beyaz Ordu, Menşevikler, SR’ler de Sibiryada ayaklanmaya hazırlanıyorlardı. Kısa sürede Beyazlar Batı

Sibiryada birçok şehirde iktidarı ele geçirdiler. İrkutsk’taki Sovyet iktidarı da tehdit altındaydı. Bir yandan Çekoslovaklar bir yandan da Beyaz Ordu’ya karşı 4-5 bin Kızıl ordu askeri ve az miktardaki cephane ile savaşmaları mümkün değildi. Çekoslovaklarla anlaşmaya yine tehlikeli işlerin adamı Litkin gönderildi. Ancak Çekoslovaklar anlaşmayı reddediyorlardı. Beyazların saldırıları karşısında Haziran 1918’de Sovyet iktidarı İrkutsk’tan çekilmek zorunda kaldı. Ferik de Kızıl Ordu cephe komutanı Golikov’un yanında cephe gazetesi *Krasnoarmeetsi*’i çıkarıyordu. Beyazların komutanı Amiral Kolçak idi. Kızıl Ordu üstün Beyaz Ordu kuvvetleri karşısında tutunamayınca düzenli savaşı bırakıp gerilla savaşına geçti. Kolçak’a bağlı askeri birlikler bu savaşta Kızıl Ordu’ya lojistik destek veren 40 binden fazla sivil insanı öldürmüştür.

Başta Nikolay Yakovlev ve Fyodor Litkin olmak üzere Sibiry Bolşeviklerinin liderlerinin çoğu Kolçak’a karşı savaşta öldüler. Bu savaşın tam öyküsü bizim makalemizin sınırlarını aşıyor. Bizim Karşılı Ferik Polatbekov ve Yakovlev 17 ile 22 Kasım 1918 arasında bir tarihte Olekminsk yakınlarında kırsal bir alanda aynı çadırın içinde dinlenirken aniden dört bir yandan saldıran Beyazların kurşunları ile öldüler. Olga’nın resmi kocası İvan Butin de Beyaz Ordu tarafından öldürüldü. Şubat 1922’de Yakovlev, Litkin ve yoldaşlarının mezarları taygadan Olekminsk’e getirildi ve şehir meydanına gömüldü. Kars’ın Digor köyünden Sibiryaya kadar uzanan bu tarihi ve edebi yolculuk diğer yandan farklı kültürler ve kültürler arası temaslar açısından da önem kazanıyor. Görüldüğü gibi hem Ferik, hem de babası Egit’in yaşamı çok maceralı ve sıkıntılı geçmiştir.

Ferik Polatbekov üzerine anlatılanlar kadar kendi yazdıkları da önemlidir. Ferik Polatbekov edebi konulara büyük bir ilgi duymuştur. İki yüzden fazla şiir¹⁹ ve birkaç öykü²⁰ kaleme almıştır. Şi-

Erken yaşta okumayı öğrenden Ferik ilk öğrenimini İrkutsk'a yakın Tulun'da tamamlar. Çok zeki bir öğrenci olduğu için öğretmenlerinin çabalarıyla İrkutsk gimnazyumuna (lisesine) kabul edilir. Çarlık Rusya'sının eğitim sisteminde gimnazyumlar yalnızca ayrıcalıklı sınıf ve zümrelerin çocuklarına eğitim veriyorlardı. Emekçi halkın çocukları ancak olağanüstü zeki olmak gibi çok istisnai durumlarda gimnazyuma kaydediliyordu. Ferik'in de normalde gimnazyuma girmesi mümkün değildi. Ancak öğretmenlerinin çabaları sonucunda gimnazyuma kabul edilmişti ve zengin bir ailenin çocuğuna derslerinde yardımcı olarak okul masraflarını karşılıyordu. Ferik bu yıllarda şiir yazmaya başlamıştı. Her türlü haksızlığa ve adaletsizliğe isyan eden coşkulu, enerjik ve sosyal bir karakteri vardır Ferik'in. Gimnazyumda Bolşevik Panteleymon Parnyakov ile tanışan Ferik sosyalist düşünceyle de tanışır. Parnyakov ve arkadaşları gimnazyumda Bolşevik bir grup kurarlar ve *Naşa Rabota* ("İşimiz") adlı bir yeraltı gazetesi çıkarırlar. Fyodor Litkin (Ferik) de bu gazetede Polatbek imzasıyla şiirler yazmaktadır. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte tüm Bolşevik parti örgütleri gibi İrkutsk gimnazyumu Bolşevikleri de emperyalist paylaşım savaşına karşı propagandaya başlarlar. Mayıs 1915'te gimnazyumu bitirmesine bir yıl kala siyasal faaliyetinden dolayı İrkutsk gimnazyumundan atılır. Bunun üzerine İrkutsk'a 1.370 km uzaktaki Yeniseysk gimnazyumuna gider. Büyük mesafelere alışkın olan Sibiryalılar için dahi uzak bir yerdir burası. İrkutsk jandarması onun arkasından dosyasını Yeniseysk jandarma idaresine göndermiştir. Dosyasında Fyodor Litkin "sivri dilli bir isyancı" ("*zloreçiviy buntovşçik*") olarak nitelendirilmektedir.¹⁶ 1979 yılında Erivan'da 7. ve 8. sınıflara giden Kürt çocukları için hazırlanan bir edebiyat ders kitabında da Ferik Polatbekov'un devrimci düşünceleri halk arasında yaymak için çok çaba harcadığı, büyük bir ajitator olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷ 1915 yılında Ferik'in annesi ölür, aynı yıl İrkutsk'ta yayımlanan ilk şiir kitabını (*Pesnya Yunosti*, "Gençlik Türküsü") annesine adar.

Ferik Yeniseysk'te yine sürgün Bolşeviklerle ilişki kurar ve öğrenci gençliği örgütlemeye başlar. 3 Mart 1917'de Çar Nikolay'ın tahttan çekildiği haberi Yeniseysk'e ulaşır. Siyasi sürgünler gösteri düzenler. Ferik de öğrencilerin başında gösteriye katılır. Ferik'i o yıllardan hatırlayan arkadaşları

onun dinamik, atılgan, savaşçı bir ruhla oradan oraya koştuğunu ve öğrenci birliği başkanlığının hakkını verdiğini anlatmışlardır.¹⁸ Öğrencilerin konserden elde ettikleri paranın bir kısmı Ferik'in önerisi üzerine Petrograd'taki devrimcilere gönderilir. Ferik öğrenci birliği adına telgrafta Petrograd devrimcilerini selamlar. 1917 yılı 1 Mayıs töreninde Fyodor Litkin (Ferik) şehir Sovyeti üyeleri ile birlikte miting kürsüsündedir, "Özgür okul istiyoruz" yazan bir bayrağın altında durmaktadır. 1917 baharı Ferik için hem devrimi hem de aşkı getirmiştir. Olga adında bir kadına aşık olmuştur. Fakat kadere bakın ki babası gibi Ferik de resmiyette evli bir kadına aşık olmuştur. Ferik bir süre sonra küçük kız kardeşlerini Digor'a babasının yanına götürmek üzere Yeniseysk'ten ayrılır. Ancak Olga'ya sık sık mektup yazar.

Petrograd'tan Harabe Digor'a haberler gelerek gelmektedir. Ancak yine de Ferik hızlıdır: 4 Temmuz 1917'deki işçi gösterisine Başbakan Kerenskiy'in Geçici Hükümet'inin emrindeki askerler tarafından ateş açılmasına tepkisini 7 Temmuz tarihli mektubunda şiirle dile getirmektedir.

Temmuz 1917 sonunda Sibiryaya dönen Ferik, Olga'yla birlikte Tomsk şehrine yerleşir. Tomsk Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ne kayıt olur. Burada İrkutsk'tan tanıdığı Bolşevik arkadaşlarıyla karşılaşır. Eylül 1917'de Tomsk Bolşeviklerinin gazetesinde (*Znamya Revolyutsii*, "Devrim Bayrağı") yazıları çıkmaya başlar. Tomsk Bolşeviklerinin lideri Nikolay Yakovlev ile tanışır ve güvenini kazanır. Tomsk sovyeti seçimlerinde Bolşeviklerin en büyük parti olması üzerine tüm partiler (SR'ler, Menşevikler ve hatta burjuva demokrat Kadetler) Bolşeviklere karşı birleşirler ve sovyete karşı kendi iktidar organlarını kurarlar. Bir de Sibiryanın özerkliğini savunanlar (*oblastniki*) vardır. Fakat bunlar bir yandan da Bolşeviklere karşı Geçici Hükümet'i desteklemektedirler. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından Tomsk'ta da Bolşevikler Sovyet iktidarını kurmak için mücadele ederler. Bolşeviklerin düşmanları 15 Aralık 1917'de Tomsk sovyeti toplantıda iken yangın çıkarırlar. Ferik zor kurtulur.

1918'de Fyodor Litkin, yani bizim Ferik Polatbekov 21 yaşında Sibiryaya Sovyet Cumhuriyeti hükümetinde iç işleri bakanı olur. Oblastnik'ler, SR'ler, Menşevikler, Kadetler ve öteki anti-sovyetik unsurlara karşı mücadeleyi örgütler. Lenin'in çalışma arkadaşı olan Nikolay Yakovlev çevresinde çok daha deneyimli Bolşevikler olmasına

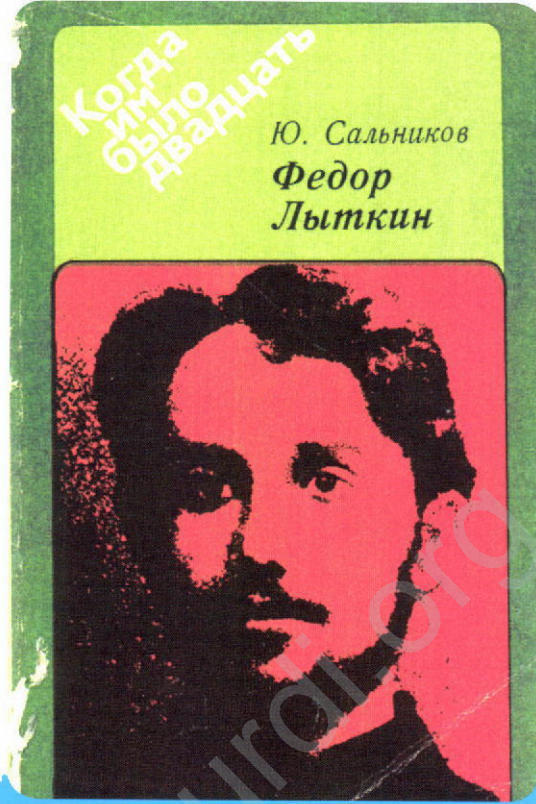
kaleme alınmıştır.⁶ Rusça'da da 1950 ve 1976 yıllarında iki küçük biyografisi yayımlanmıştır.⁷ Ferik Polatbekov'un kişiliği ve edebi yapıtları 1970'li yıllarda Erivan'da Kürt çocukları için eğitim amacıyla hazırlanan Kürt dili ve edebiyatı kitaplarında da yer alıyordu.⁸ Kürt folklor uzmanlarından Prof. Heciyê Cindî 1967 yılında yazdığı *Hewarî* (Çağrı) adlı belgesel ve tarihi romanında Ferik Polatbekov ailesinin yaşamını anlatmaktadır.⁹ Romanın başlarında kendisinden uzun bir zamandır haber alınamayan Ferik Polatbekov'un sağ olup olmadığı işlenir. Daha sonraları Sibiryâ'da karşı-devrimci çetelerce öldürüldüğü haberi gelir. Kars'lı bu devrimci ve kültürel şahsiyetin öyküsünü roman haline getiren Heciyê Cindî, ayrıca Ferik Polatbekov üzerine bir inceleme kaleme almıştır.¹⁰

Digor'un bu yıllarda büyük bir köy olduğunu söyleyen Heciyê Cindî, Kars yöresinde *Digora Emerikê* ve *Digora Ermeniya* adında iki Digor'un bulunduğunu söyler. Yezidi Kürtlerin kaldığı köy Kürtçe *Digora Emerikê* ya da *Digora Xerabe* olarak anılmaktaydı.¹¹ Harabe Digor köyünün adı cumhuriyet döneminde (muhtemelen 1960'larda) Uzunkaya olarak değiştirildi. Günümüzde Digor ilçe merkezi olan *Ermeni Digor* köyünde ise Çarlık döneminde adından da anlaşıldığı gibi daha çok Ermeniler yaşıyordu.¹²

Heciyê Cindî'ye göre, Ferik'in babası Egit 1890 yılında iki arkadaşıyla birlikte Gülizar adlı bir kızı kaçırdıktan çıkan arbedede Gülizar'ın kız kardeşi Gevez'i kazayla öldürmüştür. Bunun üzerine Sibiryâ'ya sürgün edilmiştir. Rus yazar Yuriy Salnikov'a göre ise Egit köyünde geleneksel "gelin kaçırma" oyunu sırasında amcasının oğlunun kazayla işlediği cinayeti üstlenmiştir.¹⁴ Bizce birinci versiyon gerçekliğe daha uygundur, çünkü Kürtler arasında "gelin kaçırma" diye bir törensel oyun yoktur, bildiğimiz kız kaçırma vardır.

Egit Sibiryâ'da Baykal gölünün kuzeyinde yer alan İrkutsk kentinde yaşamaya mahkum edilmiştir. Burada tanıştığı Anna Lukyanovna Kartaşeva adlı dul bir Rus kadını sever. Anna gençliğinde Matvey Litkin adında zengin bir Buryat ile evlendirilmiştir ancak bu evlilikten memnun değildir ve sonunda kocasından ayrılır. Ancak kocası boşanmaya razı olmadığı için resmen boşanmış sayılmaz.

Egit ve Anna'nın Ferik ve Baso (Vasili) adlarında iki erkek ve Nurê ve Marusya adlarında iki

Yuriy Salnikov'un Ferik Polatbekov (Fedor Litkin) üzerine biyografik kitabının kapağı

FERİK POLATBEKOV

"Rusça'da da 1950 ve 1976 yıllarında iki küçük biyografisi yayımlanmıştır. Ferik Polatbekov'un kişiliği ve edebi yapıtları 1970'li yıllarda Erivan'da Kürt çocukları için eğitim amacıyla hazırlanan Kürt dili ve edebiyatı kitaplarında da yer alıyordu. Kürt folklor uzmanlarından Prof. Heciyê Cindî 1967 yılında yazdığı *Hewarî* (Çağrı) adlı belgesel ve tarihi romanında Ferik Polatbekov ailesinin yaşamını anlatmaktadır."

kız çocukları olur. Bunlardan Ferik 1897 yılında dünyaya gelir. Ferik'in Rusça belgelerde adı Fyodor Litkin olarak geçmektedir. Soyadını resmi belgelerde annesinin kocası olarak görünen Matvey Litkin'den almıştır.¹⁵ Muhtemelen Anna oğlunu Fyodor diye (dimünitifi Fedya), Egit ise Ferik diye adlandırmıştır. 17 yılını sürgünde geçiren Egit Polatbekov 1907 yılında karısı ve çocukları ile birlikte Digor'a döner. Egit burada bir bakkal dükkanı açar ve ticaretle uğraşır. Oğlu Ferik'i Harabe Digor'a yakın bir köyde bulunan bir okula gönderir. Diğer köylüler de bu duruma özenerek çocuklarını okula göndermeye başlar. Egit'in Rus eşi Digor'da bazı uyum güçlükleriyle karşılaşır. Ayrıca Egit'in başka bir kadınla ilişkisini de bilmektedir. Anna sonunda Ferik ve Marusya'yı yanına alarak tekrar kendi yurdu Sibiryâ'ya döner. Nurê ve Baso (Vasiliy) ise babalarının yanında kalır. Bunlardan Baso Birinci Dünya Savaşı yıllarında ölür.

Ferik Polatbekov
(Fyodor Litkin): Şair,
gazeteci, hatip,
devrimci

12 Eylül 1980 öncesinde Kars (şimdiki Ardahan ve Iğdır illeri o zaman Kars'a dahildi) birçok kişi tarafından Türkiye'de hem sosyalist solun hem de CHP'nin güçlü olduğu yerlerden biri sayılıyordu. Kars'ta gerçekten sosyalist ve genel anlamda sol bir geleneğin olup olmadığı ve sosyalist solu bir kenara bırakırsak CHP'nin ne kadar sol olduğu tartışmalı bir konudur.¹ Ancak 1950'den sonraki yıllarda Kars'ta CHP'nin seçimlerde birinci parti olmasından dolayı solcu Kars imgesi bir dönem zihinlere yerleşmişti.

Kars, Ardahan ve Batum sancakları 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda savaş tazminatı karşılığı olarak Rusya'ya terk edilmişti. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından Rusya'da iktidara gelen Bolşevikler ilhaksız tazminatsız barış ilkesini hemen hayata geçirdiler. Böylece 1918 yılı Mart ayında imzalanan Brest Litovsk Antlaşması ile bu üç sancak Osmanlı devletine geri verildi. 1878-1918 yılları arasında Rus hükümeti bu üç sancakta Batum ve Kars vilayetlerini kurmuştu. Bu dönemde özellikle 1900'lerin başından itibaren Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP, Bolşevik ve Menşevik kanatları), Sosyalist Devrimciler (SR'ler) ve Ermeni milliyetçi-devrimci (Taşnaksütyun ve Hinçak) partileri Kars'ta da faaliyet gösterdiler. Ancak bu faaliyetler Kars ve çevresinde yaşayan Hristiyan nüfus (Ermeniler, Ruslar, Rumlar vd) tarafından yürütülüyordu.² Kars vilayetinde yaşayan Müslüman ve Yezidilerin de o zamanki sosyalist partilerde yer aldığına dair elimizde bir bilgi yoktur. 1919 yılında kurulan kısa ömürlü Cenubi Garbi Kafkas Hükümetini kuranların Ekim devriminden ve Sovyetler hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte sosyalist olduklarına dair bir veri yoktur. Çarlık idaresindeki Kars vilayetinin (*oblast*) Müslüman nüfusunun yarıya yakını Anadolu'ya göç etmişti, ancak 1914'e gelindiğinde vilayet nüfusunun yarısı hala Müslüman (Türk, Kürt, Türkmen, Karapapak, Osetin, vd) idi. Kağızman sancağına (*okrug*) bağlı (Küçük) Nahçıvan ilçesinin (*uçastok*) merkezi Digor köyüydü ve yaklaşık olarak bugünkü Kars'ın Digor ilçesine tekabül ediyordu. Digor nüfusunun çoğu Cemaldini ve Zılanlı Kürt aşiretleri ile Yezidi Kürt köylerinden oluşuyordu. Kağızman sancağına bağlı Digor ilçesinde nahiye statüsünde bulunan dört idari birimden üçü bu aşiretlerin adını taşıyordu: Digor, Zılanlı, Cemaldini ve Yezidi Kürtleri.³

20. yüzyıl başlarında Digor çevresinde sayıları 16'ya varan Yezidi Kürt köylerinin kuruluşu daha 1882 yılına dayanır. 1910'lu yıllarda sayıları 4.995 kişiyi buluyordu.⁴ Kars yöresindeki bu Yezidi Kürt topluluğu yörede 1918 yılında baş gösteren siyasi gerginlik nedeniyle Ermenistan ve Gürcistan'a göç etmek zorunda kalmışlardır.⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında Erzincan'a dek gelmiş olan Rus ordusunun 1918-1920 yılları arasında bölgeden çekilip gitmesinin ardından Kars'ta yaşanan etnik boğazlaşmalar sonucunda gayrimüslim nüfusun neredeyse tamamı (Malkanların bir kısmı hariç) Kars'ı terk etmek zorunda kaldı. Dolayısıyla onların bir kısmının temsil ettiği sol gelenek de Kars'ı büyük ölçüde terk etmiş oldu.

Bizim bulgularımıza göre Karlı ilk Bolşevik, Digor'un Harabe Digor köyünden olan Ferik Polatbekov'dur. Rusça belgelerde Fyodor Litkin olarak geçen Polatbekov, daha 21 yaşında iken Sibirya'da Sovyet hükümetinde bakan ve Sibirya Merkez Yürütme Kurulu (Tsentsosibir) üyesi olarak görev almış ve 1918 yılında Beyaz Ordu ve Çekoslovak (eski) savaş esirlerinin başlattığı karşı-devrimci isyan sırasında öldürülmüş coşkulu ve devrimci bir şair, gazeteci ve siyasetçidir.

Bir Yezidi Kürt olan Egit Polatbekov ile Anna Kartaşeva adında bir Rus kadınının oğlu olan Ferik Polatbekov hakkında Ermenistanlı Sovyet Kürt yazarları tarafından değişik yazılar

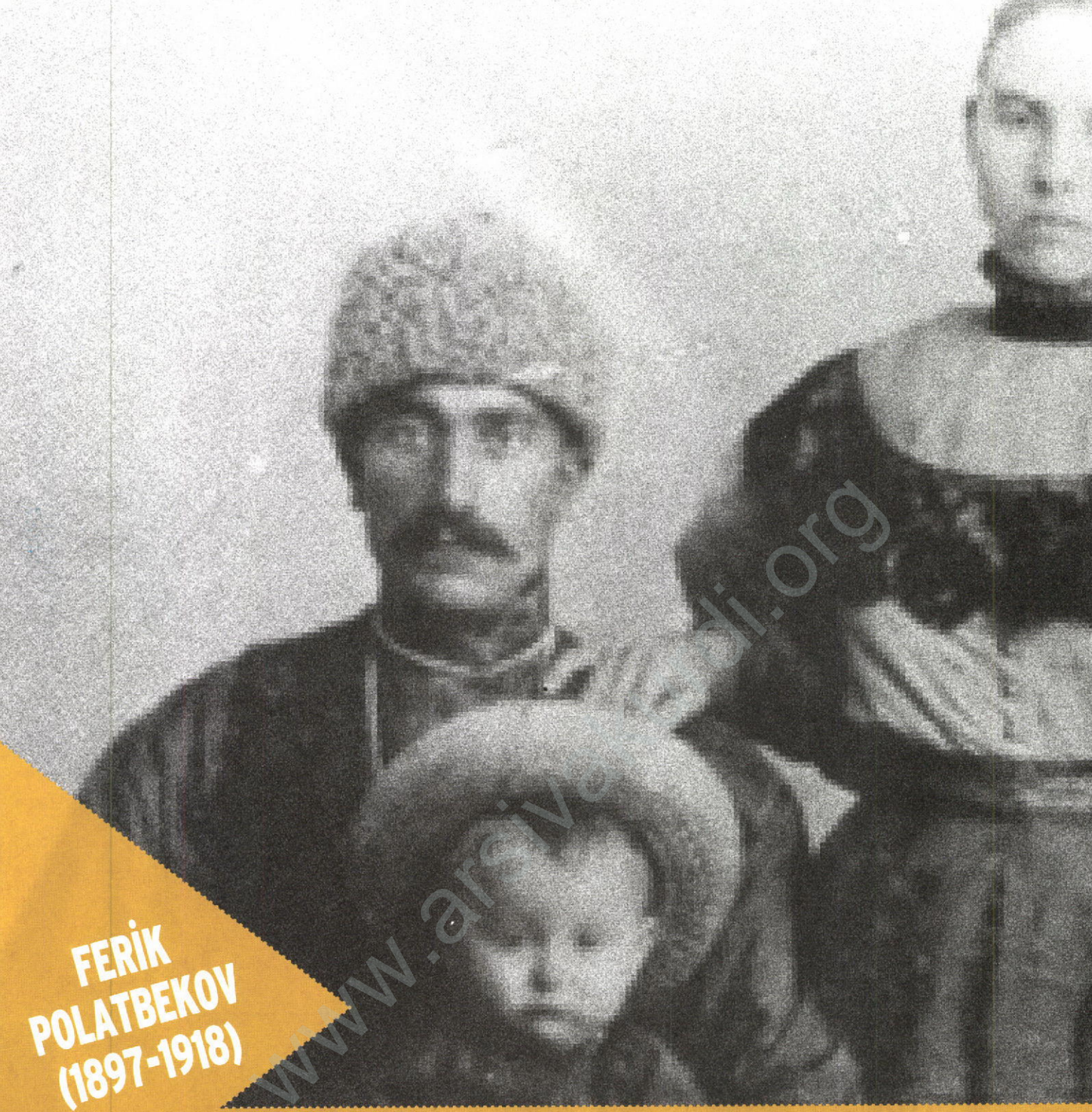
Ferik Polatbekov daha iki yaşlarında babası Egir ve annesi Anna ile birlikte (Heciye Cindî'nin arşivinden)¹³

Candan Badem*
Rohat Alakom**

* Yrd. Doç. Dr., Tunceli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü, Tunceli.
candanbadem@tunceli.edu.tr

** Yazar, araştırmacı.
ralakom@yahoo.com

"...Karslı ilk Bolşevik, Digor'un Harabe Digor köyünden olan Ferik Polatbekov'dur. Rusça belgelerde Fyodor Litkin olarak geçen Polatbekov, daha 21 yaşında iken Sibiry'a'da Sovyet hükümetinde bakan ve Sibiry Merkez Yürütme Kurulu (Tsentrosibir) üyesi olarak görev almış ve 1918 yılında Beyaz Ordu ve Çekoslovak (eski) savaş esirlerinin başlattığı karşı-devrimci isyan sırasında öldürülmüş coşkulu ve devrimci bir şair, gazeteci ve siyasetçidir."

**FERİK
POLATBEKOV
(1897-1918)**

Karşlı Bir Kürdün Digor'dan Sibiryaya'ya Uzanan Öyküsü

HEWLER

2. BİLİMSEL KÜRT KONGRESİ Biliminsanları Kürdistan için Hewler'de biraraya geliyor

Federal Kürdistan Bölgesinin Hewler kentinde 11-15 Ekim tarihleri arasında 2. Bilimsel Kürt Kongresi (*2nd Scientific World Kurdish Congress*) düzenleniyor. İlki geçtiğimiz yılın Ekim ayında düzenlenen kongre, özellikle Kürdistan Federal Bölgesi'nde yaşanan ekonomik ve politik değişimler bağlamında bölgedeki yaşam kalitesini yükseltmenin ve sürdürülebilir bir toplumsal ve ekonomik kalkınmanın yollarını arıyor. Bunun için

dünyanın dört bir yanından mimarları, sağlık ve tarım uzmanlarını, sosyologları, psikologları, iktisatçıları ve siyaset bilimcilerini ağırlayacak olan kongrede dört gün boyunca Kürdistan'da eğitimin, sağlık hizmetlerinin ve tarımın geliştirilmesi; Kürdistan'daki ekonomik güçlükler ve fırsatlar; Kürt diasporası ve göç; ulus inşası, demokrasi ve iktidar paylaşımı gibi farklı konularda oturumlar gerçekleştirilecek.

BELFAST

9-10 KASIM QUEEN'S ÜNİVERSİTESİ'NDE: Toprağa bağlı olmayan özerklik tartışılacak

Kuzey İrlanda'nın Belfast şehrinin Queen's Üniversitesi'nde Azınlıklar, Uluslar ve Kültürel Çeşitlilik: Toprağa Bağlı Olmayan Özerklik (*Minorities, Nations and Cultural Diversity: The Challenge of Non-Territorial Autonomy*) isimli bir konferans düzenleniyor. 9-10 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilecek olan konferans, toprağa bağlı olmayan özerklik modellerinin ulus-devletler açısından dünya siyasetindeki konumunu

incelemeyi amaçlıyor. Çok-kültürcü liberal demokrasilerin özellikle kültürel açıdan farklı etnik gruplara uygun siyasetler üretmekte zorlandığı tespitini yapan konferans, dünya üzerindeki farklı toprağa bağlı olmayan özerklik modellerini teorik ve ampirik açıdan ele almayı hedefliyor. Bu bağlamda, konferansın merkez altına aldığı bölgeler arasında Bosna, Filistin gibi örneklerin yanı sıra Kürdistan da yer alıyor.

MARDİN

16-18 KASIM MARDİN'İN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ'NDE: Ortadoğu'da değişim, dönüşüm ve çatışma konferansı düzenlenecek

Mardin'in Artuklu Üniversitesi'nde 16-18 Kasım tarihleri arasında Ortadoğu'da Değişim, Dönüşüm ve Çatışma" isimli uluslararası bir konferans düzenleniyor. Ortadoğu'ya ait düşünsel haritaları doğru okumak için yeni ve ortak entelektüel çabaların gerekliliğinin altını çizen konferans Ortadoğu'nun bir kurgu mu yoksa bir gerçek mi olduğu sorusunu ön plana çıkartıyor. Başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere dünyanın dört bir yanından akademisyenleri ağırlayacak olan konferans, Ortadoğu'daki çatışmanın ve değişimin izlerini sürmenin yanı sıra olası bir gelecek inşasında Ortadoğu'nun önündeki fırsatları, projeleri ve tehditleri de ele almayı amaçlıyor.

akademisyenlerin okuyabileceği şekilde İngilizce ya da uluslararası dergilerde yazmayı tercih ettiklerini söyledi. Diyarbakır'daki DİSA ya da Kürtlerin tarihini görünür kılmayı hedefleyen Kürt Tarihi dergisi bu durumun değişmeye başladığını gösteren kıymetli örnekler. Türkiye'de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu'nun (GIT) çalışmalarına atıfta bulunan Fischer-Tahir, bugünlerde Türkiye'de Kürt çalışmaları yürütmenin akademik özgürlükler açısından yeniden zorlaştığını da belirtti. Baskı kadar kendi kendini sansürleme pratiklerinin de yaygın olduğu bu alanda akademik bilgi üretimi üstünde ciddi kısıtlamalar halen var. Fischer-Tahir'e göre, bir diğer taraftan da, Kürt çalışmalarında halen anlatılabilir ve anlatılamaz hikayeler arasında bir seçicilik var. Resmi sansürün dışında, bazı hassas konulara temas etmekten halen kaçınıldığı durumlar araştırmacıları kısıtlıyor. Siyasetle çok iç içe bir alan olduğu için, bu kırmızı çizgiler anlaşılır olsa bile, Fischer-Tahir, artık bu alanın da normalleşmesi gerektiğini, Kürt çalışmalarının da sıradan bir konu gibi ele alınabilmesi gerektiğini vurguladı. Fischer-Tahir, bu bağlamda Kürtleri küresel, bölgesel ve ulusal dinamiklerden azadeymiş gibi 'biricik' ve 'tekil' bir durum gibi çalışmaktan kaçınmak gerektiğini belirtti. Eril odaklı bir siyasi kurgunun ötesine geçerek, marjinalleştirilmiş aktörler ve konular üstüne eğilmek, siyasi tutumları ve değişimi anlamada önemli bir yer tutuyor. Fischer-Tahir'in verdiği örneklerle,

yerel tarihçiliğin siyasi kimlikleri nasıl şekillendirdiği, Diyarbakır ya da Erbil gibi şehirlerdeki kalkınma politikalarının ilerleme tahayyülleri, siyasi örgütlenmenin doğası gibi çeşitli yeni sorular alanda yeni yerler açma potansiyeline sahip. Bu perspektiften, sadece siyasi ilişkiler ve ulus inşası değil, Osmanlı, İran ve Rus İmparatorlukları döneminde Kürtlerin toplumsal tarihleri, müzik ve sanat, çağdaş Kürt edebiyatı ve dil ile ilgili konuların çalışılması bir ihtiyaç. Fischer-Tahir'e göre, akademi ve siyasi güç odakları dışından yapılan bilgi üretimi, örneğin sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları hem çok kıymetli hem de Kürt çalışmaları alanına emek verenler tarafından büyük kabul görüyor. Yine de Fischer-Tahir, sadece alanın sınırlarının araştırmacıya kendini dayatmadığını, araştırmacıların sınırlarının da alanı belirlediğini dile getirdi. Söylemsel sınırlar içinde bazen kimin konuştuğunun –anlatan kişi Kürt mü değil mi, kadın mı erkek mi, doktor adayı mı hoca mı, akademik bir kişilik mi siyasi aktivist mi- ve hangi dilde konuştuğunun bile üretilen bilgiyi algılama biçimlerimizi etkilediğini belirtti. Yeni kuşak araştırmacıların perspektifleriyle alanın tazelandığını söyleyen Fischer-Tahir, bir ifadenin meşruiyetinin söyleyenin pozisyonundan bağımsız olarak, ancak ampirik ve teorik yönelimiyle değerlendirildiği bir Kürt çalışmaları alanına katkıda bulunmanın önemini vurgulayarak konuşmasını sonlandırdı.

HOLLANDA

28-KASIM GRONİNGEN ÜNİVERSİTESİ'NDE: Demokrasiyi Tahayyül Etmek

28-Kasım tarihleri arasında Hollanda'nın Groningen Üniversitesi'nde Demokrasiyi Tahayyül Etmek (*Imagining Democracy: Arab Spring, Asian Visions and Western Lessons*) isimli bir konferans düzenleniyor. Liberal kapitalizmin bir görüntüsü olarak Batı tipi demokrasilerin temsiliyetin doğası, çoğunluğun diktatörlüğü gibi pek çok temel

meseleyi çözmekte yetersiz kaldıklarını vurgulayan konferans, demokrasi kavramına dair alternatif düşünme ve tahayyül biçimleri geliştirmenin artık kaçınılmaz bir gerçek olduğunu öne sürüyor. Konferans bu bağlamda, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki demokrasi deneyimlerini mercek altına alıp, demokrasinin nasıl tahayyül edilmesi gerektiği, var olan egemen demokrasi teorilerine karşı nasıl itirazlar olduğu, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da demokrasiye dair nasıl bir algının olduğu ve demokrasiye dair Batı merkezli düşünce biçimlerinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki deneyimlerden ve düşüncelerden neler öğrenebileceği gibi sorulara cevaplar arıyor.

Konferans katılımcıları toplu halde.

© Chris Kutschera

Türkiye, İran, Irak, Suriye, eski SSCB ve farklı diaspora bölgelerindeki Kürtlerin çeşitli siyasi ve kültürel tarihleri ile Kürdistan içinden ve dışından değişik akademik geleneklerden gelen araştırmacılar, Kürt çalışmalarına heterojen bir yapı kazandırıyor. Fischer-Tahir'e göre, devletsiz bir ulus olarak Kürtlerin özel durumları, maruz kaldıkları baskı ve marjinalleştirmeler bu heterojenliği daha da pekiştiren unsurlardan. Kürtlerin anavatanlarındaki duruma bakıldığında ise, Suriye'de Kürt çalışmaları diye bir alanın bile olmadığını; Türkiye'de de bu konuya yoğunlaşmanın araştırmacılar için hep riskli olageldiğini tespit ediyor Fischer-Tahir. İran'da genelde diasporadaki Kürtler tarafından çalışılan bu konu, Irak'ta özellikle 1991'e kadar kıyıda bırakılmış bir alandı.

Son yirmi yılda, bu konudaki çalışmaların niceliksel olarak artması, alanın daha da spesifikleşmesini beraberinde getirmedi. Fischer-Tahir, bu karışıklık içinde, bilgi üretme deneyimlerine, aktörlere ve sorulara yönelerek alanı tanımlıyor. Son on yılın görece çok çalışılan ya da marjinalleşen konularını sıralayan Fischer-Tahir, genelde siyasi ilişkiler, ulus inşası, güncel siyasal tarih perspektiflerinin kimlik, mobilizasyon, baskı ve

soykırımı varan zulüm konularını içerecek şekilde çalışıldığını tespit ediyor. Bunun yanında dil, din, edebiyat, basın, toplumsal cinsiyet, ekonomi ve sanat da kenarda kalmış konu başlıklarını oluşturuyor. Ancak bu durum daha çok İngilizce verilmiş eserler için geçerli. Anglo-Sakson hegemonyası dışındaki akademik üretimde daha geniş temalar da görülüyor. Örneğin Süleymaniye'deki Kürdoloji Merkezi tarafından 2008'den beri Soranice basılan Kürdoloji dergisi güncel siyasi sorunların yanında sesbilim, çağdaş edebiyat ve dil gelişimi, din ve eğitimle ilgili yazılara da yer veriyor. Irak'ta, 1980'lerin başından itibaren Sovyetler Birliği'nde yetişmiş Izzeddin Mustafa Rasul ve Shukriya Rasul gibi Iraklı Kürt Kürdologların dil, edebiyat, folklor ve uzak geçmiş üzerinden Kürt çalışmalarını disiplinleştirmeye çalıştıkları görülüyor. Bugün ise daha çok sosyolojiden, siyaset biliminden ve iktisattan beslenen çalışmalar var.

Türkiye'de ise Kürt çalışmaları alanı Irak'tan farklı. Clemence Salbert-Yücel ve Marie Le Ray'in 2006'daki tespitini yineleyen Fischer-Tahir, Türkiye'de şimdiye kadar hiçbir okulun Kürtler ya da Kürt sorunu üstüne yayın yapmadığını, yazarların da Türkiye vatandaşları yerine yabancı

Kürt Çalışmaları Konferansı Güncesi

Nazan Bedirhanoğlu

İngiltere'deki Exeter Üniversitesi'nin ev sahipliği yaptığı Uluslararası Kürt Çalışmaları Konferansı'nın ikincisi 6-8 Eylül 2012 tarihlerinde toplandı. Konferansı düzenleyen Kürt Çalışmaları Merkezi, Arap ve İslam Çalışmaları Enstitüsü'ne bağlı olarak çalışıyor ve 2006'daki kuruluşundan itibaren bu alandaki az sayıda birkaç merkezden birisi olma özelliğiyle önemli bir boşluğu dolduruyor. 'Kürtler ve Kürdistan: Süreklilik ve Değişim' temalarını bir araya getiren konferansta, Kürt sorunu, siyaset, tarih, hukuk ve toplum, dilbilimi, antropoloji, edebiyat, diaspora, kültür ve dinsel azınlıklar gibi geniş bir yelpazeyi kapsayan konular üstüne oturumlar yapıldı. Farklı alanlardan ve coğrafyalardan gelen araştırmacıların güncel siyaset, tarih, ilginç etnografiler ve yeni alan araştırmalarını sunduğu konferansta aynı zamanda bu alanın bilgisini üretme pratikleri ve yöntemleri üstüne de tartışıldı.

Boğaziçi Üniversitesi'nden Doç. Dr. Zeynep Gambetti ve Berlin'deki Zentrum Moderner Orient'ten (Çağdaş Doğu Merkezi) Dr. Andrea Fischer-Tahir açılış konuşmalarını yaptı.

Zeynep Gambetti, konuşmasında 'ulus-devlet', 'self-determinasyon hakkı' ve 'sömürgecilik' gibi geleneksel kavramların artık mevcut iktidar yapılarının tezahürlerini açıklamakta yetersiz kaldığından hareketle, Kürt çalışmalarının az değindiği bir alan olan biyopolitika perspektifinden sorunun dönüşümünü anlattı. Türkiye'de Kürtlerin maruz kaldığı görünür ve görünür olmayan şiddet biçimlerini Foucault, Arendt, Lefebvre ve Agamben'in kavramları aracılığıyla incelikli şekilde işleyen Gambetti, yeni bir hukuksuzluk formunun hakim olduğunu tespit ediyor. Gambetti, çizdiği çerçeveye, hukukun temel hakları ve özgürlükleri korumak yerine ihlal etmenin bir aracına dönüştüğü bu ortamda, herkesin suçlaştırılmasını ve her türlü muhalefetin 'terör' etiketiyle damgalanmasını anlamak için, geleneksel siyaset biliminin sadece kurumlara ve hukuka odaklanan anlayışının ötesine geçmeyi öneriyor.

Gambetti'ye göre, milliyetçi-cumhuriyetçi Türkiye projesinin Kürtleri 'henüz Türk olacaklar' olarak algılayan asimilasyoncu ya da yok edici modernist yaklaşımından, Kürtleri 'sözde vatandaşlar' olarak kodlayan dışlayıcı bir dile geçildi. Bu değişiklik, iktidarın ve gücün pratiğinde ve dilindeki dönüşümü simgelediği gibi, salt retorik de değil. Aynı zamanda dönüşen dışlama pratiklerini de anlatıyor.

Gambetti, sadece devlet ve hukuk düzeyinde değil, linç örneklerinde olduğu gibi popüler kültür ve gündelik hayatta yer bulan içselleştirilmiş bir iktidarla özleşme halinin yaygınlığını gözler önüne seriyor. Bu dönüşümle birlikte hem ulustan hem devletten dışlanma hali ve en geniş anlamıyla devletsizlik, Kürtler için hak sahibi olma hakkından mahrum kalmak anlamına geliyor.

Gambetti'ye göre, 'sözde vatandaşlığa' bu geçiş, kapitalizmin neoliberalizm olarak adlandırılan güncel formuyla birlikte değerlendirilmeli. Devletin geçirdiği köklü yapısal dönüşümün, hak kavramının piyasa temelli performans kriteriyle ikame edilmesini beraberinde getirdiğini belirten Gambetti, 'insan hakları' kavrayışının liberal çerçevesinin ironisinin bu dönüşümden izlenebileceğini belirtiyor. Konuşmasında öznellikler ve toplumsal tahayyüllerdeki dönüşümleri ve görece yeni şiddet pratiklerini, yeni muhafazakarlık ve neoliberalizmin operasyonel alanlarıyla birlikte analiz eden Gambetti, bu büyük dönüşümle birlikte 'direniş'in nasıl kavramsallaştırılabileceğine siyaset biliminin az yürünen yollarından ışık tutuyor.

Andre Fischer-Tahir'in konuşması ise Kürt Çalışmaları'nı tanımlamanın zorlukları ve alandaki yeni perspektifler ile ilgiliydi. Fischer-Tahir'e göre, Kürt çalışmaları, 'alan çalışmaları'nın dar bir türünden Kürtlerle ilgili her şeyi çalışmaya kadar değişen bir yelpazede tanımlanıyor. Bu geniş yelpazede, Kürtlerle ilgili konular dil, tarih, siyaset, toplumsal ilişkiler, sanat, folklor, edebiyat, din gibi farklı disiplinler içinden çalışılıyor.

22 Ekim 1984:

**Kürt Şair ve Siyasetçi
Cegerxwin Vefat Etti**

Cegerxwin (asıl ismi Şexmusê Hesên) 1903 yılında, Mardin'e (bugün Batman'a) bağlı Hesarê köyünde dünyaya geldi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ailesi ile birlikte bugünkü Suriye'nin Amude şehrine göçtü. 1921'de medrese eğitimini tamamlayan Cegerxwin uzun bir süre din görevlisi olarak çalıştı ve Mele Şexmus Hesarê olarak anıldı. 1925 Şeyh Said ayaklanmasından sonra Suriye'ye kaçan Kürt grupları ile iletişime geçmesiyle siyasi hayatı başladı. 1937 yılında "Hawar" dergisinde Cegerxwin adıyla şiir yazmaya başladı.

1957 yılında Suriye Kürt Demokrasi Partisi'ni kurdu ve ölümüne kadar da bu partide yer aldı. 1963 yılında Suriye hükümeti tarafından tutuklandı. Hapisten çıktıktan sonra 1969 yılında Irak Kürdistanı'na geçerek Kürdistan Akademisinde ders verdi. Kürtler Bağdat'la yeniden savaşmaya başlayınca Suriye'ye döndü. Suriye'deki baskılar

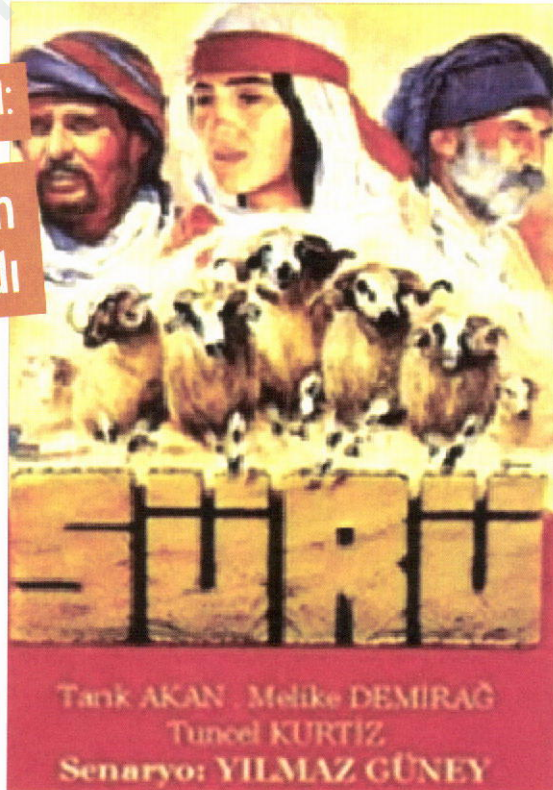

artmaya başlayınca Lübnan'a gitti. Burada çok bilinen "Kime Ez" şiirini yayınladı. 1979 yılında, ölümüne kadar kalacağı İsveç'e geçti. Stockholm'de hem siyasi hem de edebi çalışmalarına devam etti. 22 Ekim 1984'de vefat etti. Naaşı, Suriye Kürdistanı'nda Kamışlı şehrindeki evinin bahçesine defnedildi.

12 Ekim 2011:

**"Sürü" Filmi 1980 Yılı'nın
En İyi Film Ödülünü Aldı**

1979 yılında sansür, 1980 yılında da darbeden dolayı düzenlenemeyen Antalya Altın Portakal Film Festivali, "Geç Gelen Portakallar" adı altında 2011 yılındaki 48. Festival kapsamında gerçekleştirildi. 1979 yılı en iyi film ödülünü Ömer Kavur'un yönettiği "Yusuf ile Kenan" ve Yavuz Özkan'ın yönettiği "Demir Yol" filmi alırken, 1980 yılı en iyi film ödülünü ise senaryosunu, o dönemde hapsede olan ünlü Kürt senarist, oyuncu ve yönetmen Yılmaz Güney'in yazdığı ve Zeki Ökten'in yönettiği "Sürü" filmi aldı.

Km. 0 50 100 150
Mil 0 50 100

“Bilindiği gibi Kürtler, Yavuz Sultan Selim döneminde Safeviler’e karşı Osmanlı Devleti’nin yanında yer almış, dolayısıyla artık bir bakıma Osmanlı denetimini kabul etmişlerdi. Buna karşılık kısmi bir özeklik elde etmişlerdir. Gerçekten de 19. yüzyıla kadar bölgede Kürt hükümetleri ve emirlikleri varlıklarını sürdürmüşlerdi. Dolayısıyla da bölge Osmanlı Devleti’nin klasik eyalet sınıflandırmasına girmemiş, kendine özgü bir yapılanmaya tabi tutulmuştur.”

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucuları 1923 yılından sonra ulus devlet anlayışını temel alan bir politika benimsemiş, bu politika çerçevesinde ülkedeki tüm Müslüman azınlıkları Türk olarak kabul etmiş ve bu doğrultuda yeni bir tarih yazımı geliştirmiştir. Tarih boyunca Kürt diye bir topluluk ve Kürdistan diye bir yer olmadığını savunan bu resmi görüş o kadar benimsenmiştir ki, bazı Osmanlı tarihçileri Osmanlı tarihinde Kürdistan diye bir yerden hiç bahsedilmediğini, Kürdistan diye bir eyaletin hiç olmadığını rahatlıkla ileri sürmüşlerdir. “Osmanlı tarihçileri” bile diyoruz çünkü Osmanlı tarihini başlangıç düzeyinin biraz ötesinde bilen herkes Osmanlı Devleti’nde Kürdistan diye bir bölgenin var olduğunu, bu ismin Osmanlılar zamanında coğrafi bir bölge adı olarak kullanıldığını bilir. Hemen hemen her Osmanlı vakanüvisinin kitabında; Naima’da, Evliya Çelebi’de, Kâtip Çelebi’de bu kullanıma rastlanılmaktadır. Buna ek olarak Osmanlı Devleti 1847 yılında *Takvim-i Vekâyi*’de yayımlanan resmi bir yazıyla Kürdistan eyaletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Yine 19 ve 20. yüzyılda yayınlanan pek çok coğrafya kitabında Osmanlı coğrafyası tanıtırken coğrafi bir bölge olarak Kürdistan’a da yer verilmiştir.¹

Osmanlı Devleti’nde Kürdistan eyaleti 1847 yılında kurulmuştur. Bu noktada, neden bu eyaletin daha önce kurulmadığı sorusu karşımıza çıkar. Sorunun yanıtı gayet açıktır: Bilindiği gibi Kürtler, Yavuz Sultan Selim döneminde Safeviler’e karşı Osmanlı Devleti’nin yanında yer almış, dolayısıyla artık bir bakıma Osmanlı denetimini kabul etmişlerdi. Buna karşılık kısmi bir özeklik elde etmişlerdir. Gerçekten de 19. yüzyıla kadar

مقدمه و مؤخرتقوم وقایع نسخدارنده کتیبہ سلاک سفور بیان قلندبغی وجہہ
برسدندبرو ابادی متغلبہدہ قلمش اولان خطہ کمر دستا تک لہ الحمد واللہ بحد
ہمت بہتائی حضرت شہر باری وسطوت باہرہ جناب تاجدارى ارجلیلی
اولہرق بیکرہ بکی باشدن فتح ونسخبری مرآت تیسردہ جلوہ کر اولس
واشبو موفقیت حضرت شہنشاہی محضاً عامہ تبعہ وبراہای سلطنت
سنہ حقلہندہ معطوف وراہکان اولان نبت عادلہ وافکار خیربہ جناب
جہا نسانی ابنغای سامینتجہ ہر حالہ من قبل الرحمن ذات فضامت سبحان
ملوکا تک مظہر انواع فیوضات وتائیدات یورلدقلربنہ دلیل وبرہان اولوب
طوغربسی دیا جفتاریخ ازمان اولمقاہہ شایان کورنمش اولدبتندن خطہ

bölgede Kürt hükümetleri ve emirlikleri varlıklarını sürdürmüşlerdi. Dolayısıyla da bölge Osmanlı Devleti’nin klasik eyalet sınıflandırmasına girmemiş, kendine özgü bir yapılanmaya tabi tutulmuştur.

Ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren, özellikle II. Mahmut döneminde durum değişmeye başlamıştır. Bu yüzyılda modernleşme sürecine giren Osmanlılar, klasik Osmanlı idari yapısını da modernize etmeyi, yani eyalet sistemini ve Kürdistan gibi özel statülü bölgelerin statülerini değiştirip, merkezî yapıyı güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bunun için, öncelikle, 1826 yılında Anadolu eyaleti resmen dörde bölünmüş ve bunların “mutasarrıfları olan paşaların mutedil mütesellimlerle” idare edilmelerine karar verilmiştir. Bu süreç Osmanlılarla Kürtler arasında gerilim yaşanmasına neden olmuş; 1826–1847 arasında onlarca isyan çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi ve sonuncusu Bedirhan Bey isyanıdır.² Bu isyanı bastıran Osmanlı devleti, yukarıda da belirtildiği gibi Kürdistan eyaletini kurmuştur. Hatta *Takvim-i Vekâyi*’deki resmi bildiriye, bu olay “Kürdistan’ın yeniden zaptı” olarak değerlendirilmiştir.

D O S Y A :

SURİYE

KÜRDİSTANI:

Merkezileştirme politikalarına karşı Osmanlı'ya isyan eden Bedirhan Bey.

Mardin kazaları birleştirilip hepsinin bir eyalet sayılması ve bu eyalete Kürdistan eyaleti isminin verilmesi gösterdiği lüzumdan dolayı yerinde ve münasip görülmüştür. Bu suretle adı geçen eyalete bir vali düşünülünce Musul valisi şevketli Esad Paşa hazretleri, dirayet, zekâ, namus ve doğruluk vasıflarından dolayı ve uzun süre o taraflarda hizmet etmesi nedeniyle memleketin düzenine ve durumuna vakıf, Osmanlı eski vezirlerinden olduğundan adı geçen yeni eyaletin Esad Paşa Hazretlerine ihalesi uygun görülmüştür. Bu durumda Musul eyaletine bir diğer valinin tayini işleyişin gereği olduğundan Belgrat eski muhafızı şevketli Vecihi Paşa hazretleri, doğru, düşünceli, halkla ilgili işleri idare etmeye vakıf, övgüye değer zatlardan olması ve her ne kadar Musul eyaleti şimdiye kadar

Tanzimat-ı Hayriye'den⁶ ayrı olarak idare olunmakta ise de, Tanzimat dairesinde bulunan ülke halklarının, Padişahın adil koruması altında gördükleri rahat, huzur, fayda ve emniyet, adı geçen eyaletin (Musul) halkı tarafından anlaşılmalı ve bunun gerçek adalet olduğunu bilerek bu eyaletin de doğruluk ve güzellik dairesi olan Tanzimat-ı Hayriye'ye dâhil olmasını arzu ve niyaz ettiklerinden adı geçen ahalinin bu isteklerine yüce padişahımız müsaadelerini esirgemeyerek adı geçen Vecihi Paşa hazretlerinin Tanzimat'ın adaletli usulleri gereğince idareye ve düzenlemeye muktedir bulunması sebebiyle kendisinin Musul valisi olarak atanması münasip ve doğru bulunmuş, bu husus doğrultusunda yüce fikirlerin sahibi padişahımızın emir ve fermanı üzerine lazım gelenler yapılmıştır.

DİPNOTLAR

- 1 Bu konuda daha geniş bilgilendirme için bkz. Kürdoloji Çalışmaları Grubu, *Osmanlı Kürdistanı*, (İstanbul: bgst Yayınları, 2011).
- 2 Geniş bilgi için bkz. [Ahmed Ramiz] Lütfi, *Emir Bedirhan*, (İstanbul: Bgst Yayınları, 2007).
- 3 Bu tarihi TTK'nın yayınlamış olduğu tarih çevirme kılavuzunda 14 Aralık olarak bulduk.
- 4 Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988), s.115-119.

- 5 Berâyâ: Halk, İnsanlar. Ancak burada Tebaa ve beraya birlikte kullanıldığı için bu, tüm Osmanlı halkı anlamında kullanılmıştır.
- 6 Tanzimat-ı Hayriye: 3 Kasım 1839 yılında ilan edilen ve Osmanlı Devletinde önemli değişikliklerin olmasına neden olan ferman. Bu fermanla ilk kez padişahın bazı yetkileri kısıtlanırken "Osmanlı Millet Sistemi"nde de büyük değişiklikler olmuş ve Müslümanlarla gayrimüslimlere eşit haklar tanınması gündeme gelmiştir. Ancak özellikle Arap eyaletleri ve Musul gibi bölgelerde gayrimüslimlere verilen bu hak tepkiyle karşılanmış ve bu bölgelerde Tanzimat fermanı uygulanamamıştır.

I. Mahmut

hüsn-i zâbita ve râbita-ı umûr-ı mülkiyye ve istihsâl-i menâzım-ı dâimiyesiyle te'sis-i âsâyiş ahâlî kazıyye-i matlûbesine bakılması yani oraların bir idâre-i mahsûsa ve müstakile tahtına konularak dirâyetli ve vukûflu bir zâta ihâlesiyle Diyârbekir eyâleti ve Vân ve Mûş ve Hakkârî sancakları ile Cizre ve Bohtân ve Mârdîn kazâları birleştirilüb cümlesinin bir eyâlet add ve itibâr olunması ve iş bu eyâlete Kürdistan eyâleti tesmiye kılınması iktizâ-yı hâle muvâfık ve çesbân olacağına mebnî eyâlet-i mezbûreye ol sûretle münâsib bir vâlî lede-t-teemmül Mûsul valisi atûfetlü Es'ad

Paşa hazretleri dirâyet ve fatânet-i kâmile ve iffet ve istikâmet-i zâtiyye ile muttasıf ve çok zamanlar ol taraflarda istihdâm buyrulmasıyla usûl ve ahvâl-i memlekete vâkıf kudemâ-yı vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyeden olmakdan nâşî eyâlet-i cedide-i mezkûrenin müşârün-ileyh Es'ad Paşa hazretlerine ihâlesi ve ol halde Mûsul eyâletine bir diğèrinin ta'yini tabiat-ı maslahat-ı iktizâsından olarak Belgrad muhâfızı esbak atûfetlü Vecihî Paşa hazretleri ashâb-ı rüşd ve revıyyet ve erbâb-ı sıdk ve istikâmetden ve hüsn-i idâre-i umûr-ı mülkiyyeye vâkıf zevât-ı sûtûde-simâtdan olması ve eğèrçi Mûsul eyâleti şimdiye kadar Tanzimât-ı Hayriyyeden müstesnâ olarak idâre olunmakta ise de dâire-i tanzimatda bulunan memâlik-i hazret-i şâhâne ahâlîsinin sâye-i ma'delet vâye-i hazret-i mülûk-anede mazhar oldukları menâfi' ve âsâyiş ve istirahat ve emniyyet-i kamileyi eyâlet-i merkûme ahâlîsi derk ve iz'ân ederek ve bunun üss-i esâsî ma'delet olduğunu bilerek bu eyâletin dahi dâire-i nasfet bâhire-i Tanzimât-ı Hayriyyeye idhâlini arzu ve niyâz etmekte olduklarına ve ahâlî-i merkûmenin iş bu niyâzlarına müsâade-i seniyye-i cenâb-ı şehenşehi bî-dirîg buyurulduğuna binâen müşârün-ileyh Vecihî Paşa hazretleri usûl-i ma'delet-şümûl tanzimâtın ol vechile hüsn-i te'sis ve tensikına dahi muktedir bulunması cihetleriyle kendüsünün Mûsul valisi nasb ve ta'yin kılınması tensib ve tasvib berle ol bâbda isâbet-efzâ-yı sünûh ve sudûr buyrulan emr ve fermân maâlî-i ünvân hazret-i hilâfet-penâhi mantûk celli üzere iktizâları icrâ kılınmıştır.

Belgenin Sadeleştirilmiş Hâli

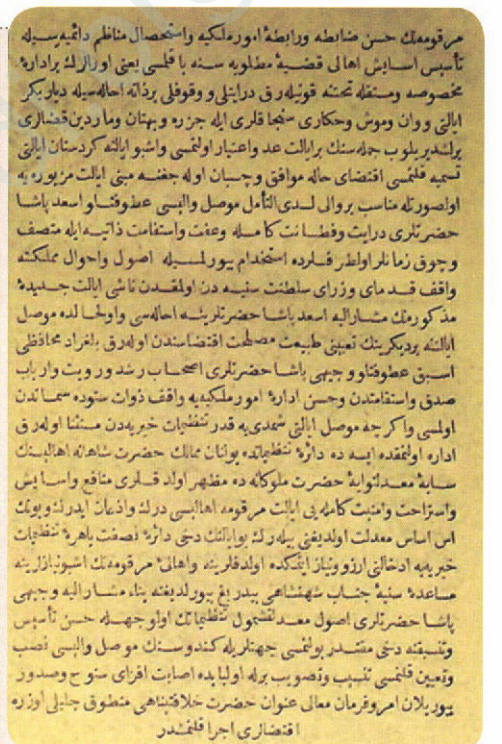
Takvim-i Vekayi'nin bundan önceki sayılarında da yazılmış olduğu gibi bir süreden beri zorba ellerinde kalmış olan Kürdistan ülkesinin –Allaha şükürler olsun ki– Padişahın benzersiz gayreti ve ezici gücünün eseri olarak bu kez yeni baştan ele geçirilmesi başarıyla tamamlanmıştır. Bu başarı yüce Padişahın, Osmanlı İmparatorluğu tebaa ve berâyâsının⁵ haklarıyla ilgili adalet niyetinin, hayırlı fikirlerinin ve yüce amaçlarının her

zaman Allah tarafından feyz ve yardıma mazhar olacağıının delili ve ispatıdır. Doğrusu zamanının geldiği düşünülduğünden adı geçen ülkenin idaresi, içişleri ve düzeninin devamlılığıyla, güveninin tesisi ve halkın isteklerinin yerine getirilmesi yani oraların hususi ve bağımsız bir idare makamına konularak, zeki, bilgili ve olgun bir zata ihalesiyle Diyarbekir eyaleti, Van, Muş ve Hakkârî sancakları ile Cizre, Bohtan ve

Bunun ardından yaşanan gelişmeler şöyledir: "26 Kasım 1847 tarihinde Diyarbakir vilayetine bir vali tayin edilmiştir ancak 13 Aralık 1847 tarihli *Takvim-i Vekayi*'de farklı bir durumun varlığından söz edilmektedir: Kürdistan eyaleti. Buna göre Diyarbakir eyaleti ile Van, Muş ve Hakkâri sancakları, ayrıca Cizre, Botan ve Mardin kazaları Kürdistan adlı yeni bir eyaleti teşkil etmektedir. Eyaletin merkezi olarak önce Ahlat düşünülmüş ancak salnameler anlaşıldığı kadıyla Van, Muş ve daha uzun bir süre Diyarbakir (Amed) bu eyaletin merkezi olmuştur. Kürdistan eyaleti, 1266/1849 yılı salnamesine göre Muş, Van,

Hakkâri, Cizre, Diyarbakir sancaklarını içine alıyordu; fakat Hakkâri birkaç yıl sonra Van, Mardin ve Cizre'yle birlikte ayrı bir eyalet olarak Hakkâri eyaletini oluşturmuştur. Bir süre sonra bu eyaletin adı Van olmuştur".⁴

Tarihsel olayların kendi süreçleri içinde ve güncel politik kaygılardan bağımsız olarak incelenmesi, nesnel değerlendirmelere ulaşılmamasına olanak tanır. Aşağıda verdiğimiz resmi tebligat, Kürdistan Eyaleti'nin kuruluş amacını ve kuruluş tarihinin verse de, 1868 yılında eyaletin hangi kaygılarla ortadan kaldırıldığı sorusu ise hâlâ cevaplanamamıştır.

Kürdistan Eyaletinin Kurulduğunu İlan Eden *Takvim-i Vekâyi* Gazetesi

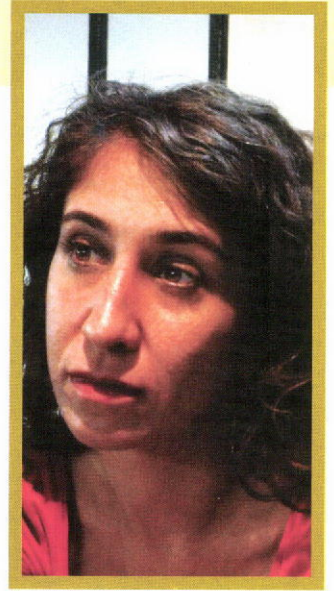
5 Muharrem 1264 [14 Aralık 1847]
Resmî Tebligât

Mukaddim ve muahhar *Takvim-i Vakayi* nüshalarında keşide-i silk sûtür-i beyân kılıldığı vechile bir müddetden berü eyâdî-i mütegalibede kalmış olan hıttâ-i Kürdistanın leh-ül-hamd ve'l minh mücerred himmet bî-hemta-yî veşh-yârî ve satvet-i bâhire-i cenâb tâc-dâr-ı eser-i celîli olarak bu kerre yeni bâşdan feth ve teshîr-i mir'ât-ı teyyesürde

ciive-ger olmuş ve işbu muvaffakiyyet hazret-i şehen-şâh-i mahzâ âimme-i tebaa ve berâyâ-yı saltanat-ı seniyye haklarında ma'tûf ve rây-gân olan niyet-î âdle ve efkâr-ı hayriyye-i cenâb-ı kibel-in Râhman zât-ı fahâmet-simât mülük-anenin mazhar envâ-ı füyûzat ve te'yîdât buyuruldukları delil ve bürhân olub doğrusu dilâle-i tevârîh-i ezmân olmaklığa şâyân görünmüş olduğundan hıttâ-i merkûmenin

JI
BINXETÊ
HETA
ROJAVA

{ Boğaziçi Üniversitesi'nden Seda Altuğ'la }
{ Suriye Kürtlerini konuştuk. }

Söyleşi: Mesut Yeğen

Dünden yarına Suriye Kürdistanı

Bugünün sıcak meselelerine geçmeden temel bir iki mevzuyu açıklığa kavuşturalım isterseniz. Kürtler ve Kürdistan söz konusu olduğunda Suriye hep tali kaldığından, şunu sorarak başlayalım: Kürtler ne zamandır Suriye'de meskun? Kaç Kürt yaşıyor Suriye'de ve hangi bölgelerde?

Bu önemli bir soru. Suriye bağlamında bu sadece tarihsel bir soru değil, aynı zamanda hayli politik de bir soru. Çünkü Suriye'nin kuzeydoğu vilayeti olan Haseke vilayetinde (bu vilayet Derik, Amuda, Dirbesiye, Tirpespi, Qamişli şehirle-

rini kapsamakta) 1962 yılında yapılan olağanüstü nüfus sayımı sonrasında bu bölgede yaşayan Kürtlerin 1925 Şeyh Said İsyanı sonrası Suriye'ye gelmiş oldukları iddiasına dayanarak Suriye'nin otokton (yerli) nüfusundan olmadıkları sonucuna varıldı ve Suriye vatandaşlıkları ellerinden alındı. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporlarına göre 1 gün içinde 120 bin Kürt "yabancı" (*ecanib*) adı verilen bir statüye düştü. İlerleyen yıllarda ise *ecanib* bir baba ile Suriye vatandaşı veya yine *ecanib* bir anneden doğma çocuklara *ecanib* statüsü bile fazla görülmeye başlandı, bu çocuklara *maqtûmin* (kayıtsız) statüsü verildi.

**KÜRT DAĞI'NDA
ESRARENGİZ BİR NAKŞİ ŞEYHİ:**

تیسری السوری نا فہم الکفشی
(۱۹۶۱)

Celalilerden Kalenderoğlu veya Kara Said'in yardım teklifini dahi kabul etmedi, böylece ordusunun disiplinini koruyacaktı. Ancak Kalenderoğlu ve Kara Said'i dirliklerle kandırıp Ali Paşa'ya ihanet etmeye ikna etti. Kalenderoğlu Anadolu'daki en güçlü Celalî lideriydi ve Ali Paşa'nın dostuydu. Ali Paşa'yı desteklemeyince Canbuladoğluyla Osmanlı arasındaki güvenlik tamponu ortadan kalktı.

Osmanlı ve Canbuladoğlu orduları arasındaki savaşın (Ekim 1607) başarılarında Canbuladoğlu kuvvetleri üs üste başarılı akınlarda bulundu. Dönemin Fransa Büyükelçisi Baron de Salignac, bu esnada Ali Paşa'nın kendini 'roy de la Nathalie' yani Anadolu Kralı ilan ettiğini söyler.²⁴ Fakat Osmanlıların Şah Abbas'tan öğrendiği savaş taktikleri ve topraklarla desteklenen üstün ateş gücü karşısında Ali Paşa'nın ordusu çöktü. Paşa'nın süvarileri kaçmayı başardılar fakat sekbanlarının boynu vuruldu.

Bozguna uğrayan Ali Paşa, Halep'e geri dönmek zorunda kaldı. Çaresizce, İran Şahı'ndan yardım istedi. Şah, Ali Paşa'nın yardım çağrısına karşılık vermedi. Bunun üzerine, Ali Paşa Halep'ten çıkıp 2000 askeriyle Bağdat'a yürüdü. Dicle'yi takip ederek Mardin ve Diyarbakır üzerinden Malatya'ya yöneldi. İstanbul, Ali Paşa'nın Anadolu'da kalmasından ve Celalileri yeniden örgütlemesinden korktuğu için anlaşma teklif edip

onu başkente davet etti. Daveti kabul etti. Sarayda idam edilmesi beklenirken affedildi. Divan'a katıldı. Bir büyükelçi onu yalısında ziyaret ederken Ali Paşa'nın görünürde mutlu olduğunu belirtiyordu ama şunu da ekliyordu: "içinde derin bir keder ve hüznün vardı."²⁵ Tüm kıskırtmalara rağmen I. Ahmed onu idam etmedi ve Temeşyar Beylerbeyi olarak görevlendirdi. Bu arada Celalileri temizlemekle meşgul Murat Paşa İstanbul'a gelince Canbuladoğlu'nun sağ olduğu öğrendi ve derhal idamını buyurdu. Bu emir, Kuyucu'nun sultanın otoritesinin üstünde davrandığını gösterir. 1 Mart 1610'nun sabahında, cellât Ali Paşa'yı kılıçla boğarken, sultan büyük olasılıkla Kuyucu Murat Paşa'nın iç talanla elde ettiği ganimetlerle inşa edeceği Sultanahmet Camii'nin görkemini hayal ediyordu.

Sonuç olarak: Kilis yöresinde dilden dile aktarılan Kürt halk stranlarındaki kahramanlığı günümüze kadar ulaşmış Ali Paşa'nın ardından, Canbuladoğulları'nın Kuzey Suriye'de siyasi anlamda kalıcı bir faaliyet gösterdikleri hiçbir şekilde kayıtlara geçmemiştir. Kuşkusuz bunda, Oruç Ovası'ndaki mağlubiyetten sonra Kuyucu Murat Paşa'nın, Kilis'te ve Halep'te Canbuladların tüm varlıklarına el koyması, yerel bir gücün yükselmesini sağlayan tımar sınıfının çökmesi, bölgeye atanan yöneticilerinin sık sık değiştirilmesi önemli pay tutmaktadır.

DİPNOTLAR

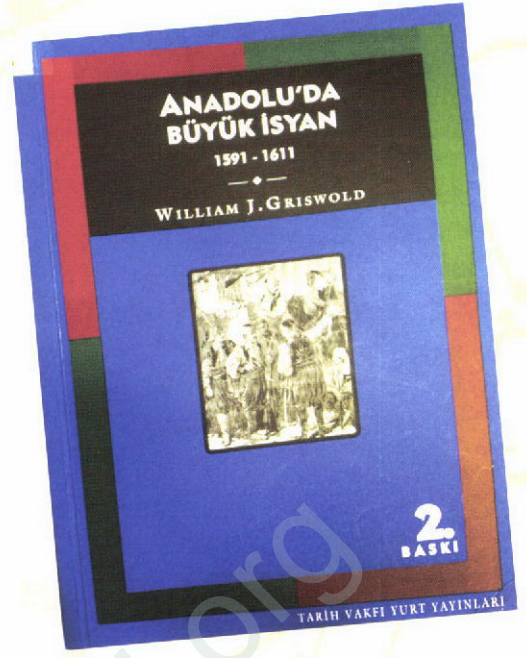
- 'Kimesne' tabiri bu bağlamda devlet ricali anlamına gelmektedir. Yard. Doç. Dr. Yunus Koç, 'Osmanlı Toplumsal Dinamizminden Celalî İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum', *Bilgi Dergisi*, S.35, s.232
- Avusturya ve İran'la bitmek bilmeyen savaşların askerlerde ve halkta yarattığı huzursuzluk için detaylı bilgi, Doç. Dr. Mustafa Akdağ, 'Celalî Fetret', *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 16, s.53-57
- William J. Griswold, *Anadoluda Büyük İsyan*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000). Bu makalenin yazılmasında büyük ölçüde Griswold'un bu eserinden yararlanılmıştır.
- William J. Griswold, Age, s.11
- William J. Griswold, Age, s.77
- William J. Griswold, Age, s.79
- William J. Griswold, Age, s.169
- William J. Griswold, Age, s.108
- Sencer Divitçioğlu, 'Oyun Teorisi Bağlamında Celalî İsyanları (1596-1611)', *Cogito Dergisi-Osmanlılar Özel Sayısı* s.144
- Yard. Doç. Dr. Ayşe Pul, 'Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'da Celalîlerle Mücadelesine Dair Bir Osmanlı Kaynağı', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.210
- Aynı tarihte vuku bulan Kıbrıs Seferinde gösterdiği yararlılıklar nedeniyle kendisine ocaklık olarak Ma'arra ve Kilis sancakları verilmiştir.
- El-Şidyak'ın *Kitab-ı Abbârül-â-yân fi Cebel-i Lübnani*'a atfen William J. Griswold, s.111
- MEB'in yayımladığı İslam Ansiklopedisinin 'Canbulat' maddesinde M.C. Şahabettin Tekindağ'a göre, Hüseyin Paşa'nın "uhdesine vezâret tevcih edildiği anlaşılmaktadır." C.3, s.22-23
- Bruce Masters, Daniel Goffman, Edhem Eldem, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti*, (Çev: Sermet Yalçın), İş Bankası Yayınları, s.35
- Joseph Von Hammer Purgall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Yay: Dr. Mümin Çevik) Milliyet Yayınları, s.1197
- William J. Griswold, Age, s.131
- William J. Griswold, Age, s.132
- Hammer'e göre Hüseyin Paşa'nın 'kardeşleri' Ali ve Hızır Beg, yanların aldıkları 30.000 askerle Halep'e çekilip isyanı örgütlediler. Burada ilginç nokta, Al Beg'in Hammer tarafından Hüseyin Paşa'nın yeğeni değil de kardeşi kabul edilmesidir. Age, s. 1197
- Mücteba İlgiürel, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.7, s.144 Burada önemli bir detayı kaydetmekte yarar var. Diyanetin yayını olan bu ansiklopedi birçok şahıs veya ailenin soykütüğündeki etnik kökenleri belirtmesine rağmen Canbuladoğulları'nın 'Kürt' kimliğine hiçbir atıfta bulunmaz. Söz konusu ansiklopedi zihniyet bakımından MEB'in İslam Ansiklopedisinden bile daha geridedir. Birleştikleri nokta ise Canbuladoğlu Ali'nin 'asi' karakterli olduğudur. Kuşkusuz resmi tarihyazımının Celalî isyanlarını beylik ifadeyle, 'eşkıyalık' bağlamında değerlendirmesi ancak kendi mantığı içinde tutarlıdır.
- William J. Griswold, Age, s.154
- Levant sözcüğü hem kültürel hem de coğrafi bir terimdir. Burada, sözcük Doğu Akdeniz'deki İsrail, Suriye, Lübnan ve Filistin'in kıyı topografyasını imler.
- Hammer, C.4, s.1203
- Sencer Divitçioğlu, Age, s.143
- William J. Griswold, Age, s.170
- Salignac'a atfen, G. William J. Griswold, Age, s.179

"William J. Griswold Anadolu'da Büyük İsyan adlı başyapıt niteliğindeki çalışmasında Ali Paşa'nın kalkışmasını bambaşka bir gözle değerlendirir. Griswold'a göre, kalkışma "Kürt kökenli Halep Emiri Canbuladoğlu Ali Paşa'nın Kuzey Suriye'de bir devlet kurma girişimidir."

ları arasında Kıbrıs'ı Türklerden geri almak, İspanyollar tarafından adanın kralı ilan edilmek, Osmanlı'ya yeni bir İnebahtı hezimetini tattırmak, kutsal topraklara giden Hristiyan hacıların hamisi olmak ve en önemlisi Asya ticaret yollarını Toskana denetimine almak vardı.

Suriye, Toskana Dükü için planlarını hayata geçirebileceği mükemmel bir yerdi. Dük, diplomatı Leoncini'yi, ortak düşman Osmanlı'ya karşı birlikte savaşma teklifi ve Canbuladoğlu hanedanının kurduğu devletin ömrünün uzun olmasını dileyen temennilerle Ali Paşa'ya gönderdi. Anlaşıldığı kadarıyla Toskanalılar geniş bir ittifak teklifiyle gelmişlerdi. Papa V. Paul, İspanyol Kral III. Felipe ve birçok Hristiyan Prensi Ali Paşa yanında Osmanlı'ya karşı savaşa gireceklerini taahhüt etmişlerdi.

Dük'ün teklifleri arasında ilginç hususlar vardı. Bunlar arasında Gazze'ye kadar yasal bir hâkimiyeti olan Ali Paşa'ya Kudüs'ün iç işlerine karışma statüsü²⁰ önerilmesi bilhassa göze çarpmaktadır. Ferdinand, ödeyeceği bazı vergilere karşılık Ali Paşa'nın Hristiyanları hac ödentisinden muaf tutacağını hesap ediyordu. William J. Griswold'a göre anlaşma metninde açık bir emperyalizm siyaseti vardı. Anlaşma Ali Paşa'ya bazı ayrıcalıklar kazandırıyor ama kesin bir biçimde Levant'ı²¹ Toskanalıların kendi kaçak mallarını satabilecekleri ve Katolik propagandayı uygulayabilecekleri bir yer haline getiriyordu.

SONA DOĞRU

Bütün bunlar olurken Derviş Paşa'nın sadaret mührünü almasıyla yarım kalmış İran seferleri yeniden başladı. Doğu serdarı Ferhat Paşa, göndermeyeceğini bile bile Ali Paşa'dan 2000 asker talep etti. Ali Paşa talebi sert bir biçimde reddetti. Asker gönderdiği takdirde Osmanlı'ya karşı inşa ettiği hanedan devletinin bir anlamı kalmayacaktı.

Derviş Paşa'nın ansızın idam edilmesiyle Osmanlı tarihinin en acımasız devlet adamlarından Kuyucu Murat Paşa sadrazamlığa atandı. Daha önce Zıtvatorok'ta Osmanlı adına başarılı bir diplomasi yürüten Kuyucu Murat Paşa, sultanın özel sevgisine mazhardı. I. Ahmet, Paşa'ya mührü verirken şu temennide bulunmuştu: "Göreyim seni, her umurda nice sa'y idersin ve atebe-i aliyyeme bir gün mukaddem irişmeğe ikdam edesin."²²

Kuyucu Murat, Derviş Paşa'nın İran Şah'ına yönelik savaşçı politikasını askıya aldı. Öncelikle Celalileri ve ondan da tehlikeli gördüğü Ali'yi yok etmeyi planlıyordu. Topladığı orduyla Canbuladoğlu'na karşı sefere girişti. Ali Paşa'nın çoğunlukla Celalilerden oluşan ordusuna karşı Kuyucu'nun ordusu daha disiplinli ve sağlamdı. Zıtvatorok'da edinilen başarı Rumeli'deki nitelikli ve disiplinli askerlerin Kuyucu Murat'ın komutasına girmesine yardımcı olmuştu. Ordusunda çok sayıda top ve tüfekte desteklenen kapıkulları, yeniçeriler, Türkmen, Arap ve Kansu Bey'in emrindeki Mısır ordusu bulunuyordu.²³ Hatta,

mak hem de Kuzey Suriye'de Halep başkentli bir sultanlık kurmak vardı. Bu amaç etrafında yerel aşiret ve dini önderleri kendisine bağlılık göstermeye zorladı. Bu arada Anadolu'da isyan halindeki Celalî liderleri, İran Şah'ı ve onun güçlü Avrupalı müttefiki Toskana Dükü I. Ferdinandla ilişkiler kurmuştu.

İstanbul, Canbuladoğulları'nın Halep'te bağımsız hareket etmelerini önlemek için harekete geçti. Kürt liderinin güçlü düşmanı Trablüşşam Emiri Seyfoğlu Yusuf kışkırtıldı. Kuzey Suriye üstünde hak iddia eden ve kontrol edeceği müthiş serveti ve gücü düşünen Seyfoğlu da kışkırtılmaya çoktan hazırды. İstanbul hiç vakit kaybetmeden Seyfoğlu'nu Şam serdarlığına getirdi. Ali Paşa, Güneydeki bu can sıkıcı tehditle kozlarını Hama'da paylaşacaktı. Ali Paşa kuvvetleriyle Seyfoğlu kuvvetleri arasındaki savaş Canbuladoğlu'nun zaferiyle sonuçlandı. Zaferin ardından Ali Paşa yeğeni Habip'i Trablüşşam'a göndererek şehri istila etti. Seyfoğlu'nun akrabası Maanoğlu Fahreddin'i kendisiyle işbirliği yapmaya zorlayarak Şam'da toparlanmaya çalışan Seyfoğlu'nu öldürme planları yaptı.

Ali Paşa, Maanoğlu Fahreddinle beraber Şam'ı kuşattı. Şam hemen teslim oldu. Seyfoğlu Yusuf kaçmayı başardı. Ali Paşa kentteki nüfuzunu artırmak maksadıyla yabancıların ticari faaliyetlerini serbest bıraktı. Sonunda, Ali Paşa, Seyfoğlu'nu Hisnü-l Ekrad'da ele geçirdi. Fakat Seyfoğlu'nu bağışladı. Hatta, hem onunla hem de Maanoğlu Fahreddin'le akrabalık tesisi için kız alıp verdi.

Zaferinin ardından Ali Paşa Osmanlı'ya ödenecek yerel vergileri önce çeşitli bahaneler öne sürerek göndermeyi reddetti. Sonra bunları açıkça kesti. Camilerde adına hutbe okuttu. Kendi adına para bastı. Son iki eylem İslamî siyaset geleneğinde bağımsızlığın en belirgin ve iddialı göstergesiydi. Bıraktığı belgelerde görülebileceği gibi son derece düzenli bir kayıt sistemine sahipti. Kurduğu ordu Osmanlı ordusunun aynısıydı. Pi-yade askerlerini yeniçerilikte olduğu gibi 162 bölüğe ayırıp her birinin başına birer çorbacı atadı. Mücteba İlgürel'in verdiği bilgiye göre, topladığı tüfekli asker sayısı 16.700 kadardı. Atlı askerleri ise kapıkulu süvarisi tarzında olup sağ ve sol diye iki kısma bölünmüştü. Sayıları 18.000'di.¹⁹ Fakat tabanını Celalî firarilerin oluşturduğu bu ordunun savaş kabiliyeti çok da iyi değildi.

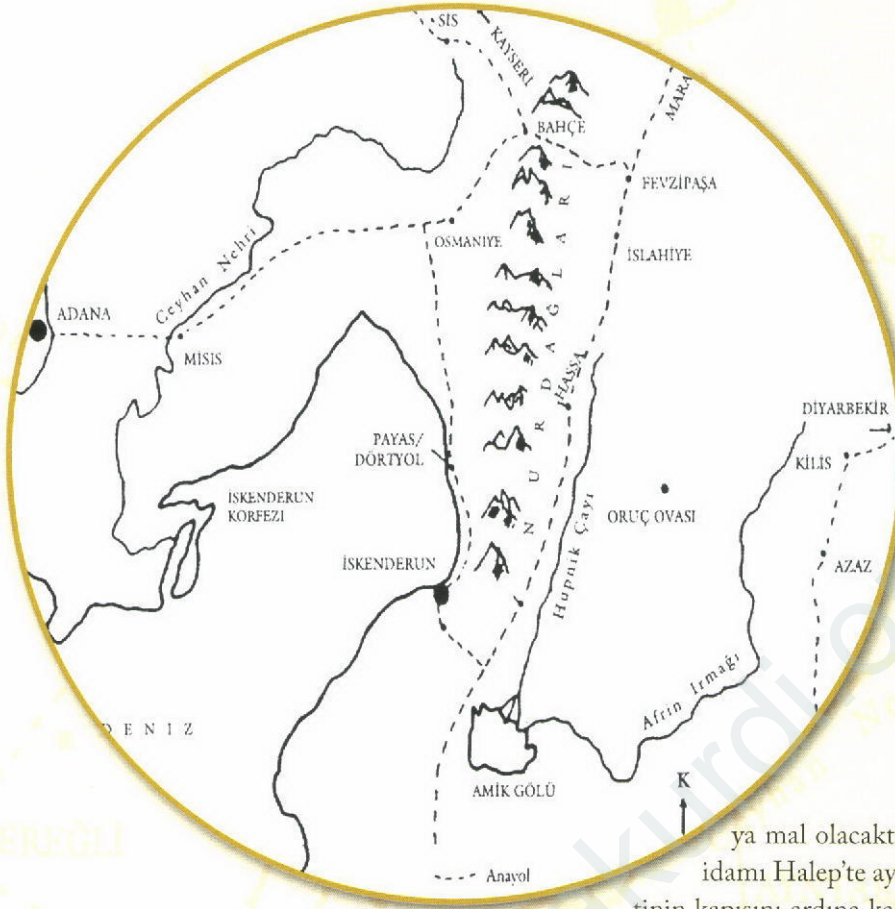
I. Ahmet, Kuyucu Murat Paşa'nın isyanı bitirmesi için Osmanlı'nın en acımasız devlet adamlarından olan Kuyucu Murat Paşayı sadrazamlığa getirir.

Canbuladoğlu Ali'nin Halep'te kurduğu bu hanedan-devletine yabancılar mesafeli yaklaştılar. Fransız konsolosu gücünü tanımak ve bağlılıklarını sunmak istemişse de bu kapitülasyonları tehlikeye atmak olacağından bunu yapmadı. Ne Venediklilerin ne de İngilizlerin Ali'ye destek verdikleri konusunda bir bilgi vardır. Toskana Dükü hariç.

Toskana Dükü, Akdeniz'deki Osmanlı gemilerine saldırıp ganimet alıyordu. Venedik'in sahnedeki çekilmesiyle I. Ferdinand Doğu Akdeniz'de etkinliğini arttırmıştı. Dük'ün plan-

1607 Osmanlı Seferi

Ne var ki, savaş Şah'ın zaferiyle sonuçlandı. Hem sadrazamlık hem de kaptan-ı deryalık yapmış Cağalazade, büyük olasılıkla İstanbul tarafından idam edilecekti. Hemen Van'a çekildi. Kaynaklar Hüseyin Paşa'nın savaşa asker yollamada ağır davrandığını abartarak anlatırlar. Kâtip Çelebi *Fezlekê'de*, Hüseyin Paşa'nın Halep'te 'tavil ü ariz-i tetebbu olmağla' oyalandığını, yani bağdaş kurup keyif çattığını iddia etmiştir. Oysa yenilginin esas nedeni Cağalazade'nin yanlış taktikleriydi. İran kuvvetlerine karşı saldırıyı hep geciktiriyordu. Saldırı için uygun hamle fırsatı doğunca yeniçerilerinin isyan edeceği korkusuyla vazgeçiyordu- ki asker sık sık kışlaya çekilme isteğinde bulunuyordu. İlâveten, ordusunda eğitimli profesyonellerden çok isyan artığı Celalîler çoğunlukta idi.

Halep'in çiçeği burnunda valisi Hüseyin Paşa Cağalazade'nin çekildiği Van'a ulaşınca, Cağalazade öfkeden deliye döndü. Hişimla, "*Sana eyelat-i Haleb, sefere zaman ile erişmek şartıyla verilmiş iken böyle avdetimizden sonra gelürsün, a'da üzerimize geldiği zaman niçün erişmedin*"¹⁶ diyerek Hüseyin Paşa'yı idam etti.

William J. Griswold'ya bakılırsa, Cağalazade'nin bu tasarrufu Osmanlı'ya pahalı-

ya mal olacaktır. Zira Hüseyin Paşa'nın idamı Halep'te ayrılıkçı bir hanedan devletinin kapısını ardına kadar açacaktı.¹⁷ Hammer'e göre Canbuladoğlu'nun infazı, kaybedilen savaştan daha ziyade zararlı oldu. Hüseyin'e bağlı askerler Cağalazade'nin emrinde kalmayı reddedip yeğeni Ali Paşayla¹⁸ Halep'e döndü.

Cağalazade'nin Diyarbakır'da şüpheli bir biçimde ölmesinin (2 Aralık 1605) ardından Ferhad Paşa Doğu serdarı tayin edildi. Ferhad Paşa'nın ilk icraatı Halep'e eski bir yeniçeri ağasını atamak oldu. Ali Paşa'yı derin bir öfkeye sevk eden bu hareket başarıya ulaşamadı. Yeni valinin, hasmı Adana valisi Cemşid'le giriştiği bir muharebede öldürülmesi Ali Paşa'nın Halep'te tüm yetkileri eline almasını sağladı. Zamanın ruhuna uygun bir biçimde ailevi bağlarla örülmüş ve (hanedan merkezli) Osmanlı'dan özerk bir varlık (entite) tahayyülüyle hareket eden Canbuladoğlu Ali'nin siyasî ortamı iyi değerlendirdiği görülmektedir. Çocuk yaştaki padişahın harem ve eğlence tutkusunu, Celalî isyanları, saraydaki vezirlerin güç mücadeleleri; bütün bunlar Ali Paşa'ya büyük avantajlar sağlıyordu.

Ali Paşa, Osmanlıların İran ve Avusturyalılarla tuttuğu bitmek bilmeyen savaşlardan yararlanarak Halep'te iktidarını güçlendirdi. Planları arasında hem Cağalazade tarafından Van'da haksız yere öldürülen amcasının intikamını al-

"Halebe müstevli olan Canbuladoğlu ki, dimağ-ı bed encâmına sevda-yı ham-ı saltanat düşmekle memâlik-i Arabânın ef'al ve a'malinden, ibtilâl bulmuş idi".¹⁰

CANBULADOĞLU ALİ PAŞA DEVLET PEŞİNDE

Kaynaklar Canbuladoğulları'nın tarihini Canbuladoğlu bin Kasım'la, 1571'te¹¹ başlatır. Kasım'ın Kuzey Suriye'yi yağmacı çetelerden temizlediği ve Kıbrıs zaferinde yararlıklar gösterdiği bilgisi kaynaklarda mevcuttur. Bu hizmetlerden ötürü, Kilis aileye hediye edilmiştir. Kasım'ın halefi Hüseyin Paşa ise Canbuladoğulları'nın tarihinde seçkin bir konum işgal eder. Bir Kürt emiri olarak, "Gözüpek bir adamdı, siyasette ustaydı, çevresine yoldaşlar topladı ve varlık sahibi oldu... Cesur, etkileyici, doğuştan eli açık, ulemaya

ve müminlere saygılıydı"¹² William J. Griswold'un belirttiğine göre, gökbilim ve yıldızlara meraklıydı. Yarı kurak bir bölgede, 800 km² alana yayılan mülkü içinde verimli topraklar, düzinelerle köy, Kilis ve Azaz gibi iki büyük kasaba bulunuyordu. Kontrolünde Arap, Kürt ve Türkmen aşiretleriyle beraber muazzam bir sekban ordusu mevcuttu. Yıllık geliri 803.000 akçeydi. Osmanlı sultanının ona vezirlik¹³ rütbesi vermesi an meselesiydi.

1604 senesinde Şam'lı yeniçerilerin Halep'i kuşatması karşısında kentin valisi Nasuh Paşa, Canbuladoğlu Hüseyin Paşa'dan yardım istedi. Hüseyin paşa yeğeni Ali'yi yardım için gönderdi. Yardım başarı getirdi. Bu başarının ardından, Halep'in ekonomik çıkarlarını Şam'daki yeniçerilere karşı koruyan Hüseyin Paşa Halep valiliğine getirildi. Buna karşı eski vali Nasuh Paşa'nın tavrı son derece olumsuz oldu. Söylentilere göre Nasuh Paşa bunu bir onur meselesi haline getirerek kendi yerine siyahî bir köle getirilse bunu kabul edeceğini, ama Canbuladoğullarından birine boyun eğmeyeceğini ilan etti.¹⁴

Nasuh Paşa hiç vakit kaybetmeden örfi hukuktan yardım aldı: "Aşiret reisliğinden gelme bir ocaklık sahibi, gerçekte eyalet valisi olarak atanabilir miydi?". Hammer'in 'hilelerini sık sık vurguladığı' Nasuh Paşa'ya kanun destek çıkıyordu: "Ocaklık sahiplerine tevcih-i eyalet hilaf-ı kanundur."¹⁵ Buna dayanarak Nasuh Paşa Halep'i yeni valiye teslim etmedi. Buna mukabil, Kilis Emiri Hüseyin Paşa, büyük bir orduyla Halep'i kuşatarak Nasuh Paşa'yı yıldırmaya çalıştı. Kuşatma aylarca sürünce Halep'in ekonomik varlığı bitme noktasına geldi. Meşhur kapalı çarşı kapandı. Yabancı tüccarlar savaşın bir an önce bitmesini istiyorlardı. Sonuçta Halep Kadısı Mahmut Şerif'in aracılık etmesiyle Nasuh yenilgiyi kabul etti. Kudretli Doğu Serdari Cağalazade'nin Hüseyin Paşa'ya verdiği destek bu sonucun alınmasında etkili oldu. Hüseyin Paşa, Cağalazade'ye minnet borçluydu. Nitekim, Doğu Serdari alacağını yakın zamanda tahsil etmek isteyecekti.

Bu esnada, Osmanlı'nın savaş saplantısı yeniden nüksetti. İran Seferinde Şah Abbas'ın belini bükme amacıyla Cağalazade büyük bir ordu toplamaya başladı. Halep'te Hüseyin Paşa, Osmanlı kanunlarına göre asker vermekle yükümlüydü. Ayrıca Cağalazade'nin valilik tevcihini hak ettiğini göstermek için de takviye yapması gerekiyordu.

Kilis'te Canbulat Paşa tarafından 1552 tarihinde yapılmış Canbulat Paşa Camisi.

CELALÎ İSYANLARI

Celali İsyancılar kabaca 17.yüzyılda, Osmanlıların 'dış talan'la elde ettiği ekonomik kazancın tükenmesiyle ilişkilendirilir. Kısaca, 'Gazâdan ve cihaddan safalu olan kimesneler ve doyumluk taleb iden kimesnelerin'¹ hedefleri değişen koşullarla bağlantılı bir biçimde gerçekleşmeyince, siyasi ve toplumsal krizler sökün etti.

Celali İsyancılarının esas sebebi her ne olursa olsun şurası belliydi: 17. yüzyılda Osmanlı devleti klasik ve işe yarar kurumlarını tek tek kaybediyor ya da yozlaşmaya terk ediyordu. Tımar sistemi yüzyıl başında devre dışı kalmıştı. Sistem çökmüş, yöneticiler köklü ve sağlıklı çözüm üretmekte zayıf kalmışlardı.

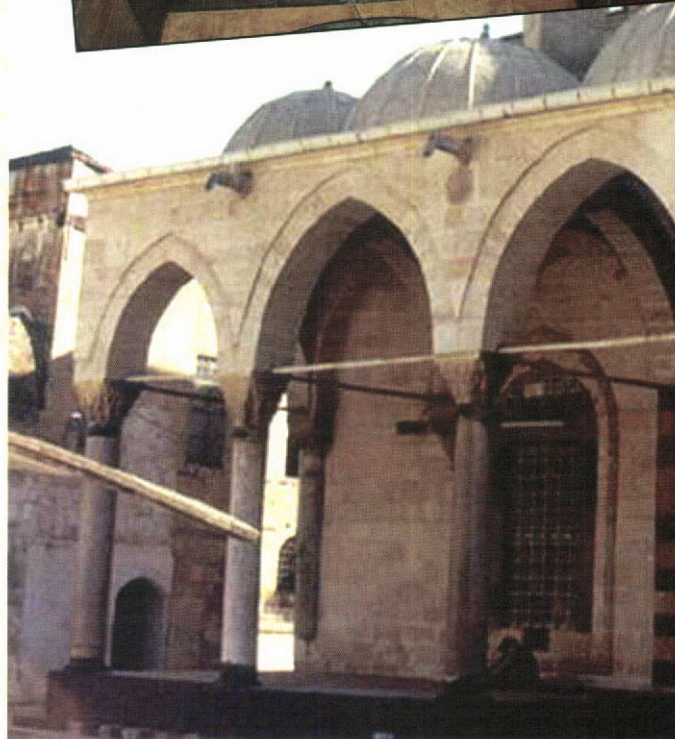
Osmanlıların klasik sistemini çökerten sebeplerin başında, devlet adamlarının Batıda Avusturyalılar, Doğuda ise İranlılarla ilgili savaşma saplantıları geliyordu. Bunlar devlete büyük külfetler getirmekle kalmıyor, askerinin başıbozukluğunu arttırıyordu. Üstelik savaşlarda, hem komutanlar hem yeniçeriler gereken ciddiyeti göstermiyor, savaş kazanacaklarını da pek ummuyorlardı.² Mesela, Haçova savaşında yedek ordunun komutanı Çağalazade Sinan Paşa, Avusturyalılara bir darbe vurunca cüretkârca padişahın huzuruna çıkıp sadaret mührünü zorla alabiliyordu. Bu tür vakalar Celali isyanlarına giden sürecin oluşmasının önemli sebeplerindendi.

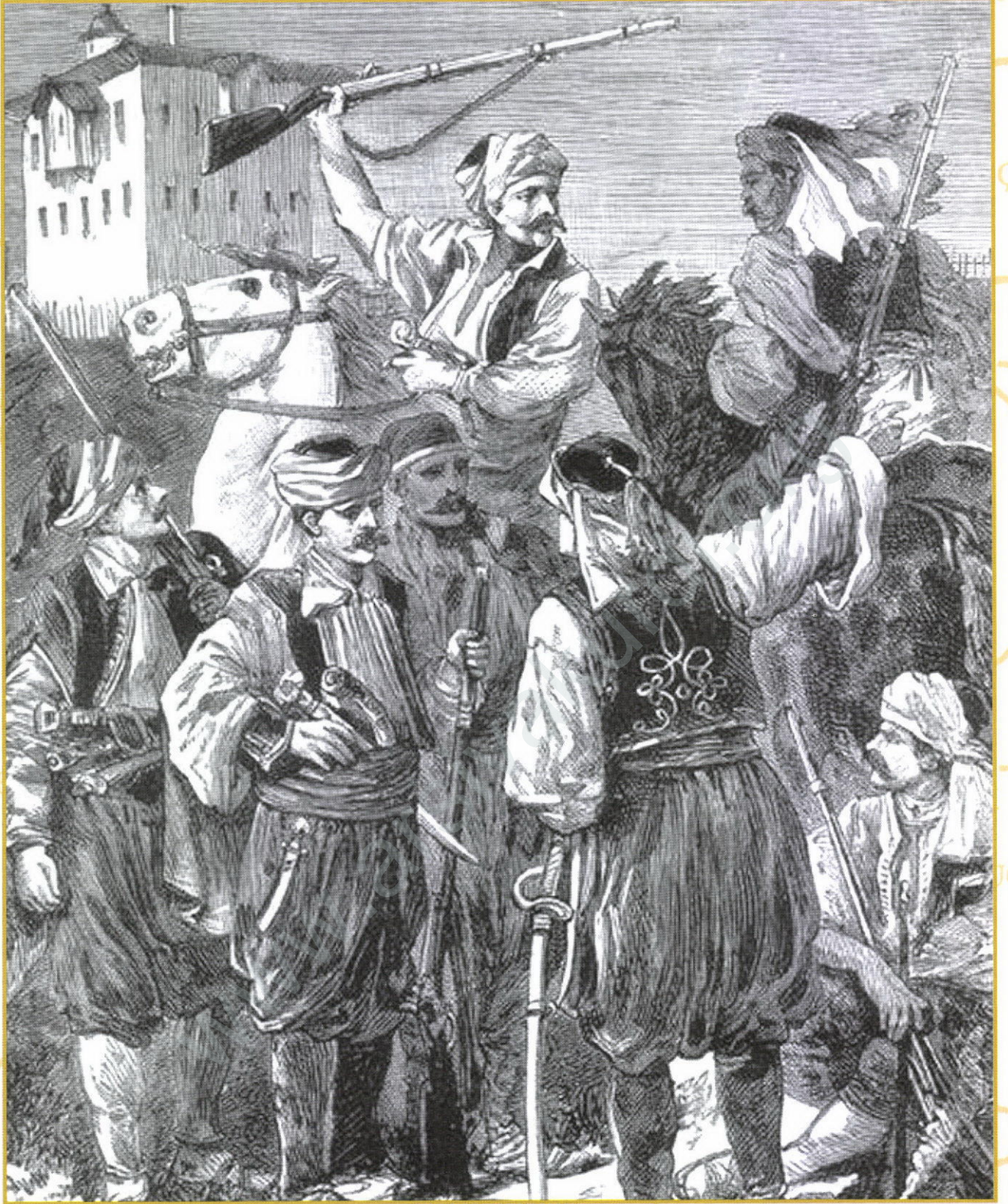
CANBULADOĞLU HANEDANI

Mustafa Akdağ'ı esas alan Osmanlı tarih yazımı Suriye'de Halep merkezli bir devlet kurmak için mücadele eden Canbuladoğlu Ali Paşa'nın kalkışmasını, Celali Fetret'i'nin bir parçası olarak değerlendirir. Oysa, William J. Griswold *Anadolu'da Büyük İsyancı*³ adlı başyapıt niteliğindeki çalışmasında Ali Paşa'nın kalkışmasını bambaşka bir gözle değerlendirir. Griswold'a göre, kalkışma "*Kürt kökenli Halep Emiri Canbuladoğlu Ali Paşa'nın Kuzey Suriye'de bir devlet kurma girişimidir.*"⁴ Yine Griswold'a göre, "*Celalilerin imparatorluktan temelli ayrılmak hatta geçici bir taşra devleti kurmak gibi bir hesapları bile yoktu.*"⁵ "*Canbuladoğlu ayaklanmasının nihai amacı [ise] Celalilerin yaptığı gibi Osmanlılarla uzlaşmak değil, başkenti Halep olan bağımsız bir devlet karmaktı.*"⁶ Nitekim, Oruç Savaşı mağlubiyetinde esir düşen adamlarının ifşa ettiği üzere, Ali Paşa "...sultan olmak namıyla kendüne unvan vermek zu'munca

sultan namına hutbe okutmak ve bu muharebeden sonra Mısır üzerine azimet edüp harameyni-i muhteremi kabza-i tasarrufuna almak fikrinde olduğun"⁷ hesabıyla mücadele ediyordu. Ali Paşa, bağlaşıkları ve yabancılarla yaptığı anlaşmalarını 'hâkim-i bilad-ı Suriye Ali ibni Ahmed ibni Canbulad' yani Suriye hükümdarı Canbulad oğlu Ahmed oğlu Ali diye imzalıyordu.⁸

Osmanlı tarihçisi Sencer Dıvıçoğlu da Canbuladoğlu Ali Paşa'nın diğer Celali liderleriyle birlikte değerlendirilemeyeceği düşüncesindedir: "*Karayazıcı ve Kalenderoğlu gibi başbuğların ayaklanmaları köylü kökenli ve ön-politik tarzda tecelli etmişken, Canbulatoğlu'nunki özgüllükle politiktir. Amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nu önce yıpratmak, sonra çökertmektir.*"⁹ *Gazâvât-ı Murad Paşa* adlı risalesindeki şu satırları Vastı'nın de meseleyi aynı bağlamda gördüğüne işaret etmektedir:

Osmanlı-Türk tarih yazımında asilik ve şekâvetten sayılıp, Celali isyanlarının (1591-1611) bir cüzü olarak görülen Canbuladoğlu hareketinin (1604-1610) karakteristiği, son yıllarda yapılan araştırmalarla nesnel yönden daha iyi kavranmaya başlanmıştır. Hareketin Celali isyanlarının bir parçası olarak tasnif edilmesi, aynı yüzyıl diliminde meydana gelmiş olmasına bağlanabilir. Bunun yanında, hem Celali liderlerinin hem de aslen Kilisli bir Kürt olan Canbuladoğlu Ali Paşa'nın Kuyucu Murat Paşa tarafından saf dışı bırakılmış oluşu, bu tasnifin esas sebebi olmuş olsa gerektir.

YOZGAT SİVAS ERZİNCAN
KİLİS'TEN HALEP'E:

Kürt Hanedanı CANBULADLAR Devlet Peşinde

Vecdi Demir

“Özellikle tek parti döneminde bilhassa sınır bölgesinde yaşayan Türkiye Kürtleriyle Suriye Kürtleri arasındaki sosyal, ticari ve siyasi ilişkiler sürmüştür. Sınır, aşiretleri ve yerleşim yerlerini ikiye bölmüştür. Türk devleti tek parti döneminde Kürtler arasındaki sınırları aşan ilişki ve hareketi gerektiğinde şiddet de kullanarak engellemeye çalışmıştır.”

Suriye Kürt politik manzarası Türkiye ya da Irak'takinin aksine çok daha parçalıdır. Suriye'de 1957 yılında ilk Kürt partisi olan KDPS (Suriye Kürdistan Demokratik Partisi, kısaca Parti) kurulmuştur. İlginçtir KDPS milliyetçi ve sosyalist bir parti olarak, Şam'lı bir Kürt olan Xalid Begdaş'ın başkanı olduğu Suriye Komünist Partisi'ne Arap milliyetçi çizginin hakim olmaya başlamasından rahatsızlık duyan Kürtlerin simpatisi duyduğu bir partidir. 1961'de ülkenin Suriye Cumhuriyeti olan isminin Suriye Arap Cumhuriyeti olarak değiştirilmesiyle birlikte Kürt kimliğinin ve Kürt siyasetçilerin üzerindeki baskılar artmış, Parti kapatılmış ve siyasetçilerin hepsi tutuklanmıştır. Bu arada 1961 Barzani ayaklanması üzerinden Parti'de sağ cephe ve sol cephe olarak ilk bölünmeler başlamış, sol grup Barzani çizgisine girmiş, 1965 yılında her grup kendi ayrı partisini kurmuştur. 1975 yılında Talabani'nin ikamet ettiği Şam'da Barzani'den ayrılacağını ilan etmesiyle birlikte ikiye ayrılan KDPS'nin sağ kanadında bir bölünme daha olmuş, velhasıl bölünmeler bölünmeleri getirmiştir. Mart 2011'de Esad karşıtı ayaklanma başlamadan önce Suriye Kürtlerinin 14 siyasi partisi vardı. Şimdilerde 17 olduğunu zannediyorum.

Demin bahsettiğim Barzani ve Talabani partilerinden çıkmış, ideolojik anlaşmazlıklardan ziyade kişisel iktidar sebepleriyle bölünmüş partiler bu sayının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu partilerin toplumsal destekleri haliyle zayıftır. Bu partiler dışında PKK'ye yakın olan PYD vardır, PYD bilhassa Êfrin, Kobani ve Cezire bölgesinin kırsal kesiminde güçlüdür. Mart 2011 sonrasında PYD dışındaki 11 siyasi parti Suriye Kürt Ulusal

Meclisi (ENKS) altında birleşmişlerdir. Barzani öncülüğünde Temmuz 2012'de yapılan Hewler Antlaşması ile ise PYD ve ENKS birleşmiş, Yüksek Kürt Konseyi oluşturmuşlardır. Kürtlerin belli başlı yerlerde yönetimi ele aldıktan sonra, bu bölgelerin işesinden, güvenliğinden ve kamu idaresinden bu Konsey ve alt birimleri sorumlu olmaya başlamıştır. Konsey'in talepleri ise, yine kendi alanını savunma mantığı üzerine kurulmuştur. Demokratik bir Suriye'de federalizm en önemli taleplerden biridir. Mağmûrin Araplara verilen toprakların gerçek sahiplerine iadesi bir diğer somut taleptir.

Bu manzaraya dışardan bakan biri Suriye Kürdistan'ındaki uluslaşma sürecinin ve Kürt hareketinin Türkiye ve Irak'taki Kürt hareketlerinin ekseninde geliştiğini iddia edebilir. Ya da siyasi manzaradaki bölünmüşlüğe ve parti sayısındaki çokluğa bakarak Kürt toplumunun aşırı politize bir toplum olduğu sonucunu çıkartabilir. Tüm bu değerlendirmelerde doğruluk payı olsa da, hemen hepsi Suriyeli Kürtlerin faillik rolünü hafife almaya, öznelliklerini teslim etmemeye ve kimliklerinin Suriyeli boyutunu unutmaya da yönelik iddialardır aynı zamanda. Sizin de ilk sorunuzda belirttiğiniz gibi Suriye Kürdistanı biraz da bu bakış açısının etkisiyle ihmal edilmiş, tâli kalmıştır hep. Ama bırakın tarihi, sırf Mart 2011'de başlayan Esad rejimi karşıtı ayaklanma sürecinde Suriye Kürdistanında yaşananlar bile, Suriye Kürtlerinin, kâh bölgede yaşayan diğer gruplarla birlikte, kâh Suriye'deki diğer muhaliflerle beraber özgür bir gelecek şekillendirme iradelerini göstermektedir.

Seda Altuğ kimdir?

'Seda Altuğ lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünde tamamladı. Yüksek lisansını aynı üniversitenin ATA Bölümünde yaptı. Yüksek lisans tezi "Between colonial and national dominations: Antioch under the French mandate (1920-1939)" [Sömürgeci ve milliyetçi tahakkümler arasında: Fransız mandası döneminde Antakya (1920-1939)] adlı çalışmasıdır. Altuğ Utrecht Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır. Doktora tezi "Sectarianism in the Syrian Jazira: Community, land and violence in the memories of World War I and the French mandate (1915- 1939) (Suriye Cezire'sinde Mezhepçilik: 1. Dünya Savaşı ve Fransız mandası dönemi hatıralarında cemaat, toprak ve şiddet (1915-1939) adını taşımaktadır. Seda Altuğ şu anda Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsünde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırma alanları Fransız Suriyesi'ndeki devlet-toplum ilişkileri, azınlıklar, sınır, imparatorluk konularını içermektedir.'

ve bireyleri dini kimliklerine indirgemenin iyice kurumsallaştığı bir dönem. (ki bu özgürlüklerin hiçbirini Türkiyeli dini azınlıklara toplumsal ve hukuki olarak tanınmamıştır.) Aynı dönem Kürtlerin vatandaşlık haklarının alındığı, mülk edinme, hareket ve eğitim alanlarında ciddi kısıtlamaların getirildiği bir dönem. İşte Kürt meselesinin bir boyutu da bu bağlamda devreye giriyor. Devlet farklı etnik/dini gruplar arasında eşitsizlik ve rekabet yaratıyor ve kendini dengeleyici bir üst-hakem pozisyonuna oturtuyor.

Suriye Fransız mandası altında ayrı bir devlet olmakla beraber Türkiye Kürtleriyle Suriye Kürtleri arasındaki münasebet özellikle Cumhuriyetin ilk senelerinde hep devam etmiş gibi. Suriye, bugünkü Lübnan'la beraber, Kürt siyasetinin önemli isimlerine ve örgütlerine, önce Xoybun'a ardından PKK'ye ev sahipliği etmiş görünüyor. Hem bu ilişkinin tarihini hem de şunu sormak istiyorum: Suriye'nin modern Kürt siyaseti açısından mekânsal, politik ve ideolojik önemi nedir?

Doğrudur, özellikle tek parti döneminde bilhassa sınır bölgesinde yaşayan Türkiye Kürtleriyle Suriye Kürtleri arasındaki sosyal, ticari ve siyasi ilişkiler sürmüştür. Sınır, aşiretleri ve yerleşim yerlerini ikiye bölmüştür. Türk devleti tek parti döneminde Kürtler arasındaki sınırları aşan ilişki ve hareketi, gerektiğinde şiddet de kullanarak

engellemeye çalışmıştır. 15 günde bir yapılan hudut toplantı raporlarının ek'i hareket halinde olan "şaki"ler, kaçakçılar ve köylülerin isimlerinden oluşan uzayıp giden bir listedir. Devletin gözünde sorun çıkarıcılar sadece 1940'lı yılların sonuna kadar binxet'teki iktisadi koşulların ve iş imkanlarının Türkiye Kürdistanı'ndan daha iyi olması sebebiyle Suriye'ye çalışmaya giden mevsimlik Kürt (ve Süryani) köylüleri, ya da kaçakçılar ya da "şaki"ler değildir. Aynı zamanda binxet'e yerleşen Kürtlerin sınırın 50 km. iç tarafına gönderilmesi Türk devletininin daimi taleplerinin başında gelir. Ayrıca devletin paranoyak gözü her zaman siyaseten aktif Kürtlerin Suriye ve Lübnan'daki faaliyetleri üzerinde de olmuştur. Ama tüm bu engellemelere rağmen ticari, iktisadi, sosyal ve politik ilişkiler bazen daha yoğun bazen daha az hep sürmüştür.

Politik olarak ise demin de söylediğim gibi Fransız mandası altındaki Suriye, Türkiye resmi ideolojisinin dışladığı grup ve kişilerin sığınma yeri olmuştur. Bu durum Kürtler ve Kürt hareketi için de böyledir. Suriye'ye iltica eden Kürtler orada entellektüel faaliyetlerini yürütebilecek ortamı bulmuşlardır. Türkiye Kürdistanı'na yönelik siyasi faaliyetlerini Suriye'den yapmışlardır. Xoybun derneği ve Ağrı Ayaklanması bunun en erken ve en iyi örneğidir. Xoybun büyük ölçüde Türkiye'den gelen Kürt aşiret liderleri arasında etkili olmuştur. Daha batıdaki ya da daha güneydeki Kürt aşiretleri arasında pek etkili olduğunu söyleyemeyiz.

Sadece 1950'ler öncesi Türkiye'deki Kürt hareketi için değil, aynı zamanda PKK için de hem mekânsal olarak hem de insan gücü olarak Suriye çok önemlidir. Ama Suriye'nin oynadığı bu kilit rolü maalesef ideolojik ve politik alanda göremiyoruz. Suriye Kürdistanı'na "rojava" (batı Kürdistan) olarak hitap edilmesinin tarihinin ne kadar yeni olduğunu hatırlayalım. Benzer bir şekilde gerek PKK'nin gerekse de Irak menşeli Kürt partilerinin, KDP ya da KYB gibi, Suriye'li Kürtler'in koşullarının düzeltilmesi için politik bir talepte bulunmalarının tarihi de yine çok eskilere gitmez.

Kısaca bugün hakkında da konuşalım. Şöyle genel bir soru sorayım. Suriye Kürtlerini temsil eden belli başlı örgütler hangileri ve Suriye Kürtleri için neler öneriyorlar?

Fransız mandası döneminde Suriye Kürdistanı'na baktığımızda Êfrin ile Cezîre arasında sosyal, idari ve siyasi farklılıklar görürüz. Êfrin Halep'e bağlıdır. Êfrin'in daha yerleşik, kent merkezleriyle ilişki içinde olan ve müreffeh bir nüfusu vardır. Hinterland'ı Halep ve İskenderun bölgesidir. Cezîre ya da binxet dediğimiz bölge ise ayrı bir sancak olarak örgütlenmiştir. Cezîre bölgesi Türkiye-Suriye sınırını resmileştiren 1921 Adana antlaşması sonrası Suriye topraklarına katılmış olmasına rağmen Fransızlar tarafından fiili işgali ve yönetimi 1929 yılının sonlarıdır ancak. 1921 ile 1929 arası ise bölgede nüfus hareketinin en yoğun olduğu ve Fransız memurların bölgenin ileri gelen Arap ve Kürt aşiret liderleriyle görüştüğü ve sadakatlarını sağlamaya çalıştığı bir geçiş dönemidir. Bu bölgenin nüfusunda göçebe Kürt ve Arap aşiretlerinin ciddi bir ağırlığı vardır, kentleşme çok daha düşüktür, refah düzeyi de keza öyle. Buranın sosyal, kültürel ve ekonomik hinterlandı ise Mardin ve Musul tarafıdır. Bu farklar siyasi alanda da haliyle yansımaları bulmuştur.

Benim kendi çalışmam bu bölge üzerine olduğundan şunu kesinlikle iddia edebilirim ki Türkiye devletinin güvenlikçi ve şüpheli gözü hep sınır ötesinde olmuştur, elini hep hattın altına uzatmıştır ve devlet eski yurttaşlarına yönelik oldukça düşmanca bir söylem tutturmuştur.

Tek parti dönemi Türkiye-Fransa ilişkilerinde Kürt ve Ermeni meselesi temel iki mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Şam/Beyrut/Paris-Ankara arası her düzeydeki yazışmalara bakın, veyahud 15 günde bir yapılan Türkiye Suriye hududu toplantılarının raporlarına bakın, en çok bahsedilen konu Türkiye'den giden Kürtlerin ve Ermenilerin Suriye ve Lübnan'da ne yapıp ettikleri ve ne yapmayıp etmemeleri üzerinedir. Türkiye bıkmadan usanmadan bilhassa "şakilerin", ama genel olarak tüm Kürtlerin sınırın 50 km. içerisine iskan edilmesini talep eder. Her rapor sayfalarca "şaki" ismiyle doludur, içlerinde siyasetçiler de vardır, ama üzerine siyasî suç isnad edilmiş adli suçlular, kaçakçılar da, çobanlar da, köylüler de vardır.

Fransız tarafına bakacak olursak, Fransız merkezi hükümeti, yani Beyrut ve Şam'daki Yüksek Komiserlik (High Commissariat), Kürt bölgelerine siyasi/idari özerklik verilmesi veya kültürel hakların hukuki güvence altına alınması gibi

Kürt yanlısı bir politikanın izlenmesi fikrine en baştan itibaren hep çok mesafeli oldu. Buna karşılık özellikle kuzeydoğu Suriye'de görev yapan yerel Fransız memurları, mesela Pierre Rondot, Albay Terrier gibi kişiler, Kürt yanlısı bir politika izlediler. Kürt yanlısı politika derken de ne kastettiğimi biraz daha açayım. Demin de söylediğim gibi, manda dönemi Suriye Kürdistanı'nda zaten gevşek bir devlet otoritesi vardı, Türkiye'de olduğu türden bir inkâr, imha, te'dib veya Araplaştırma/Fransızlaştırma şeklinde temdin politikası mevzubahis değildi. Ya da hak talebinde bulunan kitlesel bir halk hareketinden bahsetmek de gerçeği çarpıtmak olur. Zaten Cezîre bölgesi büyük ölçüde o baskılar veya zorunlu askerlikten kaçan çoğunluğu yoksul Kürtler ve Hristiyanlar ve göçebe Araplardan oluşur. Kürt yanlısı bir politika izlemek şu anlamlara geliyordu mesela: Halep, Şam, Beyrut veya Antakya'da yaşayan Kürt aydınlarının Türkiye veya Suriye'ye ilişkin siyasi ve entellektüel faaliyetlerine destek olmak veya binxet'de siyasi özerklik yanlısı Kürt aşiretlerinin taleplerini merkezi yönetime taşımak ve bu aşiret liderlerinin kurduğu gençlik okulu gibi projeleri desteklemek, veya toprak dağıtımında yine Kürt aşiret reisleri lehine bir politika izlemeye veyahud da yerel idarelerde Hristiyan temsiliyetine karşı Kürt temsiliyetini arttırmaya çalışmak gibi.

Ama manda hükümetinin Kürt politikası sadece ideolojik tercihlerle açıklanamaz. Fransız imparatorluğunun ekonomik durumu, devletin teknik kapasitesi ve Suriye-Lübnan içi diğer meseleler de böylesi bir politikanın izlenmesinde önemli rol oynamıştır. Mesela Fransız merkezi hükümeti o sırada Suriye'nin diğer kısımlarındaki manda karşıtı isyanları bastırmakla uğraştığından, binxet'e sıra gelmemiş ve oradaki Kürdofil "yerel sapmalara" göz yummuştur.

Bağımsızlık sonrası dönem ise Arap milliyetçi fikriyatının siyaset, iktisat ve sosyal alanlarda hakim olmaya başladığı ve azınlık yanlısı tüm temayüllerin şiddetle bastırıldığı bir dönem. Benzer şekilde, gerek din/etnik aidiyet esaslı olsun, gerek bu tür kimlikleri kesen örneğin sınıfsal aidiyetler olsun, muhalif siyasetin gittikçe artan bir şekilde topluma kapatılmaya başlandığı bir dönem. Bir yandan mezhepçiliği yasaklarken, öte yandan rejimin mezhepçi politikalarına hız verdiği bir dönem. Rejime sadakatları karşılığında azınlıklara dini özgürlüklerini bahsetme politikasının

“Esad karşıtı ayaklanma sürecinde Suriye Kürdistanında yaşananlar Suriye Kürtlerinin, kâh bölgede yaşayan diğer gruplarla birlikte, kâh Suriye'deki diğer muhaliflerle beraber özgür bir gelecek şekillendirme iradelerini gösteriyor.”

Cumhuriyeti gibi hep bir Kürt meselesi oldu mu? Kürtler neler tecrübe ettiler Suriye'de? Ne türden haklara sahip oldular ya da nelerden mahrum kıldılar? Kürt meselesinin Suriye serüveninde temel dönemler neler oldu? Farklı dönemlerde, Fransız mandası altında, bağımsızlık kazanıldıktan sonra ve Baas zamanında neler yaşandı?

Suriye Osmanlı'dan koştuktan sonra 11 ay kadar, Britanya yanlısı, yönetici elitinin çoğunu Hicaz ve Irak'lıların oluşturduğu bir Arap hükümeti tarafından yönetildi. Bunun hemen sonrasında, 1921 yılı sonunda Suriye ve Lübnan'da Fransız manda hükümeti iktidara geldi. 1946'da ise Fransız mandası sona erdi, bağımsız Suriye devleti kuruldu.

Fransızlar, bölgeler arası ciddi farklılıklar göstermesine rağmen, bilhassa 1936 yılına kadar ademi merkezîyetçi ve sünni olmayan dini azınlık yanlısı bir politika izlediler. Ülke, azınlıkların yaşadığı yerlere göre belirlenmiş beş idari bölgeden oluşuyordu: İskenderun sancağı, Dürzi sancağı, Alevi Dağı sancağı, Cezire sancağı ve Hums, Hama, Halep ve Şam'dan oluşan bölge.

Bu idarenin temel amacı ise manda yönetimi karşıtı Arap milliyetçi hareketini Sünni Müslüman nüfusun çoğunluğu oluşturduğu bu 4 şehre hapsedmek, azınlıkların yaşadığı yerlere bulaşmasını engellemek ve azınlıkların sadâkatini kazanmaktı. Fakat Suriye'deki dini azınlıklara da her zaman sınırlarını kendisinin belirlediği bir hareket alanı tanıdı. Verilenden daha çoğunu talep eden azınlık gruplarını ötekileştirdi ve ezdi.

Tabii, Fransızlar bir yandan kendilerine en büyük tehdit olarak gördükleri Arap milliyetçi

hareketini zayıflatmaya ve şiddetle bastırmaya çalışırken, öte yandan da kuzeydeki komşuları Türkiyeyi küstürmemeye çalıştılar. Fransızların Suriye Kürdistanı ve merkezi Kürt politikası da bu çerçevede belirlendi. Kürdistan'da bir hareket, manevra ve özgürlük alanını mümkün kılan şeylerden birisi özellikle sınır bölgesinde merkezi manda hükümetinin zayıf olması ve bölge ileri gelenlerinin yerel Fransız otoriteleriyle arasının iyi olmasıydı. Yoksa manda döneminde tanımlı ve kurumsal bir Kürt statüsünden bahsedemeyiz.

Bu dönemde (aslında bu durum bugün de devam ediyor), özel hukuk cemaatlerin dini hukukuna göre düzenlendi, yani bir nevi Osmanlı'daki millet sistemi gibi. Kürtler de sünni Suriyeli kategorisine dahil oldular. Siyasi alanda yine din-esaslı temsiliyet sistemi uygulandı, etnik değil. Merkezi ve yerel idarede, orduda ve kamu kurumlarında bilhassa Hristiyan ama genel olarak azınlıkların ağırlığı vardı.

Bu politikanın etnik ayrımcı-ırkçı boyutunu görmek hiç zor değil: Mesela 1915 soykırımını sonrasında Suriye'ye kaçmış olan Ermeniler ya da 1915 soykırımından sağ kurtulmuş fakat 1925 Şeyh Sait isyanının bastırılmasından sonra Diyarbakır-Batman-Mardin-Cizre-Şırnak'ın kırsalındaki yurtlarından çıkarak kuzeydoğu Suriye'ye inmiş olan Keldani, Süryani ve Ermeniler veya 1933 yılında Irak Kürdistanından Habur nehri kıyısına iskan edilen Asuriler vatansızlaştırılma uygulamasından muaf tutulmuştur. Önce soykırım daha sonra ise 1925 Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılması sırasında devletin en vahşi yüzüne tanık olduktan sonra soluğu Kürtçe tâbiriyle *binxel*'de, Arapça-sıyla ise *Cezîre*'de almış olan bu Hristiyanların "ecânib"liği bir yana, Süryaniler Baas rejimi tarafından Suriye'nin aslı unsuru olarak tanındılar. Hafız el-Esad'ın bu yöndeki beyanları pek iyi bilinmektedir.

Kürtlere yönelik bir nevi vatansızlaştırmanın hukuki zemini olarak da görülebilecek olan bu politika aslında "Arap Kuşağı" (al-xizam al-'arabi) adı verilen daha geniş çaplı bir etnik nüfus mühendisliği politikasının bir ayağıdır. 1965 yılındaki Arap Kuşağı kanunu Türkiye sınırının 15X280 km'lik kısmındaki Kürtleri topraklarından çıkarıp yerlerine Arap nüfus iskan etmeyi hedefliyordu.

Biraz uzun bir cevap oldu, ama işte bu inkâr ve asimilasyon siyasetlerinden dolayı, Suriye Kürtlerinin her tür ve alandaki faaliyetlerine, Kürtlerin Suriye'nin aslı unsurlarından biri olduğunu ve bölgede yüzyıllardır meskûn olduğunu gösterme ve kanıtlama çaba ve mücadelesi eşlik etti. Bu noktada da dünyadaki diğer benzer örneklerde görüldüğü gibi nüfus ve istatistikler tüm taraflar için siyasi iddia ve mücadelenin bir parçası haline geldi. Bir yandan Baas resmi ideolojisinin inkârcı yaklaşımı ve bunun Suriye toplumundaki bazı kesimler tarafından sahiplenilmesi, öte yandan Kürtler tarafında buna karşı gelişen tepkisellik ve tabii ki Suriye resmi nüfus sayımlarında etnik köken kategorisinin olmaması sebepleriyle kesin sayılardan mahrumuz. Fakat Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (<http://www.minorityrights.org/5270/syria/kurds.html>) Kürtlerin Suriye nüfusuna oranlarının takriben % 9-10 civarın-

da olduğunu söylüyor, bu da yaklaşık 2,5 milyona denk düşüyor.

Suriye'de Kürtler en yoğun olarak Türkiye-Suriye sınırı boyunca yaşamaktalar. Suriye Kürdistanı'nın batı kısmına, yani Halep ve Kürt Dağı tarafına Kürtçe ve Arapça'da *Êfrin/Afrin* denmekte, doğu tarafına ise *binxel/Cezîre*, yani hattın altı (Bağdat demiryolu hattının altı yani). Bu iki bölgenin arasına düşen yine yoğun bir Kürt nüfusu barındıran yer, Urfa'ya bağlı Suruç ilçesinin Suriye'deki izdüşümü olan *Kobani* (Ayn al-'Arab) şehridir.

Fakat tabii ki Suriye Kürdistanı sırf Kürtlerin yaşadığı bir bölge değil. *Êfrin* ile *Cerablus* bölgesi, yani Kobani şehrinin içinde bulunduğu bölge arasında irili ufaklı birçok Arap yerleşimi olduğu gibi, *binxel/cezîre* denen kuzeydoğu Suriye'de ise sayıları gittikçe azalsa da %30'a yakın Hristiyan ve 1950'lerde yerleşik hayata geçmiş Irak ve Türkiye'de de uzantıları olan Şammar ve Tayy gibi önemli Arap aşiretleri de yaşamaktadır.

Sınır bölgesi dışında, dediğim gibi *Êfrin*'de binlerce yıldır, Şam'da 12.yy.'daki Haçlı Seferlerinden itibaren ve yine Hama'da tarihî olarak Kürtler (Barazi aşireti) yaşamışlardır. 2008 yılından başlayarak Cezîre bölgesinde Kürtlere inşaat yapma yasağı getirilmesi ve kuraklık sebepleriyle Şam ve Halep'e olan göçlerden önce Şam'da yaşayan Kürtlerin sayılarının 12 bine ulaştığı iddia edilmektedir.

Ayrıca tabii sınırın doğu tarafında 1965 yılında kanunlaştırılan, fakat 1970 yılında uygulamaya koyulan demin bahsettiğim Arap Kuşağı politikası uyarınca Rakka şehri civarından bu bölgeye iskan edilmiş Araplar vardır. Arapça'da *mağmûrin* ismi verilen, başlangıçta 4000 aileden oluşan bu grup, 1975 yılında yapılan Esad barajıyla birlikte toprakları sular altında kalmış Arap köylüleridir. Kendilerine yerlerinden kovulan Kürtlerin toprağı verilmiş ve birçok maddi kolaylık gösterilmiştir.

Etnik nüfus politikasının topraksızlaştırma ayağı olarak da görülebilecek bu uygulamayı sınırın doğu tarafını gezenler görecektir ki, istisnasız her Kürt köyünün yanına güneyden getirilen *mağmûrin* Araplardan oluşan bir köy yerleştirilmiştir.

Şimdi de geçmişî konuşalım istiyorum. Suriye Osmanlı'dan koptuktan sonra ne oldu; Kürtler ne yaşadı Suriye'de? Suriye'nin de Türkiye

Cemaetü'l Ekradu yukabelu
er-Reisü'l Suriye Nazım Kuddusi (1961)
Kürt cemaati Suriye Devlet Başkanı
Nazım Kuddusî'yi karşılarken
(soldan dördüncü kişi Reşid İbo)

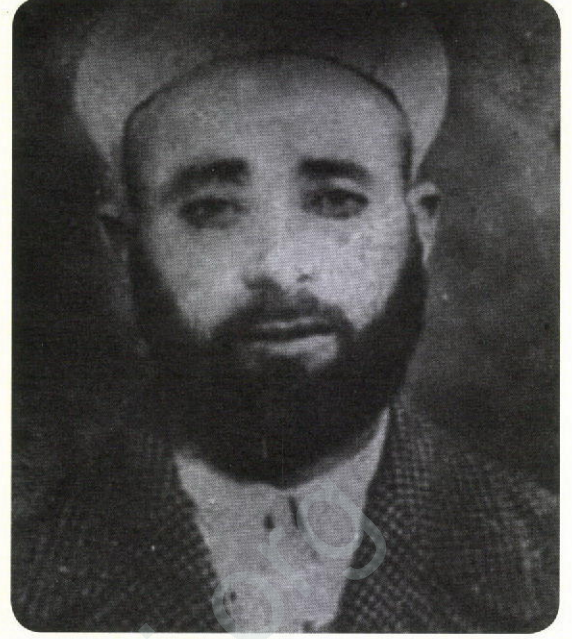
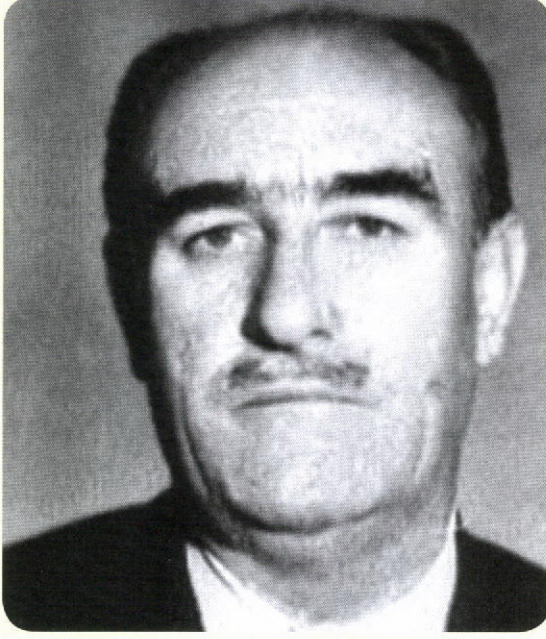
Sever IŞIK

İbrahim Halil Soğukoğlu ve Mürit Hareketi

جماعة الكركاديقا بلو...
...
...

Halil İbrahim
Soğukoğlu

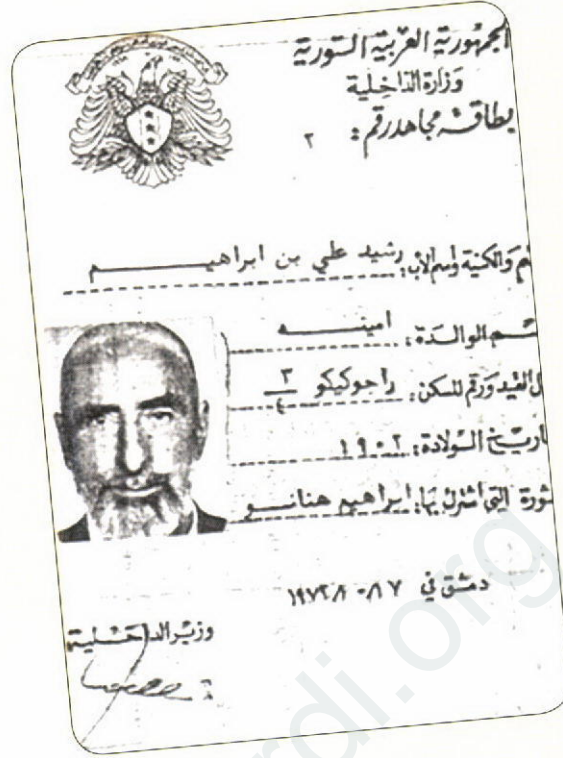
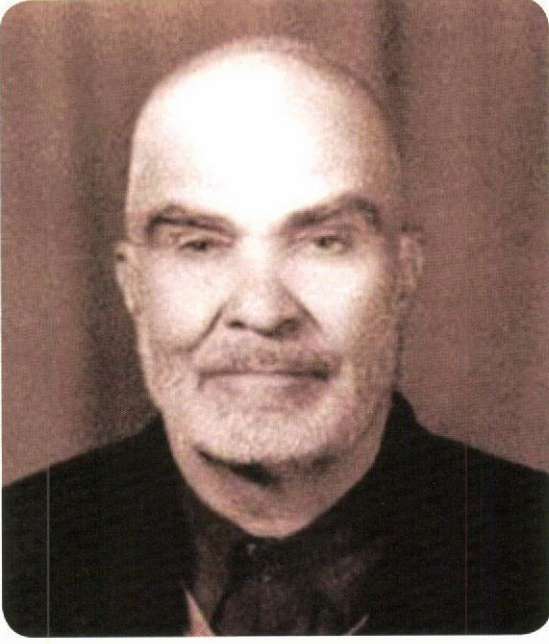
Hanif Arabo

1930’lu yılların başında Kürt Dağı’nda (Çîyayê Kurmênc / Cebel el-Ekrad) Nakşi şeyhi Halil İbrahim Soğukoğlu’nun çevresinde bir Mürit Hareketi teşekkül etti. Yakın döneme dair tarih anlatılarının genellikle hakkında sessiz kaldıkları hareket başlangıcından bir süre sonra anti-feodal ve Fransa karşıtı bir karakter edindi. Hareket hem Suriye’nin Fransa karşıtı mücadelesine hem de Hatay’ın Türkiye katılmasına katkıda bulundu. Şeyhin mobilize ettiği Kürt müritler önce Fransız manda yönetiminin desteklediği yöredeki ağalarla, bir süre sonra ise bizzat Fransızlarla karşı karşıya geldiler ve bu karşılaşma 1935-36 sonrasında çatışmaya dönüştü. Hareket, Fransızlar tarafından, muhtemelen Nakşi şeyhi Şeyh Şamil’in Kafkasya’da Çarlık Rusyası’na karşı giriştiği mücadeleden hareketle, “Mürit Hareketi” olarak isimlendirildi. Kürt Dağı’ndaki hareket ile Kafkasya’daki arasında bir ilişki olmamakla beraber aralarında benzerlikler vardır. Her iki hareket de itikadi olarak tamamen Sünni karaktere sahiptir.¹ Faaliyet gösterdiği Kürt Dağı bölgesi ile önemli ölçüde bütünleşen İbrahim Halil Efendi, bölgeden evlilikler yapmış, zamanla şiir yazacak kadar Kürtçe öğrenmiştir ki, *Kenz-i Şümûs* isimli şiir

divanında ve divanının dışında Kürtçe şiirleri bulunmaktadır. Ayrıca şeyhin 1930’ların ikinci yarısından sonra Suriye’deki Vatan Kitleleri (el-Kitle el-Vataniyye) ve özellikle Türkiye ile önemli ilişkiler geliştirdiğini belirtmek gerekir.

Hareketin lideri İbrahim Halil Efendi 1901’de İzmit’in Gölcük kazasının Hamidiye köyünde doğdu. 13-14 yaşına kadar babasının yanında klasik medrese tahsili aldı. I. Dünya Savaşı’na katılan ve yaralanan İbrahim Halil Efendi’nin gençlik dönemi tasavvufi eğitimle geçti. Şeyh Said İsyasını müteakip ihtiyat askeri olarak askere alınan İbrahim Halil Efendi 1928 yılında askeri bir emirle istihbarat takibi için Suriye’ye gönderildi. Burada kalan ve birliğine dönmeyen şeyh, terhis edildi² ve 1929’da Suriye’nin kuzeyinde, ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı Afrin’in Şeyh Horoz (Şêx Oroz) köyüne yerleşti. Uryâ Nebî (Hûri Nebî) camiyi tamir ederek burada vaaz ve nasihatte bulunmaya başlayan ve keramet gösterdiği rivayet olunan İbrahim Halil Efendi’nin şöhreti kısa sürede civar köylere yayıldı ve kısa zamanda bölge halkından çok sayıda mürit edindi. Bir yabancı olarak şeyhin büyük bir nüfuz kazanması bölgedeki bazı ağaları rahatsız etti. Önceleri ona sahip çıkan İsmail Zade ailesi de bir süre sonra ondan uzaklaştı. Şeyh kısa süre sonra yöre halkı üzerinde baskı kuran ve Fransızların destekledi-

Musa Nahsan
EfendiMürid hareketin
milis liderlerinden
Reşid İbo'ya
Suriye Hükümeti
tarafından verilen
kimlik kartı

ği ağalarla karşı karşıya geldi. Fakir halkı ağalara karşı bilinçlendiren İbrahim Halil Efendi, kesin bir itaatle kendisine bağlı olan müritlerine ağalara karşı direnmeyi telkin etti.³ Sayısı artan müritler giderek bir güç odağı haline gelmeye başladılar.

Mürit Hareketi'nin başarısı dini fanatizminden değil, sosyal yapısından kaynaklanmaktaydı. Güçlü ağaların ve büyük ailelerin sıradan halk/köylü üzerindeki egemen konumu, yöneticilerle ilişkileri, köylüleri borçlandırmaları, arazilerine el koymaları vb. olgular ile, söz konusu dönemde bölgede Kürt milliyetçi faaliyetinin olmaması sebebi ile bölgenin dışarıdan gelen siyasi faaliyetlere ve yönlendirmelerine açık olması, bölgeyi mürit hareketine hazır hale getirmiştir.⁴ Thomas Bois de Mürit Hareketi'nin başarısını Kürt köylülerin kötü yaşam koşullarına bağlar.⁵

Bölgedeki gelişmelerden rahatsız olan ağalar, İbrahim Halil Efendi'yi Türkiye tarafından özel olarak gönderildiği gerekçesi ile Fransız yetkililere, "Türkiye'de yasak olan şeyhlik ve tarikat faaliyetlerinde bulunduğunu" gerekçesi ile de Türk makamlarına şikayet ettiler. Fransızlar tarafından tutuklanarak 1930 Temmuz'unda Kilis'ten Türkiye'ye teslim edilen şeyh, Gaziantep'e sevk edildi. Suriye'den gelen raporlar sebebiyle şapka aleyhine halkı tahrik suçlamasıyla hapisaneyeye atıldı. 16 ay sonra 1931'de cezaevinden salıveril-

len İbrahim Halil Efendi Antep'te ikamet etmek istediye de emniyetin baskısı ile İzmit'e gitmek zorunda kaldı. Burada devlet yetkilileriyle kurduğu iyi diyaloglar sayesinde bir süre sonra tekrar Gaziantep'e döndü. Bu arada faaliyetleri emniyetçe takip edilmekte olan İbrahim Halil Efendi birkaç kez Ankara'ya da giderek devlet yetkilileri ile görüştü. Suriye'deki faaliyetlerini Gaziantep'ten yürüten İbrahim Halil Efendi 1934 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Bilecik'te mecburi iskana tabi tutuldu.⁶ İbrahim Halil Efendi Türkiye'de olduğu dönemde müritlerin başlarına Hanif Arabo'yu ve Ali Galib'i vekil olarak bıraktı.⁷

1935'ten sonra Halil İbrahim Efendi'in Türkiye, Ali Galib'in ise Suriye'deki Vatan Kitle'si ile geliştirdiği ilişkiler sayesinde hareket daha da güçlendi.⁸ 1936'da, Halep'teki Suriye milliyetçileri ile Kemalistler Fransızların bölgedeki konumunu zayıflatmak umuduyla hareketi desteklemeye başladılar.⁹ Çünkü müritler Fransa'ya karşı ellerini güçlendirmekte idi. İç çelişkilerden de faydalanan İbrahim Halil Efendi ve müritleri 1937'de neredeyse tüm bölgeyi kontrol edebilecek hale geldiler. Müritlerin her şeyi kontrol altına almasıyla Afrin bölgesi adliye, maliye, askeriye organları bulunan İslami ilkelere bağlı bir yönetim halini aldı. Hareket güçlenince, toprakları zorla elinden alınanların topraklarını geri almaya, zorbalığa

Fransız işgaline karşı savaşan müritlerin toplu bir resmi

uğrayanların intikamı alınmaya başlandı. Bazen İbrahim Halil Efendi'nin de katıldığı silahlı eylemlerin çoğu Reşid İbo tarafından gerçekleştirildi. Adaleti zorla icra eden Mürit Hareketi'nin zorla vergi alması, arazi zaptı vb. hareketler 1937-38'de günlük faaliyet haline geldi. Mürit sayısının giderek artması tedirginliğe sebep oldu. 1936 sonundan itibaren bir araya gelmenin kendi menfaatlerine olduğu anlayan ağalar bir çok toplantı yaparak¹⁰ harekete karşı önlem almaya ve nüfuzlarını korumaya çalıştılar.

Hatay meselesinin gündeme gelmesinden sonra şeyhin Suriye'nin kuzeyindeki nüfuzunun farkında olan yetkililer 1937'de Bakanlar Kurulu kararıyla kendisini serbest bırakarak Ankara'ya çağırıldı.¹¹ Hatay Meselesine ilişkin olan temaların akabinde referandumda bölgenin Türkiye katılımını teşvik etmek amacıyla bölgeye gönderildi. Bu, dönemin Emniyet Genel Müdürü olan Şükrü Sökmensüer (ö. 1978) tarafından doğrulanmıştır: "Hatay nüfusuna kayıtlıymış gibi, iki maliye müfettişini de oraya gönderdik. Bunların arasında bir de meşhur Nakşibendî şeyhi ki, Atatürk çok severdi". Şeyh, burada bir dönem Hatay Erginlik Cemiyeti'ne başkanlık etti.¹²

1938 Temmuz'unda Halep'te ikamet etmeye başlayan şeyh tekrar Fransa karşıtı faaliyetlerin içine girdi. Bölgede daha önce ilişkide olduğu bazı dini kişilikler ve Vatan Kitleleri'nin yetkilileri ile görüşerek özellikle lojistik ve mühimmat konusunda destek ve yardım sözü aldı. Ekim ayında yeniden gelip Afrin'e yerleşti ve silahlı taraftarla-

rının desteği ile kendi düzenini kurmaya başladı. Şeyh ve müritleri kendi elleri ile adaleti gerçekleştirmeye, köylerden vergi almaya, ağaların topraklarına el koymaya ve bölüştürmeye, düşmanlarını öldürmeye başladılar. Bu arada İbrahim Halil Efendi, Vatan Kitleleri ile anlaştığını ve tüm Suriye'ye yayılacak bir hareket başlatacaklarını söyleyerek ağaların desteğini almaya çalıştı. Fakat Fransa ile ittifak kuran ağaların desteğini kazanmakta başarısız oldu. Müritlerle ağalar ve Fransızlar arasında pek çok çatışma yaşandı. 1938 yılı sonuna doğru şeyhi destekleyen Vatan Kitleleri'nin en azından bir kesimi ile müritlerin arası soğudu.¹³ Çünkü Kitle'nin en azından bir kısmı şeyhin Türkiye'nin adamı/ajanı olduğunu düşünmeye başlamıştı. Hatay'ın Türkiye'ye katılması, bazı yöneticilerin hareket aleyhindeki bu düşüncesini güçlendirmiş görünüyordu.

Kürt Dağı'ndaki gelişmeler yöneticilerin göz ardı edemeyeceği bir hal alınca kasım ayında Suriye yöneticileri Jandarma Genel Komutanı Behiç Hatip'i bölgeye gönderdi. Şubat 1939'da ulusal hükümetin düşmesi ile Fransızlar meseleye müdahale etmek ve Mürit Hareketi'ni bitirmek için fırsat buldular. 28 Şubatta Şeyh Hanif jandarmalarca tutuklandı. Mart ayında bir tabur asker Kürt Dağı'nı müritlerden temizlemek üzere yola çıktı. Fransız Hava Kuvvetleri bildiri dağıttıktan sonra müritlerin köylerini uçaklarla bombalamaya başladı. Halep'teki yöneticiler Fransız taburuna karşı Kürt direnişinin tüm kuzey Suriye direnişinin sembolü olacağını düşünmekteydi. 1939'da

müritlerin üzerine asker gönderildiğinde bazı Türk subaylar müritlere yardım ederek sınırı geçmelerini kolaylaştırdı. Cezalandırılmaktan korkan çok sayıda köylü de müritlerle beraber sınırı geçerek Türkiye'ye iltica ettiler.¹⁴ Bu, Cumhuriyet tarihinde Türkiye'ye ilk iltica hareketidir.¹⁵ Resmi kayıtlara göre 3759 mülteci Suriye'ye dönmek istemeyen 1206 kişinin Türkiye'ye yerleşme talebi kabul edilmiş, fakat mültecilerden Kürt ve Arap olanlar için belirli yerlere yerleşme/yerleşmeme şartı getirilmiştir.¹⁶ Türkiye'de kalan mülteciler Kilis, İslahiye ve Kırıkhan çevresine yerleşmişlerdir.¹⁷ Lescot'a göre Türkiye'nin mültecileri barındırmaktaki amacı mültecileri bahane ederek Kürt Dağı'nın Türkiye'ye katılmasını sağlamaktır.¹⁸

Olayların yatışmasından bir süre sonra İbrahim Halil Efendi, Bakanlar Kurulu kararı ile Bilecik'te zorunlu ikamete tabi tutuldu.¹⁹ Fransızların silah bırakması şartıyla kendileri ile anlaşma çabasına yanaşmayan bazı müritler Fransız karşıtı mücadeleye devam ettiler. Suriye'de yaşanan olaylar üzerine Şeyh, Haziran 1940'ta zorunlu iskân yerinden kaçarak Halep'e gitti. Müritlerinden de Suriye'ye dönmelerini isteyen İbrahim Halil Efendi'nin amacı Kürt bölgesinin özerkliğinin teminidir.²⁰ Tanıkların ifadesine göre de Atatürk tarafından gönderilen İbrahim Halil Efendi'nin amacı bölgede Hatay'da olduğu gibi bir halk oylaması yapılmasını sağlamaktır.²¹ Türkiye'nin Hatay'da olduğu gibi Halep civarını hatta Halep'i Türkiye'ye dahil etme niyetinde olduğunu düşünen Araplar²² ve Fransızlar Türkiye'nin savaş

şartlarını değerlendirerek bir harekât yapmasından endişelenmekteydiler.²³ Zaten Fransızlar daha erken bir tarihten itibaren İbrahim Halil Efendi'nin Türkiye tarafından Kürt Dağı bölgesini Türkiye'ye katmak için gönderildiğini düşünmekteydiler.²⁴ Bu bilgiler dikkate alındığında şeyhin amacını halka, en azından yakın çevresine deklare ettiği sonucuna varmak mümkündür.

Bir daha Türkiye'ye dönmeyecekmiş gibi bütün ailesiyle beraber Suriye'ye geçen İbrahim Halil Efendi ağalara mektuplar ve haberciler göndererek mevcut durumun eskiye göre çok farklı olduğunu, Fransızların Suriye'den çıkacaklarını ve Fransızlara karşı ellerinin güçlü olması için eski düşmanlıkları bırakarak birlik olmaları gerektiğini bildirdiyse de girişimleri neticesiz kalır; zira, müritlerin bölgeyi terk etmesi şeyhin nüfuzunu azaltmıştır. Tamdığı bazı yetkililer aracılığı ile Türkiye'ye dönmesi halinde Suriye'de Fransızlara karşı giriştiği mücadeleden dolayı herhangi bir yargılamaya tabi tutulmayacağına dair yazılı ve sözlü taahhüt alan şeyh bir süre sonra müritlerin Türkiye tarafındaki karargahına geçti. Haziran 1941'de Bakanlar Kurulu kararıyla İbrahim Halil Efendi'nin Manisa'da zorunlu ikametine karar verildi. Burada kendisine bir çiftlik tahsis edildi. Manisa halkı şeyhin tarlasında çalışanların çoğunun Kürt olması sebebi ile ona "Kürt Beyi" lakabı takmıştır. Güzel Kur'an okuması sebebi ile "Hafız Efendi" diyenler de vardır.²⁵

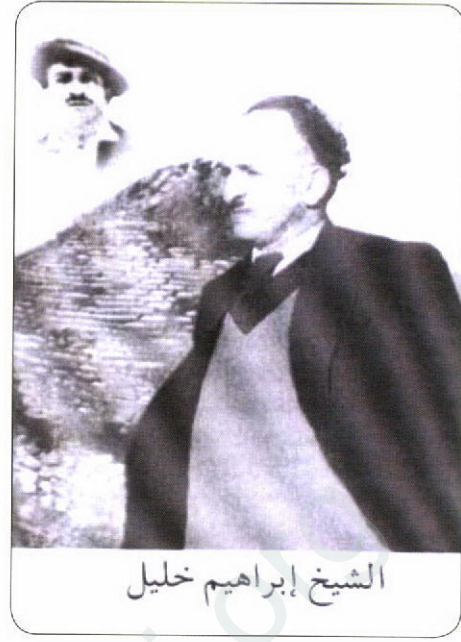
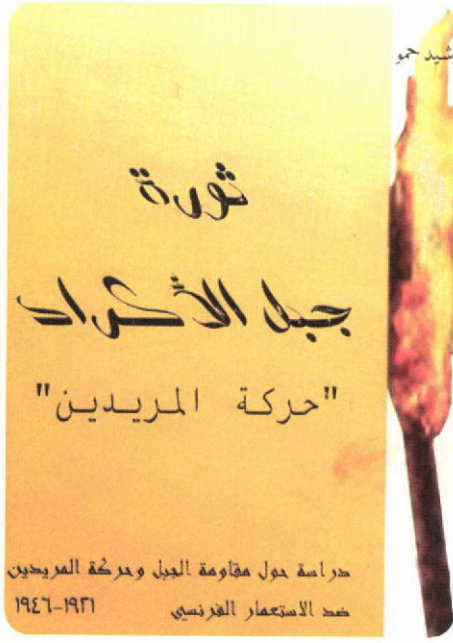
İbrahim Halil Efendi 24 Nisan 1952'de Manisa'da öldürüldü. Katillerin, şeyh ile arala-

Urya Nebi

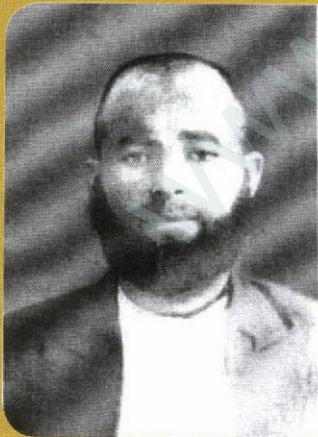
Afrinli Reşid Hamo'nun Sewretü Cebeli'î-Ekrad:Harekê'î Müridin (Kürt Dağı Devrimi: Mürit Hareketi) isimli çalışmasının kapağı

Eşşeyh İbrahim Halil (Reşid Hamo'nun kitabının sonundaki resim)

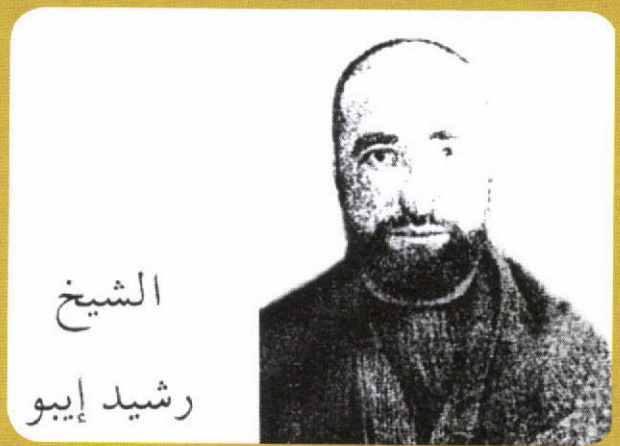

Mürit Hareketi'nin başarısı dini fanatizminden değil, sosyal yapısından kaynaklanmaktaydı. Güçlü ağaların ve büyük ailelerin sıradan halk/köylü üzerindeki egemen konumu, yöneticilerle ilişkileri, köylüleri borçlandırmaları, arazilerine el koymaları vb. olgular ile, söz konusu dönemde bölgede Kürt milliyetçi faaliyetinin olmaması bölgeyi mürit hareketine hazır hale getirmiştir.

Eşşeyh Hani Arabo (üsteki) Eşşeyh Reşid İbo (alttaki) (Reşid Hamo'nun kitabının sonundaki fotoğraflar)

الشيخ
حنيف عرب

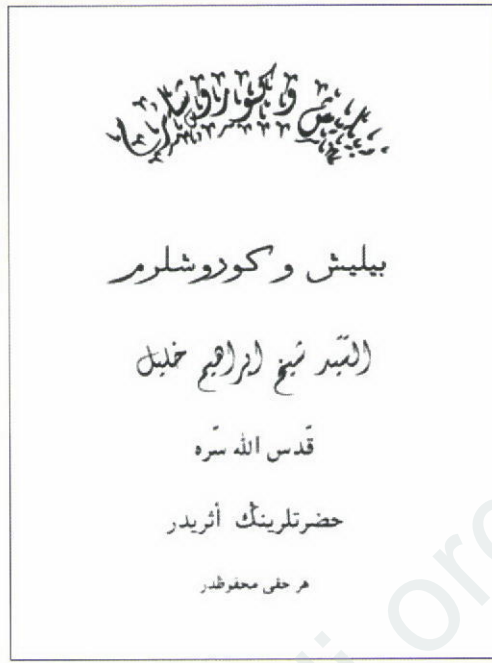
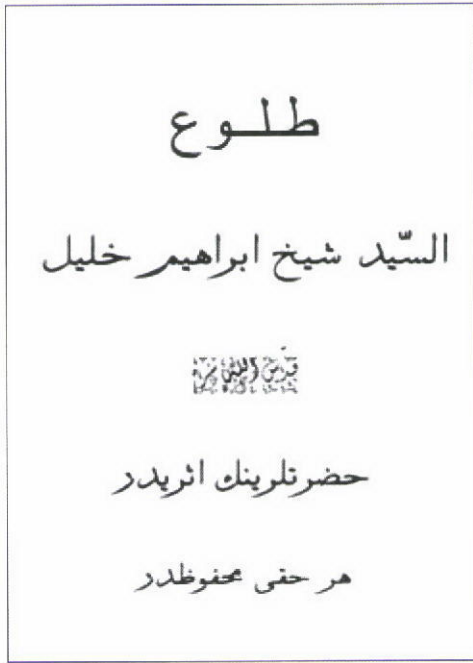

الشيخ
رشيد إيبو

rında husumet bulunan dönemin İçişleri Bakanını Manisalı Feyzi Lütfü Karaosmanoğlu'nun (ö. 1978) ailesi tarafından yönlendirildiği düşünülmektedir. Daha önce de suikaste uğrayan şeyh suikaste ilişkin olarak ailesine "beni Ankara'dan vurdular. Bu işin peşine düşmeyin" mealinde ifadelerde bulunmuştur.²⁶

Sonuç olarak müritlerin hareketi Hatay Meselesi'nin fazla güçlüklerle karşılaşmadan Türkiye lehine çözülmesinde rol oynadığı gibi²⁷ Suriye'nin Fransa karşıtı mücadelesinde de etkili oldu. Suriyeli milliyetçiler Halil İbrahim Efendi'yi dini duygularla İslam dünyasındaki yabancı varlığına karşı çıkan, Fransızlara karşı sa-

Halil İbrahim Soğukoğlu'nun Tulû isimli kitabının iç kapağı

Halil İbrahim Soğukoğlu'nun Tulû isimli kitabı ile birlikte basılan Bilîş ve Görüşlerim'in kapağı

vaşan kutsal bir savaşçı ve feodalizm karşıtı biri olarak gördüler. Suriye'deki müritlerinin bir kısmı 1946 yılında Fransa'nın Suriye'den çekilmesine kadar Fransızlarla mücadelelerini sürdürdüler. Sekiz yıl hapiste kalan hareketin liderlerinden Hanif Arabo 1947 yılında öldürüldü. Halil İbrahim Efendi'nin ölümünden sonra Musa Nahsan Efendi'nin liderlik ettiği²⁸ Mürit Hareketi zamanla gücünü ve etkinliğini kaybetti.

Mürit Hareketi'nin siyasal yönünü net olarak yorumlamak ve daha aydınlık bir resim ortaya koymak çok kolay değildir. Mevcut kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Mürit Hareketi iç

içe geçen dini, sosyal ve siyasi amaçlar tarafında motive edilmiştir. Diğer taraftan hareketin hem Suriye'deki Fransız karşıtı Vatan Kitleleri hem de Türkiye ile bazı ilişkiler içinde olduğu açık. Fakat Soğukoğlu'nun Türkiye'deki istihbarat organları ile olan ilişkisinin derinliği ve niceliği hakkında yeterli verilere sahip değiliz. Lescot'un haklı olarak ifade ettiği gibi hareketin sosyal kökleri daha açıkken siyasi kökenleri o kadar açık değildir.²⁹ Bu sebeple hareketin siyasi boyutunun ortaya koymak için döneme ilişkin daha fazla kaynağa, belgeye ulaşmak gerekmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Roger Lescot, *Cıyayê Kurmênc û Tevgera Murûdan*, wergerandin û perawêznivîsîna Amed; lênerîna Zînê, Weşanên Komela Jinên Kurdistanê li Swêdê, Stockholm, Sweden, 1993, s. 31-32.
- 2 Fehmi Soğukoğlu, *İbrahim Halil Efendi'nin Hayatı ve İtikadî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011, s. 7-13
- 3 Soğukoğlu, age, s. 15; Mustafa Öztürk, 1938 Suriye Olayları ve İbrahim Halil Efendi'nin Faaliyetleri, TTK, 1995, s.18; Lescot, age, s. 28-29
- 4 Lescot, age, s. 23-25
- 5 Thomas Bois; V. F. Minorsky; D. N. MacKenzie. *Kürtler ve Kürdistan*, çev. Kamuran Fıratlı, İstanbul: Doz Basım Yayın, 2004, s. 143
- 6 Soğukoğlu, age, 17-19; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararname, 3.2.1937, 5986
- 7 Lescot, age, s. 29
- 8 Lescot, age, s. 45
- 9 Nelida Fuccaro, Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği: Siyaset, Kültür ve Kimlik', *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Abbas Vali (der.) içinde, çev. F. Adsay, Ü. Aydoğmuş, S. Kılıç, İstanbul: Avesta Yayınları, 2005, 231-260, s. 253
- 10 Soğukoğlu, age, s. 20; Lescot, age, s. 34-37
- 11 BCA, Kararname, 3.2.1937, 5986
- 12 Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 21

13 Lescot, age, s. 39-46; Soğukoğlu, age, s. 22

14 Lescot, age, s. 30-47

15 Öztürk, agm, s. 45

16 BCA, Kararname, 9.11.1939, 12304

17 Öztürk, age, s. 20-21

18 Lescot, age, s. 48

19 BCA, Kararname, 21.10.1939, 12304

20 Soğukoğlu, age, s. 28

21 Öztürk, agm, s. 18-21

22 Coşkun Topal, "Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, C. 11, sy. 2, s.1- 16, s. 5-9;

23 Thomas Martin, *The French Empire Between the Wars*, Manchester: Manchester University Press, s. 324-326

24 Lescot, age, s. 48

25 BCA, Kararname, Haziran 1941, 16033; Soğukoğlu, 2011:28-31

26 Fehmi Soğukoğlu ile mülakat, İstanbul, 14,8,2012

27 Öztürk, agm, s. 21

28 D. Muhammed Abdo, "El Hayat'ül Siyasiye fi Cebeli l-Ekrad fi Kuruni l-Aşrin"(Yirminci Yüzyılda Kürt Dağı'nda Siyasi Hayat), 2007. <http://www.syriakurds.com/2007/derasat/der012.htm> (2.9.2012).

29 Lescot, age, s. 36

Kürt Dağı Kürtleri ve 1922 Mutalebatı

Mehmet Bayrak

Suriye Kürdistanı'nda bugün yaşananlar Birinci Dünya Savaşını takip eden birkaç sene içerisinde yaşanan gelişmeler bilinmeden anlaşılabilir. 1916 yılında, savaş daha devam ederken, İngiltere ve Fransa Sykes-Picot antlaşması olarak bilinen gizli mutabakatla Osmanlı Irak ve Suriye'sini paylaşmak üzere anlaşmıştı. Nitekim, savaşın ardından, bu gizli mutabakata uygun olarak uygun olarak, bugünkü Irak İngiltere, bugünkü Suriye ve bir dönem buranın doğal bir uzantısını oluşturan Adana ve Antep havalisi de Fransa kuvvetlerinin kontrolüne geçti.

Ancak Adana ve Antep havalisindeki Müslüman ahali, aralarında Osmanlı Ermenilerinin de olduğu Fransız kuvvetlerine karşı çete savaşı şeklinde örgütlenen bir direniş başlattı. Bugünün Antep ve Halep mihverinde direniş gösteren 16 çetenin 12'si Kürtlerden oluşuyordu. Bu direnişin neticesinde Fransız kuvvetleri Antep, Urfa ve Maraş'tan çekilmek zorunda kaldı. Bu da şu anlama geliyor: Ankara Meclisinin önderlik edeceği Milli Mücadele süreci başlamazdan evvel, bu bölgedeki ahali Fransız kuvvetlerine karşı direniş başlatmış bulunuyordu.

Bu bölgede gösterilen direnişin önemli bir parçasını Kilis civarında meskun Okçuoğlu İzzeddin aşiretinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kürddağı havalisindeki Fransız karşıtı direnişe enerjik bir biçimde katılan Okçuoğlu İzzeddin aşireti Fransızların bölgeden uzaklaştırılmasında oldukça etkili oldu. Osmanlı kaynaklarında ve bölgeye dair seyahatnamelerde Kürt taifesinden şeklinde nitelenen bu aşiret 18. yüzyıldan başlayarak pek çok Batılı kaynakta da konu edilmiştir. Örneğin Batılı gezgin Carsten Niebuhr, onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında Kürt aşiretlerini sıralarken Okçu İzzeddinli aşiretine de yer verir ve bu aşiretin Kilis dolaylarında yaşayan beş bin çadırılık bir aşiret olduğunu belirtir. Alman araştırmacı Dr. O. Blau da Halep vilayeti salnamesinden yararlanarak Kilis kazasına bağlı aşiretler arasında bu aşiretten söz eder.

Bölgeyi işgal eden Fransız kuvvetlerine karşı etkili bir direniş gösteren Okçuoğlu İzzeddin aşiretinin önde gelenleri 1922 senesinde Ankara meclisiyle Fransa arasında bir anlaşmanın yapıldığını ve bu anlaşma uyarınca aşiretin meskun olduğu havalinin bir kısmının Türkiye sınırları içerisinde, diğer bir kısmının ise Fransa kontrolündeki Suriye kısmında kalacağından haberdar olur. Belli ki Milli Mücadeleye önderlik edenler Kürtlerle meskun bu bölgenin bir kısmının Fransızlara terk edilmesinde bir beis görmemişlerdi. Bu anlaşma uyarınca Kürtlerin şehirleri, beldeleri, aşiretleri ve hatta köyleri bile hattın altı ve hattın üstü şeklinde bölünecekti. Dünya Savaşı sonrasında yaşananlar Kürtleri sadece Irak ve Türkiye Kürtleri şeklinde değil, Suriye ve Türkiye Kürtleri şeklinde de bölmüştü.

Meskun oldukları havalinin suni bir hatla ikiye bölüneceğini işiten Kürddağı Kürtleri zamanın meclisine bir muhtıra göndererek Dünya Savaşı sonrasında bölgede gelişen direnişe yaptıkları katkıları hatırlatır ve Türkiye'den ayrılmak istemediklerini beyan ederler. Aşağıdaki belgede bu muhtıra yer almaktadır.

(Endnotes)

- 1 Carsten Niebuhr, *Reise Beschreibung von Arabien*, Cilt 2, Kopenhagen, 1774-1778.
- 2 Dr. O. Blau, *Nachrichten über Kurdische Stämme* (Kürt aşiretleri Üzerine Haberler), Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Leipzig, 1862.

19. Yüzyıl ortalarına (1852-53) Çukurova ve Toroslar'da bir inceleme gezisi yapmak aşiretler konusunda önemli bilgiler veren Fransız gezgin Victor Langlois ve kendisine eşlik eden Bothros Rok.

Kürddağlı'ların Mutalebatının Anlaşılmasını Kolaylaştıracak Açıklamalar

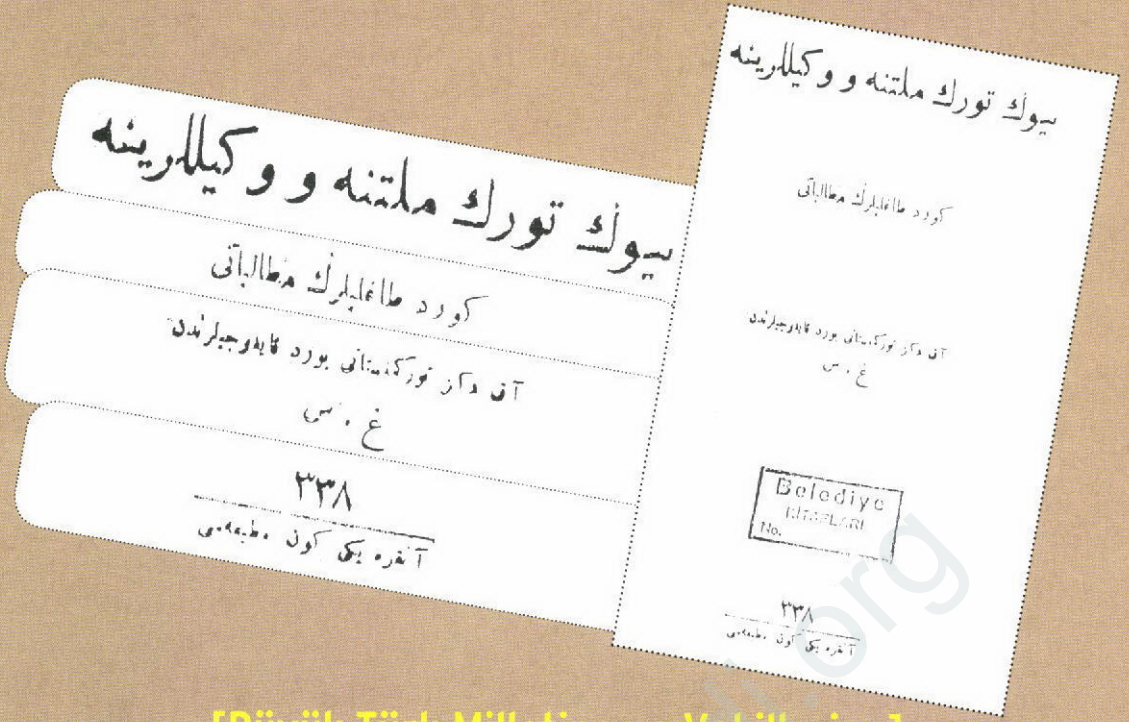
- **Kürddağlı:** Gavurdağ'ın doğusunda kalan ve ona koşut olarak devam eden dağlar.
- **Kürd-bahçesi:** İslahiye kazasını oluşturan nahiyelerden biri.
- **Amikî:** Kürd-dağındaki üç büyük Kürt aşiretinden biri.
- **Celîkan (lu):** Dumdum ovasında yaşayan bir Kürt aşireti.
- **Deli Halil:** Kürddağ'ı'nı egemenliği altında tutan Kürt aşiret reisi.
- **Delkan (lu):** Dumdum ovasında yaşayan Kürt aşiretlerinden olup, sekiz oymaktan oluşuyor.
- **Derviş Paşa:** Ordu müşiri, Fırka-i İslahiye komutanı.
- **Dumdum Ovası:** Kürddağ'ı tarafında, Keferdiz dolaylarında bir ova. Delikanlı aşiretinin kışlak alanı.
- **Ekbaz:** Hassa kazasında nahije.
- **Keferdiz:** Kürddağ'ı'nın Maraş yönünde bir nahiyesi.
- **Kırıntılı:** Adana-Kozan (Sis) arasındaki

bölgede yaşayan bir Kürt aşireti.

- **Lek:** Adana-Kozan (Sis) arasındaki bölgede yaşayan bir Kürt aşireti.
- **Meydanlı:** Şıhlar aşireti nahiyelerinden.
- **Okçu İzzeddinli:** Kürddağ'ındaki büyük Kürt aşiretlerinden biri.
- **Reyhaniye:** Amik ovasında yaşayan, yazın Uzunyayla'ya giden bir aşiret. Aşiret kaza merkezi kasaba. (Bugünkü Reyhanlı)
- **Şıxlar/Şeyhler (Kürtçesi: Şeyxan):** Kürddağ'ındaki büyük Kürt aşiretlerinden biri.
- **Uzunyayla:** Sivas'ın güneyinde, Çukurova aşiretlerinin yaylağı.
- **Beylan:** İskenderun yakınında kasaba.
- **Beylanköy:** Feke'nin güneybatısında Kozan sancağında bir kaza.
- **Bulanık kazası:** Gavurdağ'ı'nın Ceyhan nehrinden Ulaşlı dağlarına kadar olan bölümü.
- **Burnaz Köprüsü:** Payas yakınında köprü.
- **Çerçişli nahiyesi:** Gavurdağ'ı'nda Nigolu kalesi yakınındaki nahiyelerden.

- **Fırka-i İslahiye:** İskenderun'dan Maraş ve Elbistan'a; Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye; Adana sahillerinden Sivas eyaleti sınırlarına kadar olan bölgenin İslahiye görevlendirilen askeri fırka.
- **Güllü:** Yarpuz nahiyesinde köy.
- **Hacılar:** Adana-Kozan sancağı arasında yaşayan Kürt aşireti.
- **Hassa kasabası:** Fırka-i İslahiye tarafından İncesu mevkiinde kurulan kasaba ve Tiyek, hacılar ve Ekbez nahiyelerinin birleştirilmesiyle oluşan kaza.
- **İslahiye:** Fırka-i İslahiye tarafından kurulan kaza.
- **İzziye kazası:** Kürddağ'ı'nda Kilis'ten ayrılarak oluşturulan kaza.
- **Kürd nahiyeleri:** Hacılar, Tiyek, Ekbaz nahiyelerine verilen isim.
- **Mehmed Bey-Paşa (Eleşkirdli):** Kürd beylerinden. Fırka-i İslahiye'de Kafkas süvarileri komutanı. Sonra Şura-yı Devlet üyesi.

Kürdadağı'ndaki Okçu İzzeddin Aşiretinin Reisi Hacı Hannan Ağa tarafında, Kürd aşiretlerinin Türkiye ile Suriye arasında bölünmemesi için 1922'de Ankara'daki Millet Meclisi'ne verilen "Kürdadağlılar"ın Mutalebâtı" konulu kılafçık halindeki muhtıra-dilekçenin kapağı.

[Büyük Türk Milletine ve Vekillerine]

Ğ.S.

Ankara, Yeniğün Matbaası

1338/1922

KÜRD - DAĞLILAR'IN MUTALEBÂTI¹

İrkları bir, dinleri bir, örf ve âdetleri bir, tarihleri bir, sancakları bir olarak cedleri yakından beri beraber bir aile hayatı geçirmiş oldukları Türk kardeşleriyle yine öylece yaşamak, hâkimiyet-i milliye-i vâhidelerinden ayrılmamaktır.

Kürd-Dağı'nın Tarih-i Kadiminden:

Dört bin sene mukaddem *Turaniler*, garb ve *Anadol(u)* kofluğunu şenlendirirken *Türkler*'le beraber *Kürdler* de *Anadolu*'nun kof yerlerine iki küme yerleşmişler. Kümenin biri *Şarkî Anadolu*'da topluca; diğeri *Cenubi Anadolu*'da biraz dağınıkça, *Cenubi Anadolu*'nun *Adana*, *Halep*, *Şam* havalisinde ufak kümecikler teşkil ederler. Bu kümelerin merkezi ve en kalabalık olanı *Kilis* havalisinde nesli nâmlarıyla müsemma dalgalı bir silsile-i cebeliye üzerindeki nevahi ve kurrada meskun olanlarıdır ki iş bu nevahi her aşiretin nâmına: *Okçu İzzeddin*, *Şeyhanlı*, *Amiki*, *Şekaği* ve *Com* nevahisinden müteşekkildir.

Anadolu, garblılardan Romalılar ve Yunaniler, akvam-ı cenubiyeden Mısırlılar ve *Arablar* tarafından dört kere ecnebi unsurun işgali müddetinde,

Türkler, işgal unsurlarıyla temsile uğramışlar ise de *Kürdler* irkiyetini, örf ve âdetlerini muhafaza etmişlerdir.

İşte *Anadolu Rumlar*'ının aslı Türk olduğu halde *Şarkî Roma İmparatorluğu* zamanında Yunanlılaşmışlar ve bugün tedkik-i insal mesaisi neticesi Yunanlı olmadıklarını anlayarak Türk Ortodoks olduklarını izhar ve ilan etmektedir.

Halep, Lübnan ve Suriye'deki ahalinin asılları *Turani* ve *Türk* olduğu halde bir-iki asırlık ecnebi unsur işgal ve hâkimiyetinde kalması yüzünden ecnâs-ı muhtelifede temessüle uğramış oldukları muhakkaktır. *Arab*'dır diye iddia olunan bugünkü Suriye ahali-i Müslimesinin Arablıktan ziyade Türklük aşkıyla mütehasis olmaları kendilerindeki irki kanın te'siridir. Garblıdır diye temellüğe kalkışan Lübnanlılar, bugün bir Garb milleti vesayetine girdiklerinde imtizaç edememeleri, *Türk* hâkimiyetine tahassürleri *Lübnan Hıristiyanları*'nın bile aslen *Türk* olduğunun irkiyet kanı icabatı olmakla en esash bir delildir.

1 Bu belge daha önce Mehmet Bayrak, *Kürdoloji Belgeleri II*, (Ankara: Özye Yayınları, 2007)'de yayımlandı.

Türkler yumuşak huylu oldukları için her devre-i istilâda böyle temessüllere uğradıkları halde *Kürd* kardeşleri temessül tesirine kendilerini uğratmamışlar. En bedihi ve büyük burhan işte şu son İtilâf işgalidir. İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal olunan memleketlerdeki *Türkler*, kaybeyledikleri hâkimiyetlerinin teellümü ile ezilip şaşaladıkları ve bir münci aradıkları zaman *Kürdler*, her devrede yapmış oldukları gibi bu işgalde de muhafaza-i mevcudiyet ve hâkimiyet yolunda silaha sarılıp hukuk-u sariha ve mukaddeselerini müdafâ eylemişlerdir.

Türk Ordusu ırkiyet kanı bozulmuş *Suriye*'den, *Suriyeliler* arasından çekilirken her taraftan tecavüze uğradığı halde *Kürddağı*'na, ırkı, öz ve halis kardeşlerinin yanına geldiklerinde selamet ve rahat teneffüs eylemiştir ki bu hâl *Türk*'le *Kürd*'ün bir atanın bir ereğine konan öz ve saf evladı olduklarının bir nişâne-i bediidir.

Türk ordusu *Kürddağı*'nı tahassür ateşlerine gar-keden tahliyesinde hediye eylediği silahları onlara emanet etmişti. Onlar da bu silahlarla ve Halep'ten pahalıca satın aldıkları silah ve cephanelerle *Türk* hâkimiyetini gâspetmek isteyenlere o mukaddes hakkı tanıtmıştır.

Hâkimiyet ve istiklâl hakkını müdafâ silahı, ilk önce olarak *Kürddağı*'nın "*Okçu İzzeddin*" nahiyesinde aşiretin reisi *Şeyb İsmailzâde "Hacı Hannan" Ağa* tarafından 335 (1919M) Şubatının bidayetinde *Tab-taköprü* nâm mevkide görülen üç Fransız zabıtine ateş etmekle patlatılmış ve artık mücadelât ve mücahedât-ı milliye o havalide bunun üzerine tevali ile 22.10.1920 tarihli itilafa değin temadi eylemiştir.

Kürddağı'nın ve Okçu İzzeddin Nahiyesinin Mevki-i Coğrafisi

Kürddağ: *Meydan-ı Ekbez* istasyonu ile *Katma* istasyonu arasındaki Bağdat Demiryolu'nun tarafeynindeki cibalde, şimalen *Kilis*'in *Menbec "Musabeyli"* nevâhisiyle şarken *Kilis*'in *Fellab* nahiyesi ve *Cebel-i Sem'an* kazası ile cenuben *Reyhaniye* ve *Beylan* kazalarıyla, garben *İslahiye* ve *Hassa* kazalarıyla hem civardır.

Arazisi kireçli, cesur ahalişi çalışkan, eşrafi halkçı olduğundan en fakir ve âciz bir ferdin bile me'vası bulunmak şartıyla herbiri zeytin ve üzüm bağlarıyla müzeyyendir, ikiyüz küsur mamur kurradan müteşekkil 45 binden fazla nüfusu camidir. Bunca nüfûs arasında birkaç seyyar satıcı yabancidan gayri hiçbir unsur aralarında yoktur.

İtilâfçıların her yerde yaptıkları ve birçok yerlerde tesiri görülen propagandaları, bilhassa *Damat Ferid* ve *Ali Kemal*'in arkadaşlarından *Şerifin Kürtçe* çıkardığı gazeteler bile *Kürt Dağı*'nda icra-yı tesir etmemiş, onların dinî ve millî akidelerini bozamamıştır. *Kilis*'in

Antep savunmasında büyük yararlıklar gösterdiği halde 1922'de yapılan Türk-Fransız anlaşmasıyla *Kürddağı* bölgesindeki aşiretlerin bölünmesi üzerine aynı yıl Ankara'daki Meclis'e bir "muhtıra-mektup" göndererek bölünmeye karşı çıkan *Okçu İzzeddin* aşiretinin reisi *Şeyh İsmailzade Hacı Hannan Ağa*-

eşrafi, *Kilis* ulemâsı İtilâfçıların musanna, münrif (?) fetavisine uyup *Kürt Dağlıları* da izlala çalışmışlar ise de bu gibi gafil ve hâinlere *Kürd Dağlıları* yumruk ve süngü göstermişlerdir.

Okçu İzzeddinliler'in Ehemmiyet-i Mevkiyesi ve Düşmanla Yaptıkları Mücahedât

Ehemmiyet-i Mevkiye:

Okçu İzzeddin nahiyesi *Kürddağı*'nın garbında *İslahiye* ve *Hassa* kazalarıyla hem-hudut, *Meydan-ı Ekbaz* ve *Racu* istasyonlarına hâkim... *İskenderun* ve *Suydiye* mailisinin *Amik* ve *Karasu* ovaları geçidinden *Anadolu*'nun cenub cümle kapısının kilidi. Bu

kapıdan garba doğru Adana'ya girilir. Şimale doğru ise Karasu vadisini takiben (Pazarcık) ovasına ve oradan Maraş, Uzunyayla tarihiyle Anadolu'nun ta kalbgâhına sokulur. İşte (Okçu İzzeddin) nahiyesi aşireti bu kapıdan düşmanın ana vatana, mahrem odalara girmesine set çekmiş, muhafazası şerefine mazhar olmuş(tur). Demek ki Okçu İzzeddin nahiyesi Anadolu'nun tabii müstahkem bir cenub kalesi kilitidir ve ahali bu kapının fedakâr ve sadık bekçisidir.

Bu kapının muhafazası ve düşmanın bu kapıdan girmemesi için Okçu İzzeddin aşiretinin ve reisleri Hacı Hannan Ağa'nın yaptıkları mücâbedât ve müdafaât tarih-i millide zikri şayan vekayi olmakla muttali olabildiğim derecede izah ve arzı bir vecibe-i vataniye ve milliyeye tanırım.

Müdafa ve Mücâhede Teşkilatları:

Kilis ve İslahiye'nin düşman tarafından işgali üzerine yerli Ermeni ve Hıristiyanlar işgal askerine karışıp ve bu kuvvete istinadla Müslümanları imha ve ızzar hareketine başladıklarında tecavüz ve zulme uğrayan dindaşlar, mevkii mahfuz ve yabancıdan âzâde olan (Okçu İzzeddin) nahiyesine iltica ve aşiretin reisi Hacı Hannan Ağa'ya dehaletlerinden ağa-yı mumaileyh tarafından istirahatleri temin edilip hukuk-u İslamiyeyi müdafanın ancak silahla mümkün olabileceğini derpişle gerek bu mültecilere ve gerek aşiretinin eli silah tutanlarından silahı, silahı olmayanlara Haleb'den silah ve cephaneye mubayaa ve tevzi ve her karyedeki dilaverlerin kumandasında çeteler teşkil etmişler, gerek müfreze müfreze ve gerek mücnemian hareket ve ta'riz tertibatı alıp mücâdelât-ı milliyeye başlamışlardır.

Hacı Hannan Ağa'nın Hatıra Defterinden İstinbat Olunan Kuyuda Nazaran ve Mevalideki Mesmuât-ı Resmîye ve Tahkikata Binaen Okçu İzzeddin Havalisinde İlk Müsâdeme:

Şubat ibtidalarında *Tahtaköprü* mevkiinde pusula kurmak tedarikinde iken o civarda birkaç düşman görülmekle üzerlerine ateş açılıp bir(i) katli, ikisi esir edilmek suretiyle düşmana üç zabıt zayıat verdirilmiştir. Ve bu suretle hükümet-i işgalîyeye muhaseme gösterilmiştir.

İkinci Müsâdeme:

Kayıplarını taharri için ertesi gün düşmanın *Meydan-ı Ekbeze*'den gönderdiği yüzelli küsur mikdardaki bir müfreze *Tahtaköprü* 'ye muvasalatlarında müsâdeme edilip onbir maktul ve yirmi kadar mecruh verdirilerek *Meydan-ı Ekbeze* firar suretinde ric'at etmesine muvaffak olunmuştur.

Üçüncü Müsâdeme:

Şubat evasıtında *İslahiye*'de bir vagona irkâb ettirdiği bir miktar kuvvetle hattı teftişe gelen düşman

treni *Tahtaköprü* boğazına muvasalatında yapılan ta'riz muvâfakatı üzerine tren tahrip edilmiştir. Kan izleri görülmüşse de telefîyatı anlaşılmamıştır.

18 Mart Müsâdemesi:

Kilis havalisi Kuva-yı Milliye kumandanı *Polat Bey, Bilanköy* (Belenköy) karyesinde teşkilat yapıpken, Kilis Müdafa-yı Milliye Heyeti'nden *Hacı Şerifoğlu Mehmed* ve dayısı oğlu *Sakıb* ve Hacı Tahiroğlu *Mehmed efendiler, Okçu İzzeddinliler* muavenet için *Beyobası*'nda *Hacı Hannan Ağa*'nın karargâhına geldiklerinde düşmanın fevkalade mücehhez bir taburluk kuvvetinin *Racu*'dan hareketi haber alınmakla tertibata başlanılmış düşman *Hayyamli*'den *Aliker* tarihiyle *Çerçili* içinden *Hisar* ve *Şingil* ve *Beyobası* mabeynine muvasalatda her taraftan abluka edilip sabahın saat birinde müsâdemeye başlanılmıştır.

Polat Bey'in *Bilanköy*'deki teşkilatı üzerine *Hacı Hannan Ağa*'ya gönderdiği imdat kuvvetlerinden *Karaçalı* nahiyesinden *İsmail Ağa* riyasetindeki çete müfrezesi vaktinde yetişip müsâdemeye iştirak etmişse de *Amiki* nahiyesinden *Abmed Ruto* ve *Seydo Ağa*'ların riyasetindeki çetelerle *Şikaği* çetesi son safhaların devrildiğinde ulaşabilmiştir. Müsâdeme saat altıya kadar devamında hücum hattına gelindiğinde her taraftan hücumla süngü ve kılıç safhasına başlanılmış iki saatte bu suretle devam eden mücadele neticesi saat sekizde düşmana mühimmatı terk ettirilerek ve yüzlerce telefât verdirilerek firar ve bozgunluk vermiştir. 10 kadar alman esir de *Maraş*'a Kolordu'ya gönderilmiştir.

İşbu müsâdemede *Bulamaç* karyesinden (Fatma Rındı) nâmında dul bir kadının ateş arasına atılarak yüksek bir kayaya çıkıp "*Ey millet! Bugün yiğit gündür. Her kim kaçarsa benim başımdaki dolak onun başına olsun! Hücum, hücum din yoluna, ırz yoluna, ya gazi, ya şehid...*" sayhalarıyla milli teşciî na'melerinden "zılgıt" tabir olunan terennüm ve milli neşidelerle mücahidini hücumla teşvik ve teşci eylemiş netice-i mücadeleye değin açık mevkiinden kıpranmayıp da bir tehlikeye uğramaması Hâfız-ı Mutlak Hazretlerinin eltaf-ı subhaniyesidir. Aşiretin birçok kadın ve çocukları ateş arasında mücahidin(e) cebhane ve su ulaştırmak için mevzilere kadar sokuldukları halde le'elhamd bir şey olmamıştır. Mücâdelenin son safhalarına Kuva-yı Milliye Kumandanı *Polat Bey* müşahade ile muttali olmuştur.

Şehidler:

Kilis heyetinden *Sakıb Efendi, Güllükman* karyesinden *Cenan* ve *Bekir Ebubekir, Vizeli*'den *Mehmetçik, Bülbül*den *Mehmet Çakal* ve *Mehmedoğlu Mücahid Hamza, Solaklı*'dan *Bilal Huso, Topallar*'dan *Hacı Musaoğlu Huro, Şeyh Haras*'dan *Mehmedoğlu*

Hasan nâmında mücahidin ve on kadar da mecruh olmuştur.

Hacı Hannan Ağa'nın çetebaşlarından biraderleri Menan Ağa kumandasındaki Solaklı, Koşu, Bülbüllü Ahmed, Vizeli Himmet, Güllükmanlı Kel Muhtar ve İsmail, Hisarlı Halil, Çerçili Hesiko, Dostallı Mustafa ve Hüseyin, Vizeli Halil, Bulamaçlı Hasan, Borazan Osman, Merdanlı Arif, Şeyho, Abışto, Muhtar Kel İbo, Beyobası hocası İbrahim Milla, Demirci Huso, Güllükanlı aşiretinden Göçer Musa gibi mücahidinin fedakârlıkları görülmüştür. Teşkilatın esleha ve cephanesini te'mini Cemiyeten va'd ve deruhte eden Reşit Ağa'nın tām hucûma kıyam sırasında Kilis'den yetiştirdiği 15 bin fişek ve 50 tüfek mücadelenin kazanılmasını te'min eylemesinden Reşid Ağa, Polat Bey tarafından takdire mazhar olmuştur.

Bu müsademede mühimce bir kuvvetinin fena halde bozulmasından muğber olan düşman ertesini gün Raco'daki ihtiyat kuvvetleriyle Meydan-ı Ekbez'e gelip Hacı Hannan Ağa'ya bir intikam zararı yapmak üzere oradaki iki bin şiniklik idraka gelmiş mezruatını ihrak ve ekin biçenlerden ellerine geçirdikleri Koçanlı karyesinden Dedo'nun üç yaşında bir oğlunu ve dul Güllü'nün kızını katledip mücahidinin teşkilat ve ihrazat meşguliyetinden bil'istifade dayak yemeden savuşup gitmiştir.

29 Ağustos Müsademesi:

Karababa mevkiindeki pusuya tarassuda gönderdiği Hacı Hannan Ağa'nın Dikkik İsmail çetesi Meydan-ı Ekbez'den Raco'ya geçmekte olan trenle ateş açmakla tren ric'at ile fazlaca bir kuvvet alarak tekrar avdet ve tarassut müfrezesi abluka eylemesi üzerine müfrezeden gönderilen ahbar akabinde Beyobası karargâhındaki mevcut kuvvet süratle imdada yetişip mahsurin istihlâs ve düşmana 50 kadar telefata verdirilerek püskürtülmüş ve Raco'ya güç hal ile can attırılmış(tur).

Ağustos Evahirinde:

İslahiye'den bir trenin hareketi keşif çeteleri tarafından Hacı Hannan Ağa'ya haber verilmekle tren karşılatıp raylar sökülme suretiyle deriman ettirilmiş ve derunundaki emval iğtinam olunmuş(tur). Derunundaki düşman Tahtaköprü Boğazi'nde mevzi almakla abluka edilip yapılan hücumda imha edilmiş ise de ta amiyeâne mukavemet eden ve teslim olmağa müheyya bulunan onbir mecruh Güneş ve Meydan-ı Ekbez nekatından gelen imdatları tarafından ve mücahidinin nezdindeki cephanenin bitmesi yüzünden kurtarılıp götürülmüştür.

1336 Mücahedeleri:

Kilis'in havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'ndan Hacı Hannan Ağa'ya gönderilen tebligat

Silahımızla, kanımızla,
fedakârlığımızla kesb-i istihkak
eylediğimiz Hükûmet-i Milliye-i
meşruamızın hâkimiyetine kavuşmak
şerefinden bizlerin mahrum
edilmemesine çalışmak bir vazife-i
milliye ve bir farîza-i dinîyedir.

üzerine ikibin kadar kuvvetle Kilis'e gidilip bağlarda tahassülüne geceleri Kilis dahilinde ufak tefek tarzlarla Kilis'in dahilen kıyamına çalışılmış ise de Kilis eşrafının düşmanla birleşmesi ve ahaliyi Kuva-yı Milliye aleyhine tahrikleri yüzünden düşman karşısında bir milletin ihtilaf-ı efkâr sâikiyle yekdiğeriyle muhasemesi münasip görülmemekle ictima-i umumi tezekkürü neticesi Kilis dahilinde müsademenin muvafık olamayacağı takarrür etmekle avdet edilmiş(tir). Okçu İzzeddinliler'in Kilis bağlarında yaptıkları gece baskınlarında iki şehid üç mecruh olmuş (tur).

Meydan-ı Ekbez İstasyonu'na Taarruz

Ağustos bidayetinde İslahiye'de bulunan Kuva-yı Milliye Tabur Kumandanı Talat Bey Tahtaköprü'de milli çeteleri ictimada Meydan-ı Ekbez İstasyonu'na taarruz kararı verilmiş. Hassa çeteleri bir zabıt kumandasında Karababa mevkiinde rücu muvasalasını Şeyhanlılar da Raco havalisine Hacı Hannan Ağa'nın maiyeti çetelerle müfrezeye askeriyeye istasyon taarruzuna tertip edilmiş ve bütün mevcudiyetiyle İstasyona abluka ve taarruz icra edilmişse de gerek piyade ateşinin ve gerek ufak çaptaki top ateşinin mevaki-i müstahkemeye tesiri olmamasından İstasyon ablu-kasından istifade edilmemiş(tir). Okçu İzzeddin müfrezelerinden Kebik Mahmut, Baba Mustafa, Haciko çeteleri tarafından Hatırke deresindeki Büyükköprü karakoluna piyade taarruzu yapılmışsa da bu da neticelenmediğinden Meydan-ı Ekbez ablu-kasındaki top ve kuvvetle İslahiye Tapu Memuru Ahmet Efendi de beraber mezkur karakoldaki kuvvete yardıma gidilmiş beş saatlik müsademe neticesi mermilerden biri top ateşiyle karakolun açılmış bir rahnesinden dahilde infilak üzerine karakol iskat edilmiş, düşmandan bir zabıt yirmi nefer esir alınmış ve (16) maktul verdirilmiş(tir). Üsera karargâha avdetle Tabur Kumandalığına teslim olunmuş(tur).

Diğer Müsademeler:

Karakolun iskatından sonra Belenköy karyesindeki ictimada haber alınan Haleb'den gelmekte olan iki bü-

yük topla mücehhez iki tabur düşman kuvvetine mukabele tertibatı yapıp *Karababa yazısı Hassalılar'*ın cephesi, *Döneriz Gediği* mevki *Okçu İzzeddinliler'*in cephesi olarak tertib, *Şeybanlılar'a* da düşmanın hatt-ı ric'atini kesmek vazifesi tevdi olunmuş(tur).

Düşman ale's-sabah *Okçu İzzeddinliler'*in cephesine muvasalatda *Hacı Hannan Ağa'nın* maiyetlerinden *Dikdik İsmail* ve *Süllümer* çeteleri tarafından ateş başlatılarak tarafeyn müsademeye tutuşmuş, saat altıda *Hacı Hannan Ağa'nın* maiyet çete başısı (*Koşu Mehmet*) "Allahu Ekber" nidasiyla ve hücum kumandası üzerine her taraftan hücum taarruzundan sarsılan düşman her ne kadar kendi toplarıyla askerini tesbite çalışmış ise de dilirâne savletlere mukavemet edemeyip toplarını gizli mevkide terkle firara başlamış(tur).

Karababa mevkiindeki *Hassalılar'*ın mevkilerini terk ve *Şeybanlılar'*ın da adem-i icabetinden firar halinde ric'at eden düşman gerilerde teneffüs edip mevki-i müsademeye avdet ve toplarını kurtarıp *Raco'ya* ric'at eylemiştir. İşbu müsademede düşmana (130) telefât verdirdiği gibi bir çok da ganâim alınmıştır.

Müteakib Müsademeler:

İşbu kuvveti takviye için yine aynı miktar ve kudretindeki bir kıt'anın *Halep'den Raco'ya* muvasalatı takip müfrezeleri tarafından görülmekle *Beyobası* karagâhına ihbar olundukda *Cenan Ağa* mevcut umum kuvvetiyle düşmanı *Domuz Gediği'nde* karşılayarak müsademe başlamışsa da *Hassa* ve *İslabiye'den* Kuva-yı İmdadiyenin adem-i vürüdü ve beklenilen cephanenin yetişmemesinden düşmanla ancak oylanma ateşleri teati edilerek *Meydan-ı Ekbez'e* kadar ta'cizat yapılmış(tur). Kumandanlığa verilen malumat ve talep edilen muavenete rağmen *Tahtaköprü* karargâhındaki kuvvet ve topu *İslabiye'ye* götürmüş olduğundan *Tahtaköprü Boğazı'nda* çarnaçar tutulan mevzilerden düşmanın taarruzuna sebatlı mukavemet edilip düşmanın *İslabiye'ye* gitmesine mani ve ric'at eylemesine muvaffak olunmuş(tur).

Kış Müsademeleri:

Taşrında *Telecûde (?) Polat Bey'le* görüşmek üzere *Hacı Hannan Ağa* gittiğinde bir gece ikiyüzelli kadar düşman süvarisi tarafından karye ila's-sabah abluka edildiğinde *Maften'deki(?) Karaçalı* çetelerinden on süvari ve elli piyade kuvvetiyle *Kırba'nın* höyüğünde mevzi alınıp müsademe neticesinde düşmana beş maktul verdilerek püskürtülmeye hatta firara muvaffak ve *Polat Bey'in* karargâha âminen avdeti temin olunmuş(tur).

Karye-i mezburaya iki gün sonra düşman tarafından büyükçe bir kuvvetle abluka ve ihrak edildiği şâyân-ı zikr hâtürât-ı feciadandır.

Meydan-ı Ekbez İstasyonu'nun Son Muharası:

Şiddetli Kânunda *İslabiye'de* bulunan *Bahçe* havalisi Alay Kumandanı *Recep Bey'le*, Tabur Kumandanı *Hasan Basri Bey* nezdlerindeki kudretli cebel topuyla İstasyonu abluka ve tazyik için *Tahtaköprü'de Kazıklı* nâm karargâhta yapılan müzakere kararı mucibince *Hacı Hannan Ağa* etraf ve havalideki umum çeteleri müstahyen İstasyona azimet ve abluka ve müsademeye mübaderet eylemişlerse de bir taraftan şiddet-i şitanın altında üç gün üç gece dilirâne çalışan mücahidinin yorgunluğu diğer cihetten İstasyondaki istihkâmâtın rasaneti hasebiyle mermilerin tesirsizliği esbabından Tabur Kumandanı *Hasan Beyin* bunca tedabir-i askeriyesine rağmen abluhanın temadisi şimdilik muvafık olmamakla nihayet verilmiş(tir).

338 (M.1922) baharında düşman *Antakya* ve *Kasır* ve *Cebelzaviye'de* büyük kuvvetlerle meşgul olmasından *Okçu İzzeddin* havalisinde harekât yapmadığı cihetle sükûnet devam etmiştir. Mezkur cenub havalisindeki mücadelât-ı milliyeye Mütareke müzakerâtına binaen durgunluğa uğramasına mebni düşman her taraftaki bilcümle kuvvetlerini toplayıp üç fıkralık mükemmel bir kuvvetle umum *Kürtdağı'nı* işgalde Mütareke müzakeresini ihlâl etmemek maksadıyla *Karacalı* havalisine ric'at ve hicret olunmuştur.

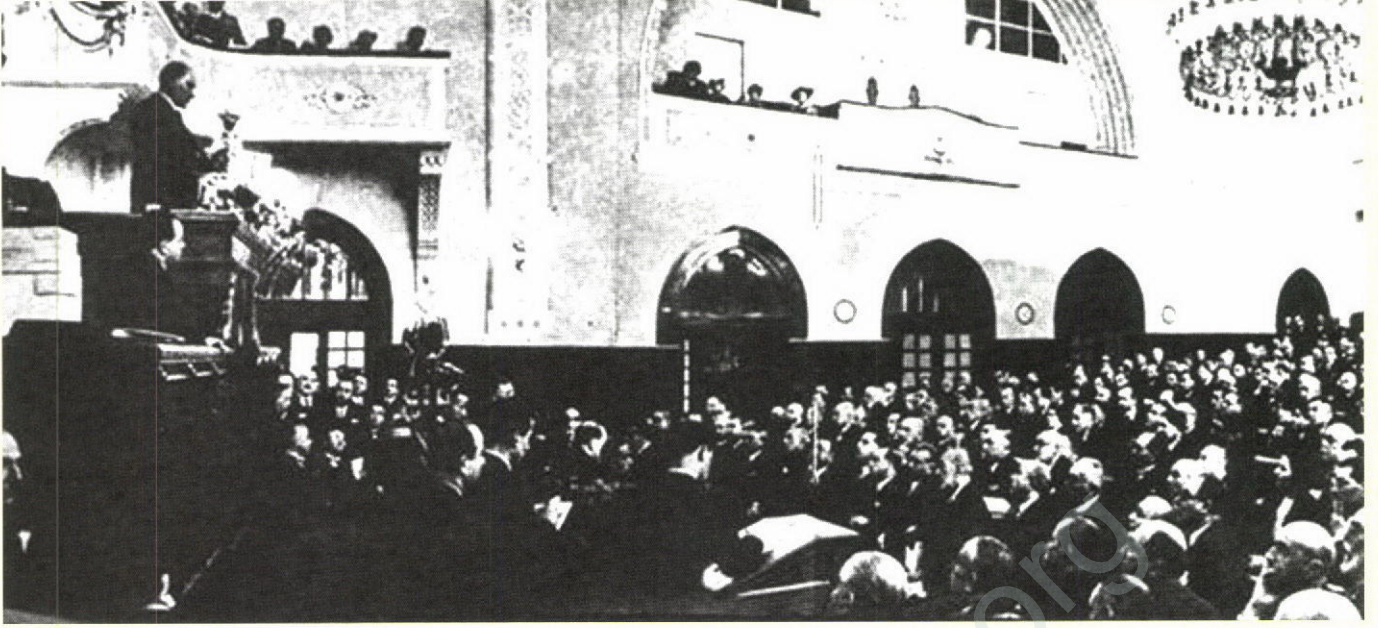
Düşmanın bu büyük kuvvetle *Kürtdağı'nı* işgalde *Koçanlı* karyesinde *Hacı Hannan Ağa'ya* ait olan (30) çift re's öküz, (20) re's inek, (60) keçi, (40) koyunu müsadere ve gasp ile askerini iâşe ettirmesi ve *Kilis'e* gidip gelen *Hasancelli* karyesi kerbanındaki *Hacı Hannan Ağa'nın* beş esterini, *Kıranbelli Murat Ağa* ile *Kilis'li Haffaşzâde Mehmet Efendi'nin* ihbarıyla müsadere ve gasb eylemesi gerek düşmanın ve gerek düşmanla elbirlilik olan kesânın mahiyetini tamamen göstermektedir.

Kürtdağı'nın diğer havalisindeki mücadelât-ı milliyeye de oldukça şâyân-ı tezkâr ise de ikmâl-i tetebuatta neşr olunacaktır.

Bugün Bu Fedakâr Okçu İzzeddin Nahiyesi ve Aşireti Ne Halde ?..

Bunca mücâbedâta sahne olan *Okçu İzzeddin* nahiyesi *Mütareke İtilâfi'nin* çizmek istediği bir hatla ikiye parçalanmaya ve en fedakâr ve en güzide kısmı hattın cenubunda yani düşman esaretine düşmek ve bu suretle mahvına mahkûm fakat o dindar ve sadık abalisi bu suretle çizilen ve kendilerini, uğrunda kan ve mal feda eyledikleri Türk hâkimiyetinden, Türk sancağından ayırıcı bir hattı bir bududu kabul etmiyorlar. Düşman esaret ve hâkimiyetinde yaşamak zilletine mevt veya hicreti tercih eylediklerinden ahd ve misalile reisleri *Hacı Hannan Ağa'yı* Hükümet-i meşrua ve metbuaları nezdinde teşebbüsâtta bulunmak üzere *Ankara'ya* gönderiyorlar ki ehyevm Ağa-yı mumaileyh *Ankara'da* bulunup yurdunun

ve aşiretinin mütebassırı oldukları hâkimiyet-i millîye hududu dabiline alınmaları için çalışmaktadır. Muvaffak olması umum **Türklük** ve bütün âlem-i İslâmın temenniyât-ı hâlisânesidir. Şüphesiz ki **Büyük Millet Meclisi**'ni vücuda getiren muhterem Milletvekillerimiz ve mübeccel Hükümet-i milliyemizin muhterem erkânı bu fedakâr aşiretin dindar ve sadık reisini nâil-i emel eder ve mukaddes yurdum ecza-yı sâiresini de hâkimiyet-i millîye hududu dabiline alınmasına bezl-i mesai ve muvaffakiyet istihsal etmekle âmâl-i milliyeyi tatbik etmiş olur.

Okçu İzzeddinliler Nâmına Reisleri Hacı Hannan Ağa Tarafından; Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-is Celilesine Takdim Olunan İstida

Gazi Ayıntap livasının Kilis kazası mülhakatından (Okçu İzzeddin) havalisi ecnebi işgali bidayetinden beri 20.10.1922 İtilâfına değin Türk hâkimiyet-i millîyesinden ve Mukaddes Hilaf'ın himayesinden ayrılmamak maksadıyla her yerden evvel müdafa-i vatan ve hâkimiyet yolunda Hükümet ve Orduca malûm vekai-i mücadele ve mücahedâtında bulunduğu halde İtilaf-ı mezkûrun çizeceği mütareke hattı ile ikiye bölünmek istenilmektedir. **Tabdid-i Hudut Komisyonu Türkiye heyeti tarafından havalimizin ehemmiyet-i mevkiye ve aşiretimizin vatani fedakârlık neticesi Hükümet-i mu'telifi ile aralarında kanlı intikamların bulunması nazar-ı dikkate alınarak** Fransız heyetiyle uyuşulamayıp havalimizi münaza'fih bırakarak Komisyon müzakerâtı tatil eylemiştir. İddia-i meşruamız Suriye Fransız Fevkalade Komiserliğince de teemmül ile tanılıp uylaşılmak için ikinci bir komisyon teklifinde bulunmasını intaç eylemiştir.

Silahımızla, kanımızla, fedakârlığımızla kesb-i istihkak eylediğimiz **Hükümet-i Milliye-i meşruamızın hâkimiyetine kavuşmak şerefinden bizlerin**

mabrum edilmemesine çalışmak bir vazife-i millîye ve bir farıza-i diniyedir. İstihlâsını talep eylediğimiz mütebaki köylerimiz Fransızlarca da ehemmiyeti haiz olmayan cüz'i kurradan ibarettir. (Meydanı Ekbez'le Mersuy) arasındaki (Sultan Murad) zamanında küşad edilmiş olan *İskenderun Azez* cadde-i kebirî üzerinde

(Yassı Peykar, Çeşme Yokuşu, Meydanlı Yazası ve Deresi, Şeyh Hâlid, Gürzel Dağı, Kırmızıdere, Bubak "Bebek" uşağı, Avkânlı Çeşmesi, Şeyh Hurûs takımı, Ebu-din Deresi) nâm mevakiden geçen tariki ta'kiben **çekilecek bir hat köylerimizi kurtaracak ve verilmesi yüzünden âtide çıkacak büyük facialı hadiselerin önünü almış olacaktır. Çünkü Türk hâkimiyetinden ayrılmamağa abd ve mitak etmiş olan ve bu uğurda bunca levaic-i fedakârı arz eden ecnebi himaye ve idaresine giremez ve girmeyecektir.** İşte Heyet-i Vekile-i Milletten evvela istirhamım hududumuzun bu suretle tespitidir.

Saniyen mevkimizin müteaddid kazalarla hem civar ve müteaddid tariklerle mecmu olmasına binaen Haleb hükümeti taraftarlarının teşebbüsâtı neticesi her taraftaki idaresizlikten müteessir birçok cühela hasedlik, öbür tarafta toplanıp şekavet kümeleri teşkil etmekle hududumuz dahilindeki kurrada nehb ve gâret temadi etmektedir. Her gün ahalinin binlerce liralık emvali idaresizlik ve teşkilatsızlık yüzünden şekavet kurbanı olmaktadır. İşte **ikinci istirhamımız hududumuzun muhafazası ve emvalimizin sıyaneti için lâzım nâfi ve nafiz teşkilatın icrası olmakla** arz-ı keyfiyet eder, teşrii is'afını menafi-i âliye-i vataniye nâmına talep ve isti'da eylerim.

DİPNOT

- 1 Bu belge daha önce Mehmet Bayrak, *Kürdoloji Belgeleri II*, (Ankara: Özge Yayınları, 2007)'de yayımlandı.

Kürddağlılar'ın Mutalebatı'nın kendisine hitaben yazıldığı T.B.M.M

SURİYE AYAKLANMASI VE KÜRTLER:

“Gençlik devrimi”nden “partizan savaşı”na

Jordi Tejel

Çeviri: Funda Tatar

2004 “Kamışli Serhildani” esnasında Kamışli’deki bir cenaze töreni. (Amude.net)

2011 Arap Baharı adı verilen süreç, bir dizi bölgesel değişime kapı açtı ve bu değişimler sadece siyasi partilerle sınırlı olmadı. Temel argümanım şu: 2011 protesto eylemleri, ciddi radikal hedeflerini gerçekleştirmek konusunda amaçlarına ulaşamamışlarsa da, “beklentiler ufkunu” ve ulusal—ve hatta bölgesel—görüşü geri dönüşsüz şekilde değiştirmede başarı elde etmişlerdir. Sahnelenen devrimci ayaklanmaların, Suriye’dekiler dahil, doğurduğu en belirgin değişim, belki de, siyasi değişimin baş aktörleri olma arayışındaki gençler için yeni bir başlangıç olmasıdır.

2010 Aralık ayında bir anda patlak veren Orta Doğu devrimleri bu bölgenin gençliğini siyaset ve medya sahnesinin ön sıralarına getirdi.² Aslında, gençlerin önemli bir güç olarak ortaya çıkacağı, Ortadoğu genelinde ortalama yaşın sadece 25 olması sebebiyle bile, uzun zamandır tahmin edilmekteydi. Bunun yanında, Orta Doğu, dünyada iş gücünün en hızlı büyüdüğü ve genç nüfus işsizliğinde bölgesel ortalamasının en yüksek olduğu yerdir. Bu iş gücünü iş sahibi kılabilmek için önümüzdeki 10 yılda, bölgede 100 milyon

"SURIYE DEVRİMİ" MART 2011'DE PATLAK VERDİĞİNDE, BÜTÜN GÖZLER KÜRTLERE DÖNDÜ.

Kuşatılan Dera'da başlatılan protesto hareketine katılacaklar mıydı, yoksa 2005'ten sonra yerleşmiş olan hassas siyasi dengiyi muhafaza etme yoluna mı gideceklerdi? Kürt siyasi partilerinin çoğu "Suriye devrimi"ne aktif olarak katılma konusunda isteksiz bir tutum sergiledikleri için, Kürt bölgeleri Ekim 2011'e kadar nispeten sakin kaldı."

yeni iş yaratılması gerekiyor. Değişimin önemli bir unsuru olarak "gençlik sorunu", bir süreliğine de olsa, çeşitli uluslararası aktörler tarafından ele alınmıştı.³ Bu değerlendirmelerde pek çokları için şaşırtıcı olan, protestocuların geleneksel muhalefet liderlerini kabul etmeyişleriydi. Belli bir noktaya kadar—ve bir hipotez olarak—Ortadoğu gençliğinin, 1960'lar ve 70'lerde olduğu gibi buldukları ülkeler uğruna bir eylem aracı ya da nesnesi olmak yerine, ilk kez değişimin gerçek öznesi olmak için kendi devrimlerini yapmaya çalıştıkları öne sürülebilir.⁴

Kürtler her zaman Ortadoğu toplumlarının ayrılmaz bir parçası oldular ve bu itibarla diğer Ortadoğu halklarınıninkine çok benzer bir şekilde değiştiler. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca, demokrasi noksanlığından ve hızlı nüfus artışı, artan genç nüfus oranı, hızlı kentleşme, artan işsizlik oranı ve (özellikle kentsel alanlardaki) daha yüksek eğitim düzeyi gibi siyasi, sosyal ve ekonomik değişimlerden onlar da etkilendiler.

Aynı şekilde, Kürt gençleri de eş-dost kapitalizmce kemirilen otoriter Suriye rejimince karışılması çok zor olan sosyal ve siyasi beklentiler içinde oldular. Ne var ki, geleneksel Kürt partileri

de gençlerin bu taleplerine şimdiye kadar tatmin edici bir karşılık veremediler. Bunun yerine, eski stratejilere (iç bölünmeler, hem rejim ve Suriye muhalefeti hem de bölgesel güçlerle ilişkiler) ve kültürel çerçevelemeye (örneğin, kimlik politikaları) tutundular ve dolayısıyla da Kürt gençliğinin sosyal ve ekonomik beklentiler konusundaki özel taleplerine kulak tıkadılar.

SURIYE AYAKLANMASI VE KÜRTLER

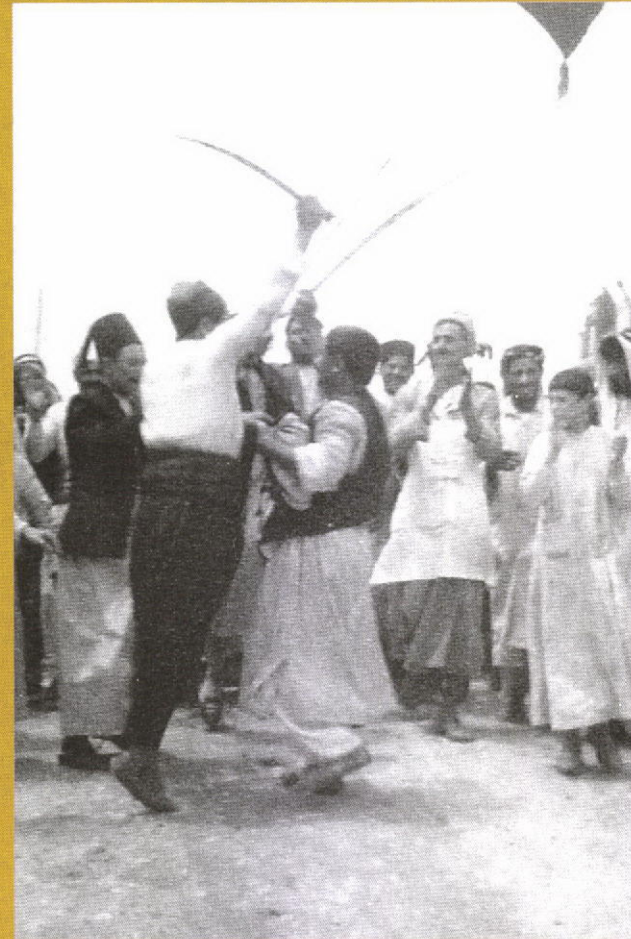
"Suriye devrimi" Mart 2011'de patlak verdiğinde, bütün gözler Kürtlere döndü. Kuşatılan Dera'da başlatılan protesto hareketine katılacaklar mıydı, yoksa 2005'ten sonra yerleşmiş olan hassas siyasi dengiyi muhafaza etme yoluna mı gideceklerdi? Kürt siyasi partilerinin çoğu "Suriye devrimi"ne aktif olarak katılma konusunda isteksiz bir tutum sergiledikleri için, Kürt bölgeleri Ekim 2011'e kadar nispeten sakin kaldı.

Yukarıda sorulan sorunun birbirini tamamlayıcı birkaç cevabı var. Bunların bazıları mevcut siyasi ortamla bağlantılıken, diğerlerinin kökleri daha derindir. İlk grup cevaplar için bir dizi fak-

törün altını çizebiliriz. Bunlardan en önemlisi, Suriye rejiminin Kürt siyasi partileri tarafından öne sürülen iki ana talebi karşılamış olmasıdır. Rejiminin içinde bulunduğu tehlikeli durumu göz önünde tutan Şam, 7 Nisan 2011'de bir kararname çıkardı ve 1962'deki özel nüfus sayımının ardından yaklaşık 50 sene boyunca vatandaşlık hakkından mahrum bırakılmış olan on binlerce Kürde vatandaşlık verdi. 26 Mart 2011'de 49 no'lu kararname de iptal edildi.⁵ Ancak, bu ödünler Kürt partilerin başarılı müzakerelerinin neticesi olarak değil de Suriye devrimine Kürtlerin katılımını engellemek, en azından minimize etmek için verilmiş görünüyor.

Kürt siyasi partilerinin protesto hareketlerinin uzağında kalmasına sebebiyet veren faktörlerin daha kompleks olanlarına gelince, özellikle ikisinin altını çizmek isterim. Bir taraftan, Kürt partiler mücadelenin nihai amaçlarıyla ilgili karar verebilmiş değillerdi. Hükümet karşıtı protestolar başladıktan yaklaşık on ay sonra bile, Suriye Kürt partileri ve liderleri hala gösterilere ve Suriye Ulusal Konseyi olarak bilinen ve 2 Ekim 2011'de İstanbul'da kurulmuş olan geniş tabanlı muhalefet güçleri koalisyonuna katılıp katılmama konusunda fikir birliği sağlayamamışlardı.⁶ Daha da önemlisi, bazı temel konularda da anlaşma sağlamaları gerekiyordu: Kürt partiler ve liderler rejimin yıkılmasını istiyorlar mıydı? Kuzey Suriye'de bölgesel özerklik mi istiyorlardı? Yoksa sadece kültürel hakların mı peşindelerdi?

Yarısı sayı ve siyasi etki olarak pek bir anlam ifade etmese de, 17 siyasi partinin varlığı ve ortak ve açık bir gündem eksikliği Kürt aktivizmini bugüne kadar paralize etti. Ekim 2011'de 10 Kürt partisinin bir araya gelerek rejimin yıkılmasını ve Suriye Kürtleri için federalizmi desteklediği iddia edilen Suriye Kürt Ulusal Meclisi (ENKS) adlı koalisyonu kurmalarının temel sebebi de buydu. Bu konseye partilerin tamamı katılmadı. Katılmayanlardan biri de, Suriye'deki birkaç Kürt kitle partisinden biri olan PYD idi. PYD, Meclisin ülkeye yapılacak herhangi bir dış müdahaleye karşı olmasını istemişti ki bu açıkça Türkiye'yi hedef alan bir talepti. PYD'ye göre, Suriye'ye dış müdahale, Türkiye'nin müdahalesine kapı açacak, Türkiye de bu durumu Suriye'deki PKK militanlarını yok etmek ve Müslüman Kardeşler tarafından idare edilen kukla bir Suriye hükümeti kurmak için kullanacaktı.⁷

Kamişlı Havaalanı'nda Fransız ve yerel yöneticiler (muhtemelen 1937) (Saulchoir Arşivi: Paris)

Kamişlı'daki bir festivalde "Kılıç kalkan oyunu.(1937) (Saulchoir Arşivi: Paris)

Xoybun liderleri (soldan sağa: Memduh Selim, Celadet Badirxan, Kamuran Badirxan) (Xoybun Yayınları)

Öte yandan, Orta Doğu ülkelerinin çoğunun aksine (Filistin'in de diğer bir istisna olduğunu söyleyebiliriz), Kürt ulusal sorunu henüz bir çözüme kavuşmamıştır. Dolayısıyla, Kürt siyasi partileri ve Kürt toplumunun geniş kesimleri için merkezi önemdeki "ulusal sorun" devam edegelmiştir. Henüz tamamlanmamış bir "ulusal" normalizasyon bağlamı içinde, kimlik politikaları Kürt siyasi alanında önemini sürdürürken, sosyo-ekonomik konular Kürt partileri tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

Dolayısıyla, Suriye Kürt partileri 2004 Kamişlı ayaklanmasıyla patlak vermiş olan mücadeleyi sonlandırmayı reddeden politikleşmiş genç Kürtlerin beklentilerini karşılayamamıştı. Bu sebepten dolayı, Kamişlı ayaklanmasının ardından

genç aktivistler kendi siyasi ajandalarını ortaya koymak amacıyla, kendi "kültürel merkezler"ini oluşturmuşlardı. Bu anlamda, 2011 krizinin memnuniyetsiz gençliğe beklediği fırsatı sağlamış olduğu söylenebilir. En başından beri, Suriye'deki bazı genç Kürt gruplar sadece Cezire adı verilen Suriye'nin kuzeydoğu bölgesinde değil, Şam ve Halep'teki rejim karşıtı gösterilerde de aktif rol aldılar, ama bu arada Kürt siyasi partilerinden çok az destek gördüler. Bu durum, Kürt temsilciler tarafından da daha sonra açıkça kabul edildi. Örneğin Abdulbasit Hamo, el-Cezire televizyonuna yaptığı açıklamada, "Buradaki gerçek Kürt devrimciler, Kürt gençlik örgütleri ve komiteleridir. Mart 2011'den beri Esad karşıtı gösteriler düzenliyorlar ve Suriye'deki Kürt siyasi hareketinin birleşmesinin altında yatan sebep de onlardır," dedi ve şöyle devam etti: "Bu genç aktivistlerden baskı ve zulme karşı özgürlük yanlısı devrimin gerçek anlamını öğrenmeliyiz. Onları temsil edebilmek için onların izinden gitmeliyiz."⁸

Sadece Kamişlı'da, aralarında Devrimci Gençlik, Cezire Sivil Toplumu, Kürt Gençliği ve Sawa (Birarada) Gençlik Koalisyonu'nun olduğu düzinelerce Kürt gençlik grubu oluşturuldu.⁹ Ayrıca, üç Kürt partisi sonunda gençlik hareketlerini desteklemeye ve gösterilere katılmaya karar verdi. Bu partiler Özgürlük Partisi (Azadi), Kürt Birlik Partisi (Yekitî Kurd) ve 8 Ekim'de suikasta uğrayan Meş'al Temo'nun lideri olduğu Gelecek Hareketi (al-tayyar al-mustakbel)'ydi. Genel iti-

Ras Al-Ayn'ın
(Kürtçe, Serê Kaniyê)
ana caddesi (Jordi
Tejel)

2004 "Kamışlı
Serhildani" esnasında
Amude'de ateşe
verilen bir devlet
binası. (Amude.net)

GENÇLİK HAREKETLERİ DEVRİMCİ GENÇLİK, CEZİRE SİVİL TOPLUMU, KÜRT GENÇLİĞİ VE SAWA GENÇLİK KOALİSYONU BÜNYESİNDE BİR ARAYA GELİR

"Genel itibarıyla, bu gençlik komiteleri Suriye Yerel Koordinasyon Komiteleri ile işbirliği yapmaya sıcak bakıyorlardı. Diğer bir deyişle, artan sayıda genç insan, yeni bir çerçeve içinde yeni bir başlangıç arayışı içindeydi: Bağnaz ve etnik çatışmaların uzağında demokratik bir Suriye; daha fazla iş olanağı ve daha yüksek yaşam standardına sahip bir Suriye."

barıyla, bu gençlik komiteleri Suriye Yerel Koordinasyon Komiteleri ile işbirliği yapmaya sıcak bakıyorlardı. Diğer bir deyişle, artan sayıda genç insan, yeni bir çerçeve içinde yeni bir başlangıç arayışı içindeydi: Bağnaz ve etnik çatışmaların uzağında demokratik bir Suriye; daha fazla iş olanağı ve daha yüksek yaşam standardına sahip bir Suriye.

Ne var ki, gençlik komiteleri bütünlüklü kalmayı beceremediler ve bir biçimde Suriye'deki Kürt partilerini etkileyen dinamikleri ve zayıflıkları yeniden ürettiler. Bir yanda, Suriye gençlik komitesiyle ilişkili ilk gençlik komiteleri, bir kısmı önemli sayıda genci toplayan diğer bir kısmı bir düzineyi geçmeyen eylemciye sahip, düzinelerce yerel komiteye bölündü. Diğer yanda, siyasi partiler devrimci harekete katılınca, bazı gençlik komiteleri bu partilere yaklaştılar ve aktivizmleri partizan çizgiye dahil oldu. Gençlik komiteleri Kuzeydoğu Suriye'de her Cuma gösteri yapmaya devam ediyorsa da bu gösterilere katılım azalıyor ve daha önemlisi Suriye ayaklanmasındaki şiddet eğilimi Kürt siyaseti için yeni dinamiklerin ve kestirilemez sonuçların önünü açmış bulunuyor.

HALK AYAKLANMASINDAN PARTİZAN SAVAŞINA

Suriye ayaklanmasının ilk 15 ayında, Kürt partilerinin çoğu, gençlerin rejime karşı güç kullanmasını engellemeyi amaçlamışlardı, çünkü "bu tip gruplar oluşturmak Suriye'deki Kürt bölgelerine ölüm ve yağmacılığı getirebilirdi."¹⁰ Burada özellikle etkili olan PYD / PKK'nin tutumuydu. Afrin'deki Kürt gençler arasında hala etkili olan PYD, toplu gösterilere katılmama kararı almıştı ve her ne kadar eş başkan Salih Muslim Muhammed tarafından inkar edilse de, Suriye hükümeti ile ittifak kurmuş gibi görünüyordu.¹¹ Yine de, bu barışçıl tutuma rağmen, PYD aylardır silahlı milisler örgütleyordu ve bu milisler 2012 Temmuz'unda önemli bir rol oynadı.

Suriye'deki Kürt nüfuslu bölgelerdeki şehir ve kasabalar birer birer PYD güçlerinin kontrolü altına girdi ve bu durum 16 aylık Suriye ayaklanmasında yeni bir dinamik, Ankara'da ise panik yarattı. Suriye Kürtleri Kobani, Afrin, Cideris, Derika Hemko Amude, Girke Lege ve Suriye'deki Türkiye sınırı boyunca uzanan kuzey ve kuzeydoğu bölgesindeki Kürt nüfuslu bazı köyleri

kontrolü altına aldı. Kürtlerin bu hamlesi, Şam'da ve Halep'te Özgür Suriye Ordusu ve rejim arasında devam eden çatışmalar sırasında, rejimin beyin takımından dört kişinin Şam'da ölümüyle sonuçlanan 18 Temmuz bombalama eyleminin ardından geldi. Zira bu eylemin ardından, Esad'ın güçleri, bir taktik hamle ile, Suriye'nin en büyük iki şehrindeki birliklerini desteklemek üzere Kürtlerin yaşadığı geniş bir alandan çekildi.

Rejimin buralardan gerçekten çekilip çekilmediği tartışılır. Ancak şurası açık: Suriye ordusu Kürt bölgelerinden, buraları PYD'nin silah kullanmadan ele geçirmesine imkan tanıyacak bir biçimde, gönüllü olarak çekildi. Suriye'nin durumundaki başka yerlerde asla olmayacak bir biçimde, PYD milisleri ve Suriye ordusu, çatışmadı.

Paralel olarak, Kürdistan Bölgesel Hükümetinin başkanı Mustafa Barzani, başta biraz zorlansa da, yaklaşık bir düzine Suriyeli Kürt siyasi partisinden oluşan Suriye Kürt Ulusal Meclisini (ENKS) ve PYD'den müteşekkil Batı Kürdistan Halk Meclisini birleştirmeyi başardı. Erbil'de imzalanan anlaşmanın iki temel ayağı Kürt Yüksek Konseyi'nin ve Suriye Kürdistanı'ndaki "kurtarılmış" bölgeyi ENKS ve PYD'nin eşit katılımıyla ortaklaşa yönetecek ve askeri olarak kontrol edecek "Halk Savunma Güçleri"nin oluşturulmasıydı. Ancak, PYD ve diğer Kürt partiler arasındaki çatlak içten içe kaynamaya devam ettiği için, bu anlaşmanın eninde sonunda bozulacağından en-

Kürt Dağı bölgesindeki Afrin kenti. (Jordi Tejel)

dişe edilmektedir. Bir Kürt iç çatışması ihtimali hala kuvvetle muhtemeldir.

Özetle, bütün bu olaylar Suriye'nin Kürtlerle meskun bölgelerini özerkliğe gidecek bir biçimde kontrol etmek için müsait bir zemin yaratmak suretiyle Suriye Kürtleri için tarihsel bir dönüm noktası oluşturduysa da, Kürt partileri kendilerini bir yol ayrımında bulmuşlardır. Suriyeli, Mısırlı, Libyalı ve Tunuslu muadilleri gibi, Kürt partileri de gençliğin "örnek alınacak rolünü" unutmuş ve fakat Esad sonrası dönemde etkin bir rol oynamak için etkili ittifaklar yapma peşindeymiş gibi görünüyorlar. Her halükarda, "gençlik ajandası" muhtemelen bir kez daha kaybolup gidecek. Bu gelişmenin, Kürt gençliği ve Kürt siyasi partileri arasında daha büyük bir uçuruma yol açıp açmayacağını ise zaman gösterecek.

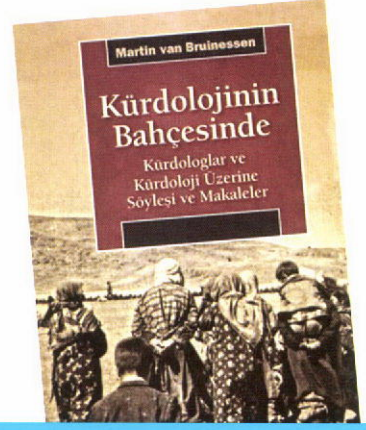
DİPNOTLAR

- 1 Reinhart Koselleck, "Préface," *L'Expérience de l'histoire*, ed. Michael Werner (Paris: Gallimard et Le Seuil, 1997).
- 2 Örnekler için, bkzn. "Rage, Rap and Evolution: Inside the Arab Youth Quake," *Time Magazine*, February 17, 2011; "Bullets Stall Youthful Push for Arab Spring," *The New York Times*, March 17, 2011.
- 3 World Bank, *Unlocking the Employment Potential in the Middle East and North Africa: Toward a New Social Contract* (Washington: World Bank Publications, 2004).
- 4 Bu konuyla ilgili, bkzn. Leyla Neyzi, "Object or Subject? The Paradox of Youth in Turkey," *International Journal of Middle East Studies* 33, no. 3 (2001), pp. 411-432.
- 5 Suriye hükümeti 49 no'lu kararnameyi 10 Eylül 2008'de çıkardı. Bu kararname, sınır bölgelerindeki toprak mülkiyetini, arazi alım satım ve kiralanmasını düzenleyen 26 Ekim 2004 tarihli ve 41 no'lu yasayı değiştirdi. Kürt grupları, söz konusu kararnameyi Türkiye-Suriye sınırındaki Kürt bölgelerindeki ekonomik ve sosyal gelişimin önünü kesmek için uygulanan bir strateji olarak algılamışlardı. Bknz. Kurd Watch "Decree 49 — Dispossession of the Kurdish population? Commentary on the political implications and economic consequences of a decree." İnternet erişimi: <http://www.kurdwatch.org/index.php?cid=186> (erişim tarihi: 26 Aralık, 2011).
- 6 ENKS'nin siyasi program taslağı, Kürt halkının etnik haklarının anayasada güvence altına alınması gerektiğini söyler. Ayrıca, Suri-

- ye'deki Kürt sorununun demokratik yollarla ve adilane bir şekilde ama Suriye devletinin birlik çerçevesi içinde çözüme kavuşturulması gerektiğinin de altını çizer. Öte yandan, Kürtler diğer tüm yurttaşlarla aynı vatandaşlık hak ve sorumluluklarına sahip olacaktır. Ancak, Suriye Ulusal Konseyi'nin bazı üyelerince verilen beyanattır, Kürtler arasında bir takım endişelere yol açmıştır. Dolayısıyla, örneğin Ulusal Konsey'in eski başkanı Burhan Galyun, bir Alman televizyonuna verdiği bir söyleşide, Suriye Kürtlerini Fransadaki göçmenlerle karşılaştırmıştır: <http://www.mesop.de/2011/10/29/kurds-are-genuin-migrants-kurden-sind-wie-geborene-immigranten/> (erişim tarihi: 25 Kasım, 2011).
- 7 "Les Frères musulmans syriens accepteraient une intervention turque en Syrie," *Le Monde*, November 17, 2011.
- 8 "Concern for Syrian Kurds as Violent Crackdown Continues," *Rudaw*, February 18, 2012. İnternet erişimi: <http://www.rudaw.net/english/news/syria/4435.html> (erişim tarihi: 22 Şubat, 2012).
- 9 "Political Parties Divide Syria's Kurdish Youth," *Rudaw*, July 1, 2011. İnternet erişimi: <http://rudaw.net/english/news/syria/3789.html> (erişim tarihi: 4 Temmuz, 2011)
- 10 a.g.c.
- 11 "Buradaki rahatsızlıktan Suriye Kürdistanı'ndaki Türkiye yandaşları sorumludur." Salih Muslim Muhammad ile söyleşi. İnternet erişimi: <http://www.kurdwatch.org/html/en/interview6.html> (erişim tarihi: 27 Kasım, 2011).

“Kürdolojinin Bahçesinde”

Vecdi Demir

• *Kürdolojinin Bahçesinde, Kürdologlar ve Kürdoloji Üzerine Söyleşi ve Makaleler*, • **Martin van Bruinessen, (Çev: Mustafa Topal)**
İstanbul: İletişim Yayınları, 2012. • İlk baskı: İstanbul: Vate Yayınevi, 2009.

Türkiye’de ister muhafazakâr isterse seküler çevrelerde olsun Oryantalizm algısı, derin hastalıklarla maluldür. Bazen bu hastalık nefret ve düşmanlıkla birleşerek basmakalıp antiemperyalizm okumalarına varır. Meselelere bu pencereden bakıldığında güçlkle erişilmiş hakikatler anında değersizleştirilir. Edward Said’in bilim tarihinde çığır açan Oryantalizm eleştirisi, Türkiye’de maalesef bir yabancı düşmanlığına evrilmiş durumda. Oryantalistler ne yazmışlarsa, kesinlikle ciddiye alınmaz ve hemen basit polemiklerin konusu olur. Harcâlem tezlerden hareketle, üzerinde bin bir emekle çalışılıp inşa edilmiş veriler komplo teorilerine kurban edilir.

Oryantalistlerin yayımladığı metinler kendi içlerinde ne denli tutarlı ve bilimsel olurlarsa olsun, söz konusu bakışta en ufak bir sapma meydana getirmez. Örneğin Prof. Dr. Ahmet Arslan gibi ülkenin sayılı felsefecilerden biri, “*Ben İslâm’ı oryantalistlerden öğrendim*” dediğinde, yeminli zenofobikler “*Bizim oryantalistlerden öğrenecek bir şeyimiz yok*” tepkisini verirler. Haftalık bir haber dergisine verdiği röportajda (*Aksiyon* Dergisi, 650. sayı) Arslan’ın şu tespitleri kışkırtıcı olduğu kadar anlamlıdır: “*Bana Doğu’yu, İslâm’ı en iyi anlatanlar Oryantalistler oldu.*”

Ben İslâm’ı anlamakla ilgili belli bir görüşe sahip isem bunu Müslüman bilim adamlarından almadım. Müslümanlara baksa idim ben bir şey anlamazdım. Japonlara baktım, Macarlara baktım, Yabudilere baktım. İlahiyat fakültelerindeki hocalar bilirler İzutsu’nun Kur’an’la ilgili 3-4 tane kitabı vardır. Bizim Mehmet Aydın’ın hocası Montgomery Watt’tır. İyi ki de odur. Yani Batılı Oryantalistlerin çalışmaları sayesinde ki biz kendi yaşadığımız kültürün ister estetik, ister ablaki, ister siyasi kavramlarını evrensel bir dil içinde anlama, ifade edebilme, tanımlayabilme imkanını bulduk.”

Gözden kaçan bir öğeyi daha not edelim: Oryantalistlerin Doğu’ya yaptıkları himmetin en büyüğü, sadece tarihsel veya kültürel verileri işlemekle sınırlı değildir. Bundan daha önemlisi, klasik kaynakların korunması ve güvenli alanlara taşınmasıdır. Özellikle Kürdolojide bunun bariz örneklerini görürüz. Kürdoloji çalışmak netameli bir iştir. Kürtler üzerinde hâkimiyet kuran devletlerin tek-tipçi ve asimilasyoncu angajmanları, halkın elindeki tarihi veya kültürel içerikli kronikleri bir suç nesnesi haline getirmiştir. Artuklu Üniversitesi Kürdoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Kadri Yıldırım’ın hatırlattığı gibi, yabancı araştırmacılar Doğu’yu gezerek hemen hemen tüm kaynakları Almanya veya Rusya’ya

götürmüşlerdir. Pek tabii, bu resim insana hüznün veriyor fakat kaynaklar yurtdışına taşınmasaydı, kim bilir akıbetleri ne olurdu? Ya jandarma korkusuyla ateşe atılırdı ya da toprak altında çürürlerdi.

Dıştan yapılan okumaların bir başka avantajı ise, nesnelliğin güçlü bir şekilde ortaya konmasıdır. Radikal yurtseverlik veya politize ulusçuluk, tarafgirliği besleyen öğelerdir. Hatta bu takıntı bazen cehalete varır. İngiliz romancı Julian Barnes’in bu konuda anlamlı bir saptamasını anabiliriz. Barnes’e göre, yurtseverliğin en istekli yatak arkadaşı, bilgi değil, cehaletti[r].

Türkiye’de Kürdoloji uzun yıllar resmî propagandanın ve falsifikasyonun kurbanı olmuştur. Vatanın selameti ve mutluluğu için, Kürtlük, ‘anti-Kürdoloji’ denen çarpıtmalarla veya Malmisanij’in görece daha objektif gördüğü ‘gizli Kürdoloji’ etkileriyle sansürlenmiştir.

Türkiye’de Kürdoloji araştırmaları, aşağıda irdedeceğimiz Martin van Bruinessen örneğinde görüldüğü gibi nitelikli bir birikime sahiptir. Resmî söylemin dayattığı ‘kusursuz ve benzersiz’ cehaletin giderilmesinde Bruinessen okumaları iyi bir başlangıç sayılabilir. Şunu açık yüreklilikle ifade etmek gerekir ki, Kürdoloji ile yani Kürtlerin sanat, siyaset, dilbilim ve sosyal örüntüleriyle bir iletişim

kurmada Bruinessen'in faydasının çerçevesini çizmek bile tahayyülü aşar.

Hollanda'nın Schoonhoven kentinde 1946 yılında doğmuş ve Utrecht Üniversitesi'nde fizik bölümü öğrenimi gören bir Avrupalının ilgisini, Kürtler nasıl çekmiş;- öyküsü bile çok değerli dersler içeriyor. *Ağa, Şeyb, Devlet* başlıklı kitabına yazdığı girişte belirttiğine göre, 1967'de bir Ortadoğu ziyaretinde Kürdistan'ın manzarası karşısında huşuya kapılır. Romantik bir etmen gibi görünen bu karşılaşmayı Bruinessen, peşi sıra gelen seyahatlerde daha gerçekçi bir değerlendirmenin başlangıcı olarak gördüğünü ifade ediyor. Bu arada Kürdolojinin *Bahçesindê*'de, European Journal of Turkish Studies'in Martin van Bruinessen'la yapılan ve biyografisine önemli malzeme teşkil edebilecek türden söyleşiyi okurken, onun çalışma koşullarının zorluğunu hangi zekâ stratejisiyle aştığına hayran kalırsınız.

Martin van Bruinessen, araştırmalarına başladığı 1975 yılı ve sonrasında Kürdistan coğrafyasında malzeme toplarken, devletlerin, onun 'tehlikeli bir Siyonist ajan' olduğundan kuşku landıklarını belirtiyor. Sadece devletler mi, haklarında veri topladığı Kürtler bile ona şüpheyile yaklaşıyorlardı: "*Yavaş yavaş yeterli olacak kadar Kurmanci konuşmaya başlamıştım. Gerçi bu Kürt sayılmam için yeterli değildi ancak 'babam buralıydı, ben Avrupa'da büyüdüm.' dediğimde bana inanılıyordu. Zaten Kürtçe'nin belli bir standardı yoktu ve insanlar Kürt olmayan birisinin Kürtçe konuşabileceğini hayal bile edemiyorlardı. Bu arada kalın bir bıyık bırakmıştım ve bu beni biraz daha bölge insanı gibi gösteriyordu.*"

Hollandalı oryantalistin maruz kaldığı yalnızlık ve asosyallüğünün giderilmesinde, Kürtlerin büyük katkıları olmuştur. Bruinessen'ı, bu kitaplardan hoşlanan ve fakat insanların içine karışamayan yalnız insanı, aralarında çokça kaldığı Kürtlerin, onun kişisel gelişiminde büyük etkisi görülür. Bakan neler söylüyor: "*Sanırım Kürtler beni bir insan yaptı.*"

Kürdolojinin Bahçesindê'de Martin van Bruinessen, 'Kürt alanındaki araştırmalarımda öğretmenlerim' ifadesiyle selamladığı başta İsmail Beşikçi, Evliya Çelebi ve Wadie Jwadih'in düşünsel gelişimindeki yerlerini özenle belirtir.

Bruinessen'a göre, Kürtler hakkında çalışmaya başlamadan önce kendisini etkileyen en önemli kişi İsmail Beşikçidir. Kürt olmadığı halde bir misyoner gibi Kürtlerin haklarını savunan, bu konuda sesini yükselten Beşikçi, yazarın bakış açısıyla sadece bir ulusun değil, bütün insan hakları tarihinde bir semboldür.

Daha çok yaşadığı mahkûmiyet serüvenini göz önünde tutarak, Beşikçi'nin 1980'lerde polemiklerle beslenen kaleminin bilimsel niteliğinde zaaf lar meydana getirdiği kanaatindedir Bruinessen. İsmail Beşikçi'nin giderek sertleşen üslubunun radikal Kürt milliyetçilerini coşkuya sevk ettiğini fakat satırlarındaki keskinliği savunmamın pek mümkün görünmediği inancındadır.

Martin van Bruinessen'a göre, ilk Kürdolog Evliya Çelebidir. Kitaptaki 'Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde Yansıdığı Kadarıyla 16. ve 17. Yüzyıllarda Kürdistan' başlıklı makalesi dikkate değerdir. Avrupa'daki bir Kürt konferansında sunulmuş bildirinin büyük bir tepkiye yol açtığını öğreniyoruz. Bruinessen'a göre, tanınmış milliyetçi bir aydın bu metin karşısında, '*bi navê Kurdoloji, Tirkoloji difiroşin!*' (Kürdoloji adı altında bize Türkoloji satıyorlar) serzenişinde bulunmuştur

Evliya Çelebi'nin gözlem ve notlarını öğrenmek için kararlı bir biçimde Osmanlı Türkçesi çalışan Martin van Bruinessen bu çabasında hayal kırıklığına uğramamıştır. Evliya Çelebi, *Seyahatname*'nin 4.cildine bakılırsa, 1655'in Nisan ve Mayısında Diyarbakır'da birkaç hafta geçirmiştir. Yazdıkları Osmanlı'nın bir tür otonomi tanıdığı Kürt beylerinin yönetimindeki Kürdistan'ın soysal, ekonomik ve siyasal hayatına ışık tutmaktadır. Bruinessen'in

elde ettiği verileri Hendrik Boeschotenle beraber *Evliya Çelebi Diyarbekir*'de adı altında bağımsız bir kitap halinde yayımladığını belirtelim.

2004 tarihinde İndiana Üniversitesinde Wadie Jwadih anısına verdiği 'Kürt Sorunu, Kimin Sorusu, Kimin Yanıtı' başlıklı konferans metninde, Kürtlerin aidiyet sorunları yaşadığı devletlerle ilişkileri sorunsallaştıran anlayışa değinir. Kürt milliyetçiliğinin doğuşunu sadece modernleşme ve idari reformlara bir tepki hareketi olarak okuyan algıyı kabul etmeyen Wadie Jwadih'dan övgüyle bahseder. Meseleyi ulusal dinamiklerle açıklayan Jwadih'in doktora çalışması *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi* alanında bir klasiktir.

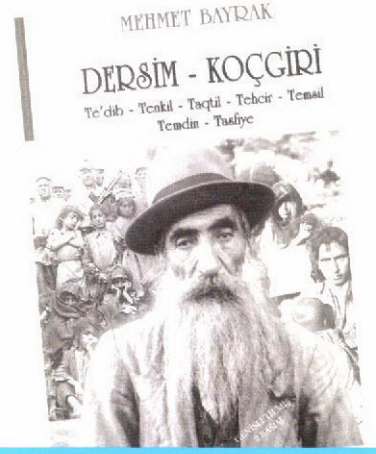
Kitabın sonuna eklenmiş geniş bibliyografyada Bruinessen'a ait çevrilmeyi bekleyen onlarca makaleyi unutmamak gerekir.

KİTAPTAN:

"Türkoloji varsa Kürdoloji de vardır. Ama Kürdoloji derken iki değişik şey ifade ederiz: birincisi, bir bilim dalı olarak Kürdoloji. Kürtlerle ilgili bütün bilimleri tarih, edebiyat, dil bilgisi, Kürdistan toplum yapısı ile ilgili sosyolojik ve antropolojik incelemelerin hepsi Kürdoloji'ye girer. Bunun yanı sıra aynı zamanda, Kürdoloji bilimsel kurumlar demektir; bilim akademileri, enstitü vb. Bu anlamda Kürdoloji hemen hemen yok, yani çok zayıftır. Kurumlar çok azdır."
Martin van Bruinessen

Dersim-Koçgiri

Yusuf Kılıç

• Dersim-Koçgiri, • Mehmet Bayrak • Özge Yayınları,
Ankara 2012 (2. Basım)

Mehmet Bayrak Kürtlerle, Kürt tarihiyle, Kürdolojiyle ilgilenenlerin çok yakından tanıdığı bir isim. 1994 yılında yayımladığı 'Kürdoloji Belgeleri' kitabının Kürtlerle ilgili yazın dünyasındaki önemi herkesçe teslim edilir. 1990'lardan bugüne, onlarca çok kıymetli çalışmanın yazarlığını ve editörlüğünü yapan Mehmet Bayrak'ın ilk baskısı 2010 yılında Özge yayınlarından çıkan Dersim-Koçgiri kitabı iki yıl geçmeden ikinci baskısıyla yeniden karşımızda.

Kitabın kapağında yer verilen Te'dib (Edeplendirme,) Tenkil (Cezalandırma), Taktıl (Katletme), Tehcir (Sürme), Temsil (Asimile etme), Temdin (Medenileştirme), Tasfiye (Ortadan Kaldırma) ibareleri aslında kitabı pek güzel özetliyor. Dersim-Koçgiri, Kürtlerin tedibini, tenkilini, taktilini, tehcirini, temsilini, temdinini ve tasfiyesini anlatıyor.

Kitabın girişinde Türkiye'deki azınlıklarla ilgili önemli çalışmalarıyla tanınan Baskın Oran'ın 'Türk Resmi Tarihinin Zehirli Mirası' isimli makalesi var. Baskın Oran bu kısımda teorik ve tarihi bazı bilgiler vermekte ve kitabın konusuyla ilgili kendisine has perspektifi okuyucuya daha ilk satırlar itibarıyla sunmaktadır.

Kitap yedi kesimden oluşmakta olup her kesim kendi içerisinde

birçok bölüm barındırıyor. İlk kesimde Dersim ve Koçgiri Katliamlarının tarihsel süreci kronolojik olarak anlatılıyor. Bu bölümde ayrıca Koçgiri isyanının sembol figürü Ali Şer'in şüirlerine ve eski Dersim Katliamı sırasında emniyet müdürlüğünde görevde ulunan İhsan Sabri Çağlayangil'in itiraflarına da yer verilmektedir. İkinci kesimde ise Dersim yöresinin dinsel yapısı (Alevilik) irdelenmektedir. Kemalizm ve Alevilik ilişkisi, Aleviliğin ozanlık geleneği, Dersimli dengbêj Séy Qajî bu bölümde değinilen konulardan bazılarıdır. Üçüncü kesimde Dersim özelinde Kürt kadını işlenmektedir. Dördüncü kesimde ise Kadri Cemil Paşa, Nuri Dersimi ve Sait Kırmızıtoprak gibi Kürt aydınlarının anılarından Dersim katliamı anlatılmaktadır. Diğer bölümlerde Dersim ve Koçgiri Katliamı, destanlar, söyleşiler, ve belgelerle vasıtasıyla resmedilmektedir. Kitap, Dersim Katliamı ile çok konuşulan iki konuya da "Atatürk Dersim Katliamında hasta mıydı?" ve "Dersim'de İsyân Oldu mu?" açıklık getirmektedir.

Kitap boyunca çok sayıda belge ve rapora yer verilmiştir. Dersim katliamının 1938 safhasında 13.160 yurttaşın ve 110 askerin öldürüldüğünü, 2258 hanenin

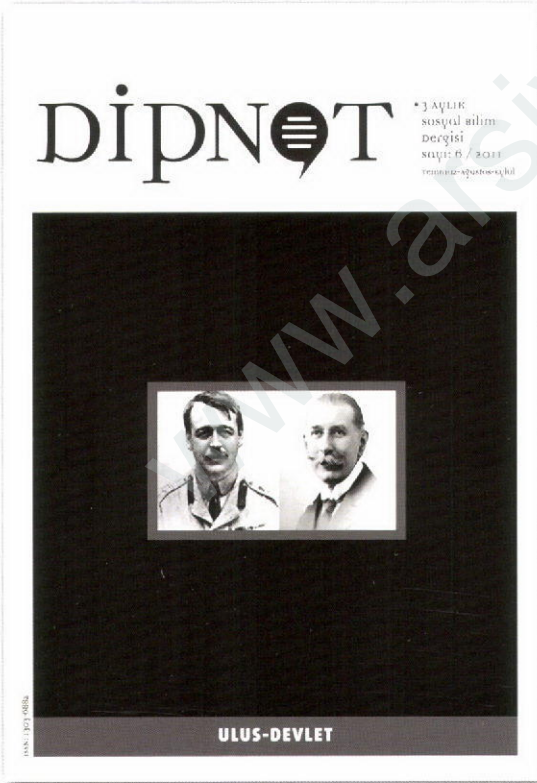
boşaltıldığını ve 11.818 kişinin sürgün edildiğini belgelerden öğreniyoruz. Koçgiri Direnişinin sembol ismi Ali Şer'in şair yönünü, Seyit Rıza'nın yaşının küçültülerek, oğlunun ise yaşının büyütülerek idam edildiğini de Bayrak'ın bu kıymetli eserinden öğreniyoruz.

Mehmet Bayrak'ın yer yer konuşma üslubunu alan anlatımı, akıcı ve sade üslubu kitabının kolayca okunmasına imkan veriyor. Destanlara, ozanların şarkılarına ve şüirlerine çokça yer verilmesi de kitabı zenginleştiren unsurlardan. Konuyla ilgili olarak kendisiyle yapılmış röportajlara yer vermesi yazarın kitapta yer bulan meselelere dair kişisel fikirlerini öğrenmemize de olanak veriyor. Kitapta yer verilen görsel malzemenin zenginliği ayrıca bahse değer. Kitapta toplam 117 görsel ürüne yer verilmiş olması kitaba aynı anda foto-albüm hüviyetini kazandırıyor. Özellikle kafası kesilmiş Dersimli köylülerin fotoğrafları tüyler ürperticidir.

Sonuç olarak, Dersim-Koçgiri kitabı Mehmet Bayrak'ın diğer kitapları gibi Kürtlerle, Kürt tarihiyle bilhassa da Dersim'le ilgilenenler için bir başvuru eser niteliğinde. Kürdoloji çalışmaları Mehmet Bayrak'ın katkılarıyla her geçen gün genişliyor.

Kayıp kültürlerin izinde...

- Hüseyin Ağa Mahallesi, İstiklal Caddesi, No: 36/1 Kat: 5 Beyoğlu-İstanbul
- (0212) 251 62 28 • www.dipnotdergisi.com